

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Diplomová práce

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Analýza prozaického díla Kateřiny Tučkové

Diplomová práce

Autor: Veronika Červenková
Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – český jazyk a literatura
Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – dějepis
Vedoucí práce: prof. PhDr. Vladimír Křivánek, CSc.
Oponent práce: doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.

Zadání diplomové práce

Autor: Veronika Červenková

Studium: P15P0484

Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - dějepis, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - český jazyk

Název diplomové práce: **Analýza prozaického díla Kateřiny Tučkové**

Název diplomové práce The analysis of prosaic work of Kateřina Tučková
AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem práce je monograficky zpracovat prozaické dílo autorky Kateřiny Tučkové. V práci budou rozebrány jednotlivé interpretace a dobové recepce próz Montespaniáda, Vyhánění Gerty Schnirch a Žitkovské bohyně.

JILÍK, Jiří. Žitkovské čarování: pravdivý příběh žitkovských bohyní. Brno: CPress, 2013, 242 s., [15] s. obr. příl. ISBN 978-80-264-0284-8. GILK, Erik. Velký příběh odsunuté Němky. Tvar. 2009, roč. 20, č. 20 (26. 11.), s. 23. ISSN 0862-657X. JANOŮŠEK, Pavel. Svědectví nejen o Gertě Schnirch: aneb Takoví jsme byli. Host. 2009, roč. 25, č. 9 (10. 11.), s. 61-62. ISSN 1211-9938. JANOŮŠEK, Pavel. Kateřina Tučková: Žitkovské bohyně. Host, Brno 2012. Tvar. 2012, roč. 23, č. 8 (12. 4.), s. 3. ISSN 0862-657X. TUČKOVÁ, Kateřina. Moje postavy si nenechají diktovat. Rozmlouvala Taťána Janušová. Literární noviny. 2012, roč. 23, č. 4 (26. 1.), s. 4-5. ISSN 1210-0021.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Vladimír Křivánek, CSc.

Oponent: doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 14.12.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci *Analýza prozaického díla Kateřiny Tučkové* vypracovala pod vedením vedoucího závěrečné práce, prof. PhDr. Vladimíra Křivánka, CSc., samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

Veronika Červenková

Poděkování

Mé poděkování patří prof. PhDr. Vladimíru Křivánkovi, CSc. za odborné vedení, ochotu, vstřícnost a cenné rady, které mi v průběhu zpracování diplomové práce udílel.

Anotace

ČERVENKOVÁ, Veronika. *Analýza prozaického díla Kateřiny Tučkové*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 89 s. Diplomová práce.

Cílem této diplomové práce bude analýza a komparace vybraných prozaických děl Kateřiny Tučkové: *Montespaniáda*, *Vyhnání Gerty Schnirch* a *Žitkovské bohyně*. Záměrem je v jednotlivých kapitolách tituly monograficky zpracovat a následně je za pomoci srovnávací a obsahové analýzy podrobit komparaci. Pozornost bude věnována rozboru a porovnání zejména z hlediska způsobu zpracování historického námětu, opakujících se motivů, charakteristiky hlavních postav a vývoje autorského stylu psaní. (Teoretické znalosti budou uplatněny v závěru práce a dojde k jejich potvrzení.)

Klíčová slova: Kateřina Tučková, román, komparace, Montespaniáda, odsun, česko-německé vztahy, Gerta Schnirch, Žitkovské bohyně, Dora Idesová

Annotation

ČERVENKOVÁ, Veronika. *The analysis of prosaic work of Kateřina Tučková*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2021. 89 pp. Diploma Thesis.

The aim of this diploma thesis will be an analysis and comparison of selected prosaic works of Kateřina Tučková: *Montespaniáda*, *Vyhnání Gerty Schnirch* and *Žitkovské bohyně*. The intention is a monographic elaboration of these titles in the individual chapters and then to compare them with the help of comparative and content analysis. Attention will be also paid to analysis and comparison especially in terms of the processing of the historical theme, recurring motifs and characteristic of the main characters and the development of the author's writing style. (The theoretical knowledge will be applied at the end of the thesis and will be confirmed.)

Keywords: Kateřina Tučková, novel, comparison, Montespaniáda, expulsion, relations between Czechs and Germans, Gerta Schnirch, Žitkov goddess, Dora Idesová

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum.....

Podpis studenta.....

Obsah

Úvod.....	1
1 Literatura po roce 2000	5
1.1 Vývoj literatury po listopadových událostech roku 1989.....	5
1.2 Proměny prózy v novém tisíciletí	6
2 Kateřina Tučková.....	10
2.1 Osobní život.....	10
2.2 Vzdělání	12
2.3 Výtvarné umění.....	13
2.4 Literatura.....	15
3 Montespaniáda	18
3.1 Námět a dějová výstavba	18
3.2 Mediální ohlas.....	19
4 Vyhnání Gerty Schnirch.....	23
4.1 Historicko-společenské pozadí	25
4.1.1 Poválečná situace v Brně.....	26
4.2 Spojitost mezi autorkou a zvoleným tématem	30
4.3 Dějová výstavba.....	33
4.4 Postava Gerty Schnirch.....	39
4.5 Mediální ohlas.....	46
5 Žitkovské bohyně	47
5.1 Obec Žitková.....	52
5.2 Z historie bohyní na Žitkové.....	52
5.3 Dějová výstavba.....	59
5.4 Postava Dory Idesové	68
5.5 Mediální ohlas.....	74

6 Komparace titulů	76
6.1 Historické hledisko, námět a zpracování	77
6.2 Kompozice	80
6.3 Charakteristika postav.....	81
6.4 Přijetí veřejností a kritické ohlasy.....	84
Závěr	87
Seznam použité literatury	90
Seznam obrázkových příloh	96
Přílohy	97
Příloha A: Portrét Kateřiny Tučkové [fotografie].....	97
Příloha B: Přebal novely Montespaniáda [obrázek]	98
Příloha C: Přebal románu Vyhnání Gerty Schnirch [obrázek]	99
Příloha D: Přebal románu Žitkovské bohyně [obrázek]	100

Úvod

Jméno brněnské rodačky Kateřiny Tučkové v současné době rezonuje společností. Kateřina Tučková je nejen oceňovanou mladou spisovatelkou, které se podařilo napsat skutečný literární bestseller, ale působí také jako uznávaná publicistka, dramatička, umělecká kurátorka a organizátorka výstav nejen v České republice, ale také v zahraničí. V rámci podpory současného výtvarného umění založila projekt *ARSkontakt*, který sdružuje mladé začínající umělce a pomáhá jim překročit pomyslný most mezi jejich studiem a následnou vlastní uměleckou praxí spojenou s obtížemi v podobě hledání ateliéru a klientely. Organizování výstav a projektů nejvíce zaměřuje do svého rodného města Brna. Stala se zakladatelkou multižánrového festivalu *Meeting Brno*, v rámci kterého se setkávají zástupci nejrůznějších kultur, postojů a náboženství za účelem projednat zde citlivé otázky z historie i současnosti.¹ Je spoluzakladatelkou projektu *I žárovka má sochu*, který usiluje o to, aby vedle vysokého počtu soch, jež jsou věnovány významným mužským osobnostem, byly do ulic měst instalovány také sochy inspirativních a výjimečných žen. I ve svých odborných publikacích se zaměřuje na umění, kulturu a historii rodného města, k pořádaným brněnským výstavám tvoří doprovodné publikace.²

Do světa literatury vstoupila ve svých dvaceti šesti letech s prózou *Montespaniáda* líčící milostný vztah mezi mladou studentkou a jejím starším ženatým sousedem. Kritika autorčině prvotině nevěnovala příliš velkou pozornost, o to více byli recenzenti překvapeni o tři roky později, kdy vyšel její první historický román *Vyhnání Gerty Schnirch*, jenž byl diametrálně odlišný od jejího prvního titulu. Na rozdíl od *Montespaniády*, která se zabývala výhradně partnerskými vztahy a problémy současného obyčejného života, *Vyhnání Gerty Schnirch* se zaměřilo na vyličení nešťastného života a tragického osudu ženy česko-německé národnosti odehrávajícího se v rozmezí od druhé světové války až po přelom tisíciletí. Knize předcházely rozsáhlý výzkum spočívající v archivním bádání, ve studiu dokumentů a rozhovorech s pamětníky. Důraz na minulost a faktografickou věrnost s hojným využitím historických poznatků

¹ *Ostatní aktivity* [online]. Kateřina Tučková [cit.15.1.2021]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/ostatni-aktivity/>

² Tamtéž [online]. Kateřina Tučková [cit.15.1.2021]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/ostatni-aktivity/>

jsou typické také pro její druhý román – *Žitkovské bohyně*.³ *Žitkovské bohyně* byly vydány v roce 2012 a téměř ihned se staly literárním bestsellerem, který vynesl autorku vysoko na výsluní české literatury. Do dnešní doby se prodalo přes 160 000 výtisků, přeloženy byly do čtrnácti jazyků. Divadelní adaptaci uveřejnilo několik divadel, motivy románu zaujaly také filmové producenty, kteří plánují natočit nejenom celovečerní film, ale také televizní minisérii. Děj *Žitkovských bohyní* je zasazen do oblasti na pomezí Moravy a Slovenska – do kopců Bílých Karpat a Moravských Kopic nedaleko Starého Hrozenkova, kde po staletí působily venkovské léčitelky, tzv. bohyně.⁴ Ty se pro své magické schopnosti, znalost léčivých bylin a pro svůj dar vidět do minulosti i budoucnosti staly fenoménem této oblasti, vyhledávanými a váženými osobami. Tučková ve svém románu nabízí strhující příběh o umění, znalostech a tradicích uchovávaných posledními generacemi těchto výjimečných žen, ale také o kráse i nemilosrdnosti tamní přírody. Kromě toho také čtenáři předkládá jejich nelehký životní osud, který zřejmě kompenzoval vzácný dar, jenž jim byl dán, postupné upadání jejich postavení až konečnou likvidaci posledních z nich komunistickým režimem.

Diplomová práce se zabývá analýzou třech výše uvedených autorčiných knih – novely *Montespaniáda*⁵ a románů *Vyhnání Gerty Schnirch*⁶ a *Žitkovské bohyně*.⁷ Cílem je monograficky zpracovat uvedené tituly, podrobit je rozboru, analyzovat jednotlivé interpretace a dobové recepce próz, v neposlední řadě je také porovnat a z porovnání vyvodit závěry. Důraz bude kladem zejména na porovnání autorčiných románů *Vyhnání Gerty Schnirch* a *Žitkovské bohyně* z hlediska zpracování, námětu, opakujících se motivů, kompozice a charakteristiky hlavních postav. Při komparaci románových titulů s její prvotinou bude poukázáno na proměnu autorčina stylu psaní, změnu ve volbě a uchopení témat a na následné vyprofilování Kateřiny Tučkové od autorky krátké a nepříliš úspěšné novely po spisovatelku historických románů. Jelikož se osudy románových hrdinů odehrávají na pozadí moderních československých dějin, které do životů postav neustále zasahují a nenávratně je ovlivňují, obsahuje předkládaná práce rovněž neméně podstatné

³ GILK, Erik. Kateřina Tučková: *Vyhnání Gerty Schnirch*. In: FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 587.

⁴ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Naďa SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 15.

⁵ TUČKOVÁ, Kateřina. *Montespaniáda*. Brno: Větrné mlýny, 2006

⁶ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Host, Brno 2015.

⁷ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Host, Brno 2017.

pasáže, jež vysvětlují jednotlivé dějinné události, zařazují je do širšího historického kontextu, a tak dotváří ucelenou představu o celkovém vyznění a přínosu obou románů.

Práce využívá metod obsahové a srovnávací analýzy. Obsahová analýza (též věcná) se zaměřuje na věcnou charakteristiku textu – zabývá se obsahem celého dokumentu nebo stanovených dílčích částí. Patří k výzkumným metodám, které se využívají v rámci kvantitativních i kvalitativních výzkumů zejména v sociálních a humanitních vědách. Jejím cílem je proniknout do jádra textu, pochopit jeho podstatu a případně ho zredukovat. Zaměřuje se na obsah, předmět, téma; časové hledisko; prostorové hledisko; čtenářské určení; formu zpracování.⁸ V závěru práce jsou jednotlivé prózy podrobeny srovnání, jsou stanoveny shodné a rozdílné znaky všech tří titulů. Při komparaci autorčina prvního prozaického díla a literárního bestselleru *Žitkovské bohyně* je zhodnocen také růst jejího spisovatelského umu.

Úvodní kapitola vycházející zejména z odborných publikací Anny Fialové *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*⁹ a *Příběhy transformace. Obrazy revoluce, demokracie a kapitalismu v české polistopadové próze*¹⁰ popisuje proměny české literatury po sametové revoluci a zejména pak na přelomu tisíciletí. Překládá souhrn nejpodstatnějších změn a procesů, které ovlivnily publikování knih, tvorbu autorů i čtenářův výběr. Řadí spisovatele do jednotlivých skupin dle stylu psaní nebo charakteristických témat a motivů vyskytujících se v jejich dílech. Kapitola je stěžejní pro představení stavu literatury v době, ve které začala tvořit autorka Kateřina Tučková, jejímž prózám je diplomová práce věnována. Jejím životopisu se věnuje následující část, která se, mimo informací týkajících se jejího osobního života, dospívání a vzdělávání, zabývá jejími počiny v oblasti umění a prvním kontaktem s literaturou a psáním. Jelikož se jedná o relativně mladou autorku, jejíž působení zatím nezpracovává monograficky žádná biografická kniha, čerpá tato část především z informací, jež o sobě sama uvedla

⁸ *Formální a obsahová analýza textu* [online]. Moravská zemská knihovna [cit.3.1.2021]. Dostupné z: https://www.mzk.cz/sites/mzk.cz/files/04_formalni_a_obsahova_analyza_textu_05.pdf, s. 4.

⁹ FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014.

¹⁰ FIALOVÁ, Anna. *Příběhy transformace. Obrazy revoluce, demokracie a kapitalismu v české polistopadové próze*. In: GJURIČOVÁ, Adéla a Michal KOPEČEK. *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Ladislav Horáček – Paseka: Praha – Litomyšl, 2008, s. 158-174.

v rozhovorech uveřejněných v Lidových novinách¹¹ a v Dobré adrese¹², ale také z jejich detailně zpracovaných webových stránek.¹³ Následující tři kapitoly jsou věnovány rozborům jednotlivých titulů. Primárně každá kapitola čerpá z analyzované knihy, která je místy také doslovně citována. Při rozboru autorčiny prvotiny s názvem *Montespaniáda* práce navíc vychází z recenzí kritiků uveřejněných v denících A2, Protimluv, Host a Lidové noviny. Jelikož její první kniha zaměřující se na problematiku partnerských vztahů a nevěry v beletristickém světě nevzbudila větší zájem, nevznikaly na ni souvislejší a podrobnější reakce. Rozsáhlejší kapitola věnovaná románu *Vyhnání Gerty Schnirch* čerpá uváděné faktografické údaje o poválečné situaci a odsunu německého obyvatelstva z Československa zejména z knihy Milana Churáně¹⁴, Vojtěcha Žampacha¹⁵ a eseje samotné autorky nesoucí název *Mé brněnské Sudety*¹⁶ uveřejněné ve sborníku *Brněnský pochod smrti* Martina Pollacka. Zde Tučková vzpomíná na období, kdy se znovu vrátila do svého rodného města a poprvé se dozvěděla o tzv. brněnském pochodu smrti. V eseji vyjadřuje svůj postoj k dané problematice, sděluje svůj záměr pro napsání výše uvedeného románu i způsoby, jakými získávala potřebné informace. V kapitole pojednávající o *Žitkovských bohyních* jsou pro představení venkovských léčitelek a jejich stručné historie využity informace z knih *Žitkovské bohyně: lidová magie na Moravských Kopicích* Dagmar Dobrošovičové Pintířové¹⁷, *Žitkovské bohyně: po stopách lidové magie v Bílých Karpatech* Jiřího Jilíka¹⁸ a *Bohyně na Žitkově* bývalého místního kněze Josefa Hofera.¹⁹ Závěr diplomové práce pak předkládá komparaci jednotlivých próz s důrazem zejména na porovnání obou románů, vytyčení jejich shodných a rozdílných rysů a dále zhodnocení autorčina vývoje a spisovatelského růstu.

¹¹ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazin LN*, 2012, č. 31, s. 6-13.

¹² ŠANDA, Michal. Potřebovala jsem vyzkoušet na vlastní kůži, jaké to je, jít s nákladem a s dítětem k rakouským hranicím. *Dobrá adresa*, 2010, č. 1, s. 22-24.

¹³ *Kateřina Tučková* [online]. [cit. 20.12.2020] Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz>

¹⁴ CHURÁNĚ, Milan. *Postupim a Československo: mýtus a skutečnost*. Praha: Libri, 2001.

¹⁵ ŽAMPACH, Vojtěch. *Vysídlení německého obyvatelstva z Brna ve dnech 30. a 31. května 1945 a nouzový ubytovací tábor v Pohořelcích 1.6.-7.7.1945*. Brno: Šimon Ryšavý, 2014.

¹⁶ TUČKOVÁ, Kateřina. *Mé brněnské Sudety*. In: POLLACK, Martin. *Brněnský pochod smrti*. Brno: Větrné mlýny, 2012, s. 31-45.

¹⁷ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar. *Žitkovské bohyně: lidová magie na Moravských Kopicích*. 2., rozšířené vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2018.

¹⁸ JILÍK, Jiří. *Žitkovské bohyně: po stopách lidové magie v Bílých Karpatech*. Uherské Hradiště: Alcor puzzle, 2005.

¹⁹ HOFER, Josef. *Bohyně na Žitkově: Velezajímavé skutečné případy, jak vychytrale venkovanky, bohyňují čili čarují*. Holešov 1912.

1 Literatura po roce 2000

Česká literatura prvního desetiletí nového tisíciletí se na rozdíl od předchozí dekády nevyznačovala revoluční událostí, kterou by byla uvedena. Přesto za jejím formováním a strukturou stála řada vývojových procesů. Vlivem kvantitativního nárůstu knižního trhu a rozšířeného využití internetu jako prostoru pro distribuci textů došlo na počátku nového milénia ke strmému nárůstu počtu vydaných děl. Texty vznikající v tomto období lze charakterizovat snahou o jejich vyrovnání se světové tvorbě. Srovnávání domácí a zahraniční tvorby vedlo k úvahám a diskuzím o krizi české literatury, jež byla způsobena neschopností autorů navázat intenzivnější vztah se čtenářem a nedostatkem kvalitativní literární produkce. Počátek nového tisíciletí byl tak spjat se snahou překonat tuto krizi a zvýšit úroveň české literatury. Důraz byl kladen především na návrat politických témat do literární produkce, která mnohdy vlivem apolitičnosti autorů v devadesátých letech z textů vymizela, a zaměření se na aktuální společenská témata.²⁰

1.1 Vývoj literatury po listopadových událostech roku 1989

Po pádu komunistického režimu v listopadu roku 1989 došlo k zásadním proměnám nejen v oblasti řízení a fungování státu, ale také v oblasti umění a literatury. Dříve rozdělené proudy oficiálně vydávaných, samizdatových a exilových textů se spojily. Řada autorů si kladla za cíl vytvořit dílo, které bude mapovat aktuální proměny ve společnosti, bude popisovat její stav, další možnosti vývoje i problémy, a tím získat uznání a prestiž. Na trh se dostávají knihy různého charakteru – od vysoce kvalitních textů po díla komerční a bulvární. Spisovatelé ztratili svou výsostnou pozici „mluvčích národa“ z dob totalitního režimu, avšak po letech nesvobody již nebyli nuceni se podřizovat politickým nařízením a objednávkám na umělecké ztvárnění politických obsahů a své texty mohli svobodně publikovat. Jediným omezením se pro ně stal případný nedostatek finančních prostředků na jejich distribuci. Významné postavení proto zaujala

²⁰ FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 13.

role nakladatele, který investuje peníze do knih, jež se stávají zbožím.²¹ Autory reflektující polistopadové události v devadesátých letech lze rozdělit do čtyř skupin. První skupinu tvořili spisovatelé starší generace, kteří v tomto období rozvíjeli své starší, již osvědčené poetiky, a jejichž postoj k současné situaci byl utvářen jejich dlouholetými životními zkušenostmi v rámci vývoje společnosti během komunistické éry. Jako její zástupce lze jmenovat Pavla Kohouta s dílem *Sněžím* nebo Ivana Klímu a jeho *Čekání na tmu, čekání na světlo*. Druhá skupina prezentovaná například Zdeňkem Zapletalem a Vlastimilem Třešňákem se vyznačovala kritickým odstupem od společnosti. Společenskokritický pohled byl znakem i pro třetí skupinu autorů. Zatímco druhá skupina zobrazovala společenské problémy v rámci tolerovaných mezí, třetí skupina autorů usilovala o provokaci, popularizaci, kontroverznost a vyhrocenost. Svým kritickým a odmítavým postojem ke společnosti, propojením společenské problematiky s tematikou sexu, násilí a neuvěřitelných odhalení z politické sféry cílila na masového čtenáře. Čtenářsky dobře přijatými byly například romány Martina Nezvala nebo Zdeny Frýbové. I přes značné rozdíly měly literární texty těchto tří skupin jedno společné – většina z nich byla kritikou odmítnuta. Jistou nadějí vzbuzovala poslední skupina autorů, která začala tvořit až v polistopadovém období. Společenské problémy již v jejich dílech nebyly ústředním tématem, ale odehrávaly se na pozadí osobních problémů a vývoje individua. Takové zpracování lze sledovat v románu *Báječná léta pod psa* od Michala Viewegha nebo v prózách *Anděl* a *Sestra* Jáchyma Topola.²²

1.2 Proměny prózy v novém tisíciletí

Zatímco v devadesátých letech si česká literatura prošla rozsáhlým procesem změn, přestavbou svého postavení ve společnosti i proměnou svých čtenářů, literatura nového tisíciletí se oproti předcházející dekádě vyvíjela bez výrazných otřesů a zlomů.²³ Definovat přesný popis této dekády se však jeví jako nesnadné. Na vině není její domnělá obtížnost, ale její provázanost s přítomností a současnými čtenáři. Na rozdíl od předchozích období nám chybí minimální odstup, ve kterém by se projevilo, které

²¹ FIALOVÁ, Anna. Příběhy transformace. Obrazy revoluce, demokracie a kapitalismu v české polistopadové próze. In: GJURIČOVÁ, Adéla a Michal KOPEČEK. *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Ladislav Horáček – Paseka: Praha – Litomyšl, 2008, s. 158–159.

²² Tamtéž, s. 159–161.

²³ FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 341.

knihy se jeví jako bezcenné, které v sobě nesou skutečnou uměleckou hodnotu nebo literárněhistorický kontext. Ani literární ceny, které se zdají být určitým ukazatelem kvality, nezaručí, že dnes oceněné knihy budou úspěšné i v budoucnu a naopak, že k dnes opomíjeným knihám si čtenáři později nenajdou cestu.²⁴

Postavení umělecké prózy na knižním trhu se po počátečním chaosu a výkyvech devadesátých let rozvrstвило a plně se projevil nový význam a role vysoké literatury, která ztratila svou dřívější společenskou prestiž. V novém tisíciletí se beletrie stala v mnohých případech komerčním zbožím, jehož podobu ovlivňovala budoucí prodejnost.²⁵ Nadále se zvyšoval počet jednotlivých nakladatelství a vydání knihy se stalo po technologické stránce jednoduchým procesem. Knižní trh nabízel široké rozpětí titulů různé kvality – od čtenářsky náročných děl využívajících experimentální a reflexivní prvky po knihy na hranici populární zábavy, které zpravidla vycházely ve vysokých nákladech a byly ovlivněné komercí. Poprvé se objevil termín *literární mainstream* představující díla, jež si zachovávala vyšší uměleckou hodnotu, ale zároveň usilovala o oslovení širšího publika. Toho se snažila docílit prostřednictvím zajímavých a nevšedních příběhů, využíváním postupů uplatňovaných v populární literatuře, zasazením děje do atraktivních míst, ale i zvolením témat odrážejících aktuální trendy ve společnosti.²⁶

I autory publikující v novém tisíciletí lze rozdělit do několika skupin. Rozhodujícími kritérii byla délka jejich působnosti v literatuře a volba témat, které ve svých knihách zpracovávali. Do první skupiny patří autoři starší generace, kteří do literatury vstupovali již od šedesátých let, ale v současnosti se zaměřili na přepracování nebo doplňování svých již vydaných knih. Mezi nejčastěji zpracovávaná témata této skupiny, do které řadíme Josefa Škvoreckého nebo Arnošta Lustiga, patřily politické události dvacátých let, popis života v protektorátu nebo události spojené s válkou. Střední generace se oproti předcházející vyznačuje mnohem větší různorodostí. Zahrnuje autory narozené v období čtyřicátých až šedesátých let, z nichž velká část navazovala na svou polistopadovou tvorbu ovlivněnou experimentem, ironií a mísením žánrů, jako například Michala Ajvaze nebo Danielu Hodrovou. Řadíme sem také Michala Viewegha nebo Miloše Urbana, kteří se ve svých satiricky laděných knihách kriticky

²⁴ ŠIDÁK, Pavel. *Mírné pohyby české literatury od roku 2000 do současnosti* [online]. Středočeská vědecká knihovna v Kladně [cit. 29.1.2021]. Dostupné z: <https://www.svkk1.cz/en/ctenar/clanek/994>

²⁵ FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 341.

²⁶ Tamtéž, s. 341.

vyjadřují k současným politickým událostem.²⁷ Nejmladší generace autorů se od svých předchůdců odlišuje tím, že své příběhy s oblibou zasazuje do exotických krajín. Exotický prostor v těchto prózách slouží jako vnější atraktivní kulisa, ozvláštňující prvek nebo předmět poznání jiné kultury. První literární senzací tohoto typu se stala kniha *Nebe pod Berlínem* Jaroslava Rudiše. Do sibiřské oblasti čtenáře zavádí prózy *Stanice Tajga* Petry Hůlové nebo *Cesty na Sibiř* Martina Ryšavého, Markéta Pilátová v románech *Žluté oči vedou domů* a *Má nejmilejší kniha* popisuje krásy Jižní Ameriky. Mladá generace spisovatelek také velmi často zpracovávala tematiku citových problémů, hledání sebe sama a intimních mezilidských vztahů²⁸

Aktuální společenská situace byla pro autory složitá zachytit. Proto se tematickým fenoménem prozaické tvorby třetího tisíciletí staly doposud nevyřešené křivdy a morální dilemata minulosti. Autoři se znovu vraceli k poválečným traumatům nebo komunistické perzekuci padesátých let, jež byla silně spojená s mučením, vězněním, popravami a násilnou kolektivizací. Příběhy se opíraly o faktografické údaje, práci s prameny a literaturou a popisovaly události z dlouhodobého časového horizontu.²⁹

Opět ožila témata druhé světové války, židovství a holocaustu. K tématům válečného období a soužití Čechů s Němci se vraceli autoři nejstarší generace, kteří při tvorbě využívali své již osvědčené a ustálené principy. Příkladem je Josef Škvorecký a jeho *Obyčejné životy* s podtitulem *Novela pro stále čtenáře* navazující na starší romány spojené s autobiografickou postavou Dannyho Smiřického. Tematické židovství a holocaustu, kterým věnoval své dosavadní dílo, zůstal i nadále věrný Arnošt Lustig.³⁰

Výrazným trendem se v literatuře nového milénia stala snaha o reflexi česko-německých vztahů. Události související s odsunem sudetských Němců z českého pohraničí bezprostředně po druhé světové válce motivovaly k literárnímu zpracování. Bezprostředně po válce se stalo cílem českých i německých autorů prezentovat ve svých příbězích tuto problematickou látku a prostřednictvím toho se s ní určitým způsobem

²⁷ FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 342.

²⁸ FIALOVÁ, Alena. *Česká próza po roce 2000* [online]. Czechlit [cit. 29.1.2021]. Dostupné z <https://www.czechlit.cz/cz/feature/ceska-proza-po-roce-2000/>

²⁹ FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 343.

³⁰ Tamtéž, s. 361-362.

vyrovnat.³¹ Rozžehnout diskuzi na toto téma po převratu nebylo snadné. Odsun byl již od svého počátku tabuizován. Nejenom režim, ale také občané před ním zavírali oči a nechtěli si ho připomínat. Proti samotnému odsunu se nic nenamítalo, nikdo se však nechtěl vyjádřit k tomu, s jakými krutostmi a násilím byl proveden. Je důležité si uvědomit, že během komunistické éry se stalo ze strany politiků běžnou praktikou zastrášovat občany. Občanům bylo hrozeno nejenom možnou německou odplatou, ale také zakročením proti jejich osobě v podobě stíhání nebo nuceného odchodu do exilu v případě, že se k tématu vyjádří a zaujmou nepatřičný postoj. K první veřejné omluvě za tehdejší chování českého obyvatelstva k odsouvaným Němcům došlo až z úst Václava Havla na konci roku 1989. Tímto aktem se otázka odsunu Němců opět vrátila do diskuzí veřejnosti a začaly se jí zabývat nejenom politické orgány a média, ale též filmaři a spisovatelé.³² Zejména tvorbu autorů střední a mladší generace začala ovládat touha po reflexi vyostřených vztahů mezi Čechy a Němci. Konec války neviděli jako radostnou událost spojenou s vidinou lepších dní, ale jako traumatický bod spojený s pácháním krutostí na nevinných lidech. V jejich dílech již nejsou všichni Němci jednohlasně označeni za viníky války, za nepřátele a zrádce, kteří si následnou odplatu ve formě násilného odsunu z Čech zasloužili. Tuto ustálenou interpretaci konfrontují s jejich pohledem na Němce jako na prosté lidi, kteří se sami stali obětí války. Příkladem takové tvorby, jež se vymezuje proti doposud uznávaným a hluboce zakořeněným názorům, je román *Peníze od Hitlera* Radky Denemarkové líčící život Němky židovského původu, která se po válce vrací do svého rodného města za účelem očištění jména jejího otce, nebo román Kateřiny Tučkové *Vyhnání Gerty Schnirch* o dívce z česko-německé rodiny, která je po válce nespravedlivě trestána za události, jež nezavinila.³³

³¹ KUBOVÁ, Hana. *Obraz odsunu a česko-německých vztahů v současné české próze*. Brno 2019. 78 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Vedoucí práce Mgr. Miroslav Chochoolatý, Ph.D., s. 16.

³² NEVAŘILOVÁ, Marie. *Tematika Sudet v současné české a německé literatuře. Komparace dvou vybraných románů*. Olomouc 2012. 51 s. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky. Vedoucí práce Mgr. Lenka Pořízková, s. 7.

³³ FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 363.

2 Kateřina Tučková

Kateřina Tučková se do českého umění a kultury zapsala nejenom jako autorka románových bestsellerů *Vyhnání Gerty Schnirch* a *Žitkovské bohyně*, ale také jako úspěšná kurátorka umění, publicistka, dramatička a historička umění. Je držitelkou literárních cen Magnesia Litera, Ceny Josefa Škvoreckého a Českého bestselleru. V roce 2017 jí byla Ústavem pro studium totalitních režimů udělena Cena za svobodu, demokracii a lidská práva. Její knihy se překládají do několika jazyků, jako kurátorka umění pořádá výstavy nejen u nás, ale i ve světových městech. V zahraničí byla oceněna literární cenou Premio Libro d'Europa udělovanou v italském Salernu.³⁴

2.1 Osobní život

Brněnská rodačka Kateřina Tučková se narodila 31. října 1980, avšak dětství prožila se svými rodiči a sestrami v jihomoravské Moutnici a v Kuřimi.

O svém životě mluví zcela otevřeně. Z toho důvodu se netají ani tím, že její otec byl alkoholik se sklony k násilnému chování. Jako dítě však na tuto otcovu stinnou stránku nahlížela jinak než dnes. Dle jejích slov, k životu na socialistické vesnici patřilo, že muži hojně užívali alkohol, a nikomu na tom nepřišlo nic zvláštního. Bylo běžné, že ženy chodily do práce, staraly se o domácnost a muži se opjeli v místní hospodě. V takovém případě bylo vhodné se těmto mužům, kteří se vraceli v podroušeném stavu domů, raději vyhýbat. I když vnímala, jak dokáže být otec na matku zlý a hrubý, měla ho ráda. Kromě negativních a silně vyhrocených okamžiků s ním má spojené i radostné a šťastné chvíle. Bohužel ty nikdy netrvaly dlouho a brzy je vystřídalo nevyzpytatelné chování, reakce a situace, kdy se mu s matkou a sestrami raději vyhýbaly. Není žádným překvapením, že se rodiče rozvedli a Tučková se sestrami zůstala s matkou. Ta si po rozvodu našla nového partnera, který do rodiny opět přinesl pocit vzájemnosti, lásky i řádu.³⁵

Emotivní zážitky spojené se soužitím s otcem se promítají do její literární činnosti, kde jí pomáhají při vykreslování charakterů násilných mužů. Takové postavy se objevují

³⁴ *Kateřina Tučková* [online]. Kateřina Tučková [cit. 20.12.2020]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz>

³⁵ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazin LN*, 2012, č. 31, s. 12.

v románech *Vyhnání Gerty Schnirch*, nebo v *Žitkovských bohyních*, kde je takto ztvárněn otec hlavní hrdinky Dory. Ten, stejně jako otec autorky, byl alkoholik a násilník, který svůj život předčasně ukončil sebevraždou.³⁶ I v jejích kratších prózách lze najít podobné mužské charaktery. V povídce *Cesta* popisuje postavu otce tyрана a alkoholika, který, opět obdobně jako v *Žitkovských bohyních*, vytáhl proti své manželce sekeru. Také před hlavní postavou tohoto příběhu, Inou, leží nelehký úkol vydat se na cestu po rodinné minulosti, do svého dětství, do míst, kde se vše odehrávalo, a smířit se s otcem nad jeho hrobem. Naopak v povídce *Dědictví* je otec po celou dobu nepřítomný, protože neunesl tíhu péče o postiženého syna, a tak raději emigroval. I když se otec v příběhu promítne jen nepřímo, lze ho jeho útekem před zodpovědností a povinnostmi přirovnat taktéž k otci Dory, který rovněž neunesl postižení svého syna Jakoubka.³⁷

Kromě silných rodinných zážitků byla jako vesnická dívka zvyklá přihlížet činnostem, jež byly pro venkovský hospodářský život typické. Krvavé události jako stahování králíků, zabíjení drůbeže a draní hus ji, dle vlastních slov, žádným způsobem nepoznamenaly. Nestrašily ji ve snech, neodvracela od nich zrak, neutíkala před nimi a brala je jako součást každodenního života.³⁸ Možná této průpravě z dětství může vděčit za to, že ve svých knihách dokáže věcně a detailně popisovat i hrozné scény, které k silným příběhům odehrávajících se v jejích románech neodmyslitelně patří.

Ve svých třinácti letech byla se svou matkou účastníkem dopravní nehody. Tato nehoda nejenže zanechala na jejím čele jizvu, ale také změnila autorčino smýšlení o životě. Po havárii začala uvažovat o roli osudu, o významu nehody a jejích možných přínosech. Během vedení výzkumu o působení bohyní ke své knize se setkala s dívkou, která údajně rozprávěla s anděly. Přestože se jednalo o milou mladou dívku, autorka k ní od začátku díky jejímu suverénnímu vystupování pociťovala úctu a respekt. V rámci rozhovoru se společně dostaly i ke zmiňované dopravní nehodě. Dle zpovídání slečny měla autonehoda pro Tučkovou smysl a vedla k její vnitřní proměně a dozrání. Tučková vzpomíná, že se po havárii uzavřela na dlouho dobu sama do sebe. Přestala o svůj zevnějšek pečovat, protože se styděla za své široké rudé jizvy. „*Ty jizvy, co máš po havárii, mají smysl. Bylo dobře, že se ti to stalo. Aspoň sis uvědomila, kde jsou hranice*

³⁶ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012, č. 31, s. 12.

³⁷ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Naďa SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 34.

³⁸ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012, č. 31, s. 12.

mezi životem a smrtí, a od té doby jsi mnohem empatičtější.“³⁹ Nehoda navíc těžce zasáhla i její matku, která od té doby vlivem přeražení hrudního koše o volant začala mít problémy se srdcem. To, že obě přežily, jim rozšířilo vnímání. Od té doby slaví jedenáctý srpen jako své druhé narozeniny.⁴⁰

Během vysokoškolských studií se přestěhovala opět do Brna, kde si našla byt v místě přezdívaném „brněnský Bronx“. Z této oblasti byli na konci druhé světové války, v květnu roku 1945, násilně vystěhováni němečtí obyvatelé v tzv. „brněnském pochodu smrti“. Za pomoci svého blízkého kamaráda, etnografa a historika Davida Kovaříka, se rozhodla tomuto stále velmi citlivému tématu více věnovat. Výsledkem práce bylo vydání jejího prvního románu *Vyhnání Gerty Schnirch*, jenž pojednává o osudu dívky z česko-německé rodiny po druhé světové válce.⁴¹

Ačkoliv by se dalo očekávat, že jako spisovatelka a kurátorka umění bude extrovertní povahy, opak je pravdou. Účast na přednáškách, besedách a autorských čteních považuje za součást spisovatelské profese, ale komfortně se cítí za počítačem nebo při bádání v archivech.⁴² V současné době pobývá přes všední dny v Praze a na víkendy se vrací do rodného Brna. Je provdaná za autora a majitele Galerie Vltavín, Roberta Hédervářiho, kterému přivedla na začátku roku 2020 na svět syna Alberta.⁴³

2.2 Vzdělání

Po absolvování brněnského gymnázia na třídě Kapitána Jaroše v roce 1999 následovalo studium českého jazyka a literatury v kombinaci s dějinami umění na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Studium zakončila dvěma diplomovými pracemi. První práce se zabývala barokním rytcem Johannem Georgem Gutweinem a druhá byla věnována Věře Sládkové. Věra Sládková je autorkou románového triptychu

³⁹ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012, č. 31, s. 12.

⁴⁰ Tamtéž, s. 12.

⁴¹ *O autorce* [online]. Kateřina Tučková [cit. 20.12.2020]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/o-autorce/>

⁴² VYKOUPILOVÁ, Jarka. *Lejstry a dokumenty se probírám ráda, moje komfortní zóna je v archivech, přiznává Kateřina Tučková* [online]. Český rozhlas [cit. 29.1.2021]. Dostupné z: <https://brno.rozhlas.cz/lejstry-a-dokumenty-se-probiram-rada-moje-komfortni-zona-je-v-archivech-priznava-8297805>

⁴³ HAVLÍKOVÁ, Magdalena. *Šla jsem pochod smrti jako moje hrdinka, říká spisovatelka Tučková* [online]. iDNES [cit. 29.12.2020]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/katerina-tuckova-rozhovor.A130806_224224_spolecnost_haa

Mladá muž a velká žena, na jehož motivy byl natočen úspěšný seriál *Vlak dětství a naděje*. Tučková si její texty zamilovala a mrzelo ji, že se tato spisovatelka téměř vytratila z povědomí čtenářů. Proto se po několika letech, kdy se jejími prózami zabývala, rozhodla o ucelení poznatků do podoby diplomové práce. Po dvou letech žádání o granty se podařilo práci vydat v podobě monografie *Věra Sládková, prozaické dílo*.⁴⁴ „*Dodnes jsem napsala nebo poskytla údaje k řadě článků, které osud Sládkové interpretovaly v denním tisku i různých magazínech. Zase se o ní začalo mluvit, a to je pro mě největší satisfakce a také konec práce.*“⁴⁵

Po dokončení Masarykovy univerzity se přihlásila na doktorská studia na Ústavu pro dějiny umění Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, která zakončila v roce 2014 disertační prací o Skupině Radar, jež se zaměřuje na problematiku tvůrčích skupin působících v nelehké době komunistické totality.⁴⁶

2.3 Výtvarné umění

Úspěšná kurátorka a spisovatelka je zakladatelkou projektu *ARSkontakt* – organizace věnující se podpoře současného českého výtvarného umění, která každý rok představuje přibližně dvacet malířů studujících na výtvarných školách. V rámci této organizace je udělována cena pro mladé malíře do 26 let. Motivem pro vytvoření *ARSkontaktu* byla pro autorku touha vytvořit spojení a návaznost mezi studiem výtvarníků na vysoké škole a následnou samotnou uměleckou praxí. Mladí umělci totiž často po odchodu z akademií narážejí na problémy spojené s opatřením vlastního ateliéru a vytvořením klientely. Kromě *ARSkontaktu* pořádá výstavy české malby v různých světových městech, např. společně s Michaelem Rittesteinem kurátorovala výstavu *Transfer*, která se představila kromě brněnského Domu umění také v mnichovské galerii WhiteBOX a v České národní budově v New Yorku. Mezi Prahou, Mnichovem a Drážďany putovala její další výstava s názvem *Our House Is Your House*.⁴⁷

⁴⁴ ŠANDA, Michal. Potřebovala jsem vyzkoušet na vlastní kůži, jaké to je, jít s nákladem a s dítětem k rakouským hranicím. *Dobrá adresa*, 2010, č. 1, s. 24.

⁴⁵ Tamtéž, s. 24.

⁴⁶ *O autorce* [online]. Kateřina Tučková [cit. 11.12.2020]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/o-autorce/>

⁴⁷ ŠANDA, Michal. Potřebovala jsem vyzkoušet na vlastní kůži, jaké to je, jít s nákladem a s dítětem k rakouským hranicím. *Dobrá adresa*, 2010, č. 1, s. 23.

Společně s literární historičkou Evou Klíčovou a fotografkou Sylvou Ficovou v roce 2018 upozornila na skutečnost, že se v ulicích českých měst nevyskytují téměř žádné sochy historicky významných žen. Společně poukazují na to, že ve městech lze najít až desítky soch mnohdy i kontroverzních mužů, avšak jen těžko bychom mezi nimi hledali ženské zastoupení. Tato iniciativa nazvaná *I žárovka má sochu* si klade za cíl podnítit umístění soch historicky významných žen do ulic měst, docenit jejich dějinnou roli a zásluhy, a tak umožnit dnešním dívkám a ženám zahlédnout i na ulicích měst vzory, kterými by se mohly inspirovat. Pokroky této iniciativy lze sledovat na jejích stejnojmenných facebookových stránkách.⁴⁸ Je také zakladatelkou multižánrového festivalu *Meeting Brno* sdružujícího představitele z řad nejrůznějších kultur, náboženství, postojů a přesvědčení. Během jejich setkávání se projednávají citlivé a palčivé otázky vyvěrající nejen ze současné situace, ale také z historie. V rámci tohoto festivalu došlo k iniciování omluvy obětem tzv. brněnského pochodu smrti z konce druhé světové války, jež proběhla v roce 2015 při příležitosti Pouti smíření. Dalším významným počinem organizátorů *Meeting Brno* bylo uskutečnění setkání členů židovských rodin, které po válce přišly o svůj majetek vlivem znárodnování a byly často nuceny opustit Československo. Ačkoliv byla Kateřina Tučková zakladatelkou, první prezidentkou a programovou ředitelkou festivalu, rozhodla se v roce 2018 po třech letech práce na svou funkci rezignovat. Rezignaci podala na protest proti rozvolňujícímu se etickému kodexu a zejména kvůli spolupráci se sponzory.⁴⁹ Nejdříve se k svému odchodu nijak nevyjadřovala, avšak po zjištění, že festival i nadále využíval její jméno a dílo, vydala prohlášení, kde uvedla zásadní důvody, proč se od tohoto uskupení distancovala. „*Mezi ty profesní patřil především nesouhlas s přijímáním sponzorských darů od subjektů, které podle mého mínění poškozovaly základní poslání i dobré jméno festivalu, dále pak výhrady k hospodaření s těmito prostředky a rozpor v pohledu na to, nakolik má být festival nástrojem k politické prezentaci představitelů města. Osobně mě pak hluboce zklamalo, že zatímco jsem z titulu své funkce do celostátních médií hlásala mmj. genderově férové odměňování a dávala tak festival Meeting Brno za příklad, zjistila jsem,*

⁴⁸ *Ostatní aktivity* [online] Kateřina Tučková [cit. 11.12.2020]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/ostatni-aktivity/>

⁴⁹ Tamtéž [online] Kateřina Tučková [cit. 11.12.2020]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/ostatni-aktivity/>

že někteří členové spolku za mémi zády vyplácí jiné honoráře, než na kterých jsme se dohodli.“⁵⁰

2.4 Literatura

Kateřina Tučková se k psaní dostávala přes četbu literatury. Už od dětských let byla vášnivou čtenářkou a často také posledním odcházejícím návštěvníkem z kouřimské knihovny.⁵¹ Četla téměř vše, co se k ní dostalo. Nevíce si však zamilovala romány. V dospívání ji doslova učarovala trilogie *Anna ze Zeleného domu* od Lucy Maud Montgomeryové. Jelikož se po dočtení nedokázala s příběhem a hlavní hrdinkou rozloučit, začala sepisovat její další osudy a v podstatě vytvořila čtvrtý díl, který si také sama ilustrovala.⁵²

První iniciační popud k vlastní tvorbě nastal na gymnáziu, kde Tučkovou v psaní podporovala její profesorka češtiny, paní Smékalová. Mladá studentka v psaní našla zalíbení, avšak nenacházela dostatek odvahy a sebevědomí na publikování svých vlastních textů. Změna nastala až na vysoké škole, kde začala navštěvovat hodiny tvůrčího psaní vedené docentem Zbyňkem Fišerem. Psaní se stalo její vášní a Tučková začala přemýšlet o vydání vlastní knihy. Zpočátku nikomu o svém přání neřekla, ale začala posílat své povídky do různých časopisů. Nakonec se jí ozvalo nakladatelství Větrné mlýny, prostřednictvím kterého vstoupila do světa beletrie se svou prvotinou *Montespanidáda*. Ta vznikala již během vysokoškolských studií a oproti jejím následujícím knihám je tato kniha první a jedinou, které nepředcházelo důkladné studium a výzkum.⁵³

Se svými postavami se neztotožňuje, ale snaží se jim porozumět. Tento přístup jí pomáhá k vykreslení i takových situací, které by zainteresovaného člověka mnohdy vnitřně bolely. Při psaní je pro ni velmi důležitá koncentrace. Během procesu tvorby

⁵⁰ TUČKOVÁ, Kateřina. *K odchodu z festivalu Meeting Brno a neoprávněnému uvedení hry Vitka*. [online]. [cit. 11.12.2020]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/wp-content/uploads/2019/05/k-odchodu-z-festivalu-meeting-brno-a-neopravnenemu-uvedeni-hry-vitka.pdf>

⁵¹ ŠANDA, Michal. Potřebovala jsem vyzkoušet na vlastní kůži, jaké to je, jít s nákladem a s dítětem k rakouským hranicím. *Dobrá adresa*, 2010, č. 1, s. 23.

⁵² HAVLÍKOVÁ, Magdalena. *Šla jsem pochod smrti jako moje hrdinka, říká spisovatelka Tučková* [online]. iDNES [cit. 29.12.2020]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/katerina-tuckova-rozhovor.A130806_224224_spolecnost_haa

⁵³ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012, č. 31, s. 9.

pro ni bývá obtížné vymanit se ze světa fantazie zpět do reálného života.⁵⁴ Její osobní život splývá s psaním, a tak se dramatické scény z příběhů často promítají i do autorčíných snů:

„Když jsem psala o bombardování Brna, vzbudila jsem jednou v noci křikem snad celý vnitroblok. Letní bouřka se mi do snu promítla jako nálet. Jindy nemůžu spát, když už ve mně daný příběh pulzuje a chce ven a já si na něj ne a ne najít čas.“⁵⁵

Je autorkou řady odborných publikací, která začala vydávat již během svých doktorských studií na Univerzitě Karlově v Praze. Z oblasti výtvarného umění lze jmenovat například *Transfer*, *Normální malba* nebo *Slovem i obrazem*. *Slovem i obrazem* není pouze publikací, ale také specifickou výstavou, na které pracovala společně s Radimem Kopáčem. Jak již z názvu vyplývá, jsou v ní prezentováni autoři, jejichž forma uměleckého sdělení propojuje obrazové a slovní roviny.⁵⁶ V beletrizovaném životopise *Můj otec Kamil Lhoták* o životě malíře Kamila Lhotáka propojuje své odborné znalosti z výtvarného i literárního umění. Odborné publikace jsou často zaměřeny na historii, umění a kulturu jejího rodného města Brna. K výstavě Brno – moravský Manchester uspořádané Moravskou galerií vydala doprovodnou publikaci nesoucí název *Fabrika – příběh textilních baronů z moravského Manchesteru*. Ta pojednává o pěti generacích rodu Johanna Heinricha Offermanna, jenž přišel do Brna jako chudý vlnářský odborník, avšak zanedlouho se mu zde podařilo založit manufakturu. Na základě povídkových textů publikace *Na hraně příběhů – Sochy v ulicích* bylo umělci v rámci výstavy Brno Open Art do veřejného prostoru města situováno čtrnáct soch.⁵⁷

Vedle své vlastní autorské práce se zabývá také překladatelskou činností. Jako autorka narozená v bývalé Československé socialistické republice si uvědomuje nezastavitelné vzdalování českého a slovenského jazyka. Proto se snaží přiblížit zejména mladé generaci narozené po vzniku České republiky svými překlady literatury našich

⁵⁴ JANUŠOVÁ, Taťána. Moje postavy si nenechají diktovat. *Literární noviny*, 2012, roč. 23, č. 4, s. 4-5.

⁵⁵ HAVLÍKOVÁ, Magdalena. *Šla jsem pochod smrti jako moje hrdinka, říká spisovatelka Tučková* [online]. iDNES [cit. 29.12.2020]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/katerina-tuckova-rozhovor.A130806_224224_spolecnost_haa

⁵⁶ ŠANDA, Michal. Potřebovala jsem vyzkoušet na vlastní kůži, jaké to je, jít s nákladem a s dítětem k rakouským hranicím. *Dobrá adresa*, 2010, č. 1, s. 23.

⁵⁷ *O autorce* [online]. Kateřina Tučková [cit. 20.12.2020]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/o-autorce/>

sousedů. Mezi přeložené knihy patří *Pátá loď* Moniky Kompaníkové, nebo *Místa v síti* a *Mezerovitý plod* Veroniky Šikulové.⁵⁸

Činná je také v oblasti divadelního umění. V roce 2018 vstoupila na divadelní prkna hrou *Vitka* motivovanou životem Vítězslavy Kaprálové, první české dirigentky a hudební skladatelky, za kterou byla nominována na Cenu kritiky za inscenaci roku. Švandovo divadlo uvedlo ve stejném roce její zdramatizovanou verzi románu *Bratr Spánku* rakouského spisovatele Roberta Schneidera. Divadelní hry na motivy jejích románů *Vyhnání Gerty Schnirch* a *Žitkovské bohyně* uvádějí Městské divadlo Brno, Městské divadlo Zlín, HaDivadlo, Husa na provázku, Divadlo pod Palmovkou, 3D Company a studentský soubor KUK.⁵⁹

Kateřina Tučková přispívala nebo přispívá do časopisů Respekt, Deník N, Tvar, Literární noviny nebo do literární a kulturní přílohy deníku Právo, Salonu. Odmítá spolupracovat s médii, které spadají pod taktovku současného premiéra České republiky, Andreje Babiše, jelikož „jejich vlastnictví politikem považuje za neakceptovatelný střet zájmu a porušení hodnot demokratické společnosti“.⁶⁰

Dodnes při oslovení „spisovatelko“ cítí ostych. Jak sama říká, spisovatelská dráha nebyla jejím snem. V Moutnici a Kuřimi, kde vyrůstala a poprvé se setkala s literaturou, tato profese neexistovala. Dráhu spisovatele považuje za celoživotní závazek a poslání, které nestvoří pouze jeden či dva vydané seriózní tituly.⁶¹

⁵⁸ *Ostatní aktivity* [online]. Kateřina Tučková [cit. 20.12.2020]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/ostatni-aktivity/>

⁵⁹ *O autorce* [online]. Kateřina Tučková [cit. 20.12.2020]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/o-autorce>

⁶⁰ *Tamtéž* [online]. Kateřina Tučková [cit. 20.12.2020]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/o-autorce>

⁶¹ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012. č. 31, s. 9.

3 Montespaniáda

První prozaické dílo mladé autorky Kateřiny Tučkové vyšlo v nakladatelství Větrné mlýny v roce 2006.⁶² Jak Tučková prozradila v rozhovoru s Michalem Šandou pro kulturně-společenský časopis *Dobrá adresa*, kniha vznikala již během jejích univerzitních studií jako školní práce v rámci předmětu tvůrčího psaní. Než vstoupila do světa beletrie, ležela tři roky u vydavatele.⁶³ V době jejího vydání už Tučková pracovala na jiných projektech, přesto ale trvala na jejím publikování. „*Bez prvotiny se dnes nikdo neobejde, tak jsem její vydání chtěla.*“⁶⁴

3.1 Námět a dějová výstavba

Hlavní hrdinkou novely *Montespaniáda* je Karin. Karin je mladá, atraktivní sebevědomá dívka, která studuje bohemistiku na vysoké škole a žije ve svém prvním pronajatém bytě v Brně, kde jí dělá společnost kočka Pýthie. Užívá si život a hlavně přítomnost a zájem mužů. Své milence, možná po vzoru markýzy de Montespan, slavné milenky francouzského krále Ludvíka XIV., nazývá montespany. Kniha se tak stává milostným příběhem o montespanech, „*o velkých i malých mužích běžného života.*“⁶⁵

Prvním z nich je její souseď, starší ženatý muž, se kterým se seznámila na schodech společného domu. Jeho významné místo v životě hlavní hrdinky lze vypočítat z toho, že jako jediný Montespan je v knize označován s velkým „M“. Jejich milenecký vztah ovšem nelze označit za bezesporu idylický, protože ženatý Montespan se s Karin může setkávat pouze v čase, kdy je jeho manželka Marie v práci, což nezávislé Karin začíná postupem času překážet. Navíc jeho neustálý strach z prozrazení, věkový rozdíl a jiné životní priority způsobují, že se s ním Karin, ačkoliv ho má ráda, začíná nudit. Pro zpestření bezvýhodné situace se rozhodne vyhledávat přítomnost i jiných mužů a užívat si s nimi. Udrží proto blízký kontakt s mladým číšníkem neprosperující

⁶² DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Naďa SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 17.

⁶³ ŠANDA, Michal. *Potřebovala jsem vyzkoušet na vlastní kůži, jaké to je, jít s nákladem a s dítětem k rakouským hranicím. Dobrá adresa*, 2010. č. 1

⁶⁴ Tamtéž, s. 24.

⁶⁵ Tamtéž, s. 24.

brněnské kavárny nebo koketuje s majitelem malého obchůdku, kde občas sama vypomáhá, ačkoliv ví, že má přítelkyni.⁶⁶

Příběh je vyprávěn v ich – formě. Jednotlivé události jsou popisovány chronologicky, místy je děj ozvláštňen retrospektivou a úniky do světa snů a představ.⁶⁷ Za ústřední téma lze označit klasický milostný trojúhelník, který se odehrává na pozadí zcela obyčejných denních událostí. Ačkoliv by se dalo očekávat, že kniha založená na milostných vztazích bude protkána romantickými scénami, opak je pravdou. Ústředním motivem je nevěra, příběh zachycuje její šíři a lhostejnost až bezcitnost, s jakou k ní a k životu obecně jednotlivé postavy přistupují.⁶⁸ Vztah Karin a ženatého Montespana nelze popsat jako vášnivý, nýbrž na čtenáře působí chladně. Proto Karin hledá rozptýlení jinde, například u mladého číšníka z pochybné kavárny. Toho navštěvuje ve chvílích, kdy se Montespan musí věnovat své manželce a kdy ona sama polemizuje nad smyslem jejich vztahu. Nebrání se ani občasnému flirtu se svým zadaným zaměstnavatelem nad sklenkou jablečné vodky v jejich oblíbeném baru, naopak důrazně odmítá svou matkou vnucovaného syna své kamarádky, Ópého. Nevěru neřeší pouze hlavní postava, ale také její kamarádka Lenička, s níž nad cigaretou a sklenkou dobrého vína probírá nejen své montespany, ale také nevěrného přítele Lenky, Davida.⁶⁹

3.2 Mediální ohlas

Montespaniáda nenasvědčovala tomu, že další autorčiny knihy zaznamenají takový úspěch. V době jejího psaní byla autorka ve stejném věku jako její hlavní hrdinka Karin. Kromě něj je rovněž spojoval totožný studovaný obor - bohemistika. Autorčin mladý věk a jistá naivita ovlivňují konečný dojem z knihy – i když Tučková usilovala o vylíčení příběhu o banalitě všedního života zábavnou a jemně sebeironickou formou,

⁶⁶ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Nad'a SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 17.

⁶⁷ HARTMANOVÁ, Pavla. *Kritická reflexe próz Kateřiny Tučkové*. Olomouc 2013. 77 s. Diplomová práce Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky. Vedoucí práce doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D., s. 9.

⁶⁸ Tamtéž, s. 8-9.

⁶⁹ TUČKOVÁ, Kateřina. *Montespaniáda*. Brno: Větrné mlýny, 2006

výsledkem je vsudypřítomná plochost – postav, vztahů i samotného děje.⁷⁰ Jelikož se jednalo o autorčinu prvotinu, v níž se projevuje prozatímní nezkušenost s delšími prozaickými texty a hledání vlastního osobitého stylu psaní, recenzenti a kritikové jí nevěnovali příliš velkou pozornost. Vystihující se pro ni stalo označení „lepší výstup z hodin tvůrčího psaní“.⁷¹

Nejepochvalněji se ke knize zřejmě vyjádřila Lucie Nováková, i ona ji ale považovala za dílo červené knihovny a komerční titul na jedno přečtení. „*Dalo by se také říci, že je Montespaniáda ideální kniha do vany. Chytí vás, zasmějete se, a až ji dočtete, nebude vás mrzet, že je mokrá.*“⁷² Dle Novákové Tučková pružně uvádí čtenáře do děje a díky sugestivním popisům postav si o nich může každý již po pár stranách utvořit názor a rozhodnout se, komu věnuje své sympatie. Svižnému plynutí děje napomáhá také dělení vyprávění do krátkých scén. Napětí čtenáře je udržováno rychlým střídáním jednotlivých obrazů a také nestandardní podobou dialogů – u promluv postav chybí uvozovací věty a dialogy jsou zpravidla krátké a do situace vstupují nenadále.⁷³ Nováková oceňuje, jak Tučková vkusně označila svou eroticky laděnou knihu názvem, který odkazuje k bezesporu nejznámější milence francouzského krále Ludvíka XIV. „*Nepochybně jde o jeden z prvků autostylizace, uměnovědně vzdělaná Tučková si pohrává s odkazem k ženě, známé krasavici a milovnici umění.*“⁷⁴

Další recenzenti již knihu nešetřili. Marta Ljubková se vyjadřuje ostře nejen k dílu samotnému, ale také k vydavatelství, které ho vydalo: „*Když se o literárním debutu nedá napsat víc než pár řádek, aby recenzent pro jistotu znovu nerozčlil sebe i čtenáře, je jasné, že se někde stala chyba. V případě kurátorky z Brna Kateřiny Tučkové mám téměř jistotu, že onen omyl tentokrát spáchalo nakladatelství Větrné mlýny, které si podobnými mdlými a neambiciózními, špatně napsanými a hlavně zoufale sláтанými (ve všech smyslech tohoto slova) dílky leda tak kazí svou dobrou pověst.*“⁷⁵ V příběhu nejde o nic víc, než o směsici krátkých, emociálně nabitých dialogů mezi s nechtící studující Karin

⁷⁰ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Nad'a SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 17-18.

⁷¹ HARTMANOVÁ, Pavla. *Kritická reflexe próz Kateřiny Tučkové*. Olomouc 2013. 77 s. Diplomová práce Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky. Vedoucí práce doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D., s. 9-10.

⁷² NOVÁKOVÁ, Lucie. Dobře udělaná komerce. *Protimluv*, 2007, č. 1/2, s. 49.

⁷³ Tamtéž, s. 49-50.

⁷⁴ Tamtéž, s. 49-50.

⁷⁵ LJUBKOVÁ, Marta. Montespaniáda. *A2*, 2007, č. 4, s. 28.

a jejími montespany. Podle názvu knihy by mohl čtenář doufat, že se v ní objeví několik charismatických mužů, ale kromě usedlého a nudného Montespana se dějem promítne pouze mladý nezkušený číšník nebo její šéf, věčný sukničkář a záletník.⁷⁶

Rozsáhlou recenzi uveřejněnou v literárním měsíčníku *Host* věnoval knize Vladimír Stanzel. Dle jeho pohledu by si autorka mohla získat sympatie čtenářů svou otevřeností, upřímností, odstupem od příběhu, ironií až cynismem. Příběh je vyprávěn přímočaře, nekomplikovaně a lehce, v čemž vidí jeho pozitivum, ale zároveň určitou slabinu. Lehkost spatřuje především v prožívání zúčastněných postav řešících vztahové problémy. U milostně laděného příběhu by čtenář očekával vznětlivost, emoce a vášně, u *Montespaniády* se jich, bohužel, nedočká. Jednotlivé problémové situace vyznívají jako pouhé konstatování bez skutečné motivace k nalezení řešení.⁷⁷ „*Možná je to tím, že se autorka až příliš soustředí na vedení příběhu, a v důsledku této snahy postavy zplošťuje, obírá je o vícedimenzionálnost a jejich jednání o hlubší psychologickou motivaci. Zkrátka a dobře všichni žijí až příliš lehce, nezávazně, netrápí se životními perspektivami, hlubšími otázkami než kde a s kým.*“⁷⁸ Stanzel knihu označuje za odpočinkové čtivo bez vyšších uměleckých ambicí. „*Pokud hledáte zalíbení v „ženských“ televizních seriálech, jako je Ally McBealová či Sex ve městě, zahraje na vaši strunu. Pokud čekáte něco víc, budete asi zklamáni. Autorka zřejmě během studií navštěvovala kurzy tvůrčího psaní a jako bohemistka je dopodrobna seznámena s teorií literatury. Ovšem mezi teorií a praxí, stejně jako mezi tvůrčím psaním a literaturou, je velká vzdálenost.*“⁷⁹ Také Ondřej Horák vidí určitou podobnost se seriálem *Sex ve městě*. *Montespaniádu* dále přirovnává k tvorbě ruské spisovatelky Iriny Děněžkinové a Japonky Hitomi Kaneharové, které, rovněž jako Tučková, píše o mladých lidech vstupujících do světa dospělých. Podobně jako Stanzel se Horák vyjadřuje i k nedostatečnému vykreslení pohnutek jednotlivých postav: „*Každý něco od někoho chce, ale nikdo přesně neví, co by to mělo být, a když už, tak se o to u nikoho nechce prosit.*“⁸⁰

Ve svém prvním vydaném prozaickém titulu si Tučková vyzkoušela tvorbu delšího textu, některé vyprávěcí postupy, práci s dialogy a vnitřním monologem. Nepodařilo se jí však vytvořit dílo, které by zasluhovalo širší zájem čtenářů nebo odborné

⁷⁶ NOVÁKOVÁ, Lucie. Dobře udělaná komerce. *Protimluv*, 2007, č. 1/2, s. 50.

⁷⁷ STANZEL, Vladimír. Lekce tvůrčího psaní. *Host*, 2007, č. 5, s. 67.

⁷⁸ Tamtéž, 67.

⁷⁹ Tamtéž, s. 67-68.

⁸⁰ HORÁK, Ondřej. Nekonečný slalom mezi milenci. *Lidové noviny*, 2007, č. 3, s. 19.

veřejnosti. *Montespaniáda* se tak stala pomyslným odrazovým můstkem, prostřednictvím kterého autorka vstoupila do světa beletrie, avšak ve stínu jejích dalších próz kniha zcela zapadla. Po jejím vydání byla označena za autorku, jež do světa beletrie vstoupila s komerčním čtivem bez vyšších uměleckých ambicí. Svou pověst spisovatelky komerční literatury si začala napravovat již rok po vydání *Montespaniády* publikací beletrizovaného životopisu *Můj otec Kamil Lhoták*, který se stal stěžejním z důvodu, že si zde Tučková mohla poprvé v praxi vyzkoušet techniky beletrizace historie, které pak dále rozvíjí v románech *Vyhánění Gerty Schnirch* a *Žitkovské bohyně*.⁸¹

⁸¹ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Nad'a SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 18.

4 Vyhnání Gerty Schnirch

První skutečný literární úspěch se dostavil s románem *Vyhnání Gerty Schnirch*, který vydalo nakladatelství Host v roce 2009. Kniha byla nominována na Cenu Josefa Škvoreckého a Jiřího Ortena, v roce 2010 získala cenu Magnesia Litera. Oproti nenáročné prvotině o partnerských vztazích ze současnosti zde autorka líčí tragický osud hlavní hrdinky v dlouhodobém časovém horizontu od druhé světové války po přelom tisíciletí.⁸²

Román se dotýká dodnes velmi citlivého tématu česko-německých vztahů za druhé světové války a bezprostředně po ní. Tučková se však vyhýbá tradičnímu dělení na provinilé Němce zasluhující potrestání a spravedlivě odplácející Čechy. Tím nabízí jinou interpretaci poválečných dějin a vybízí k sebereflexi kolektivní paměti českého národa.⁸³ O zvoleném tématu autorka říká: „*Snázila jsem se k odsunu přistupovat bez emocí a osobní zaujatosti, sama mám s česko-německou otázkou málo společného. Nemám německé předky a s němečtvím v Brně mě pojí snad jen to, že bydlím v domě, kde Němci žili. Šlo mi o silný příběh, srozumitelný pro mou generaci. Samozřejmě jsem se občas projektovala do Gertrudy, její dcery Barbory či do vnučky Blanky. Ale o žádné z postav se nedá říct, že by vystihovala mě nebo mé názory.*“⁸⁴ Námět románu navazuje na proud českých autorů, který od šedesátých let usiloval o revizi vztahů mezi Čechy a Němci. Jako zástupce tohoto proudu lze uvést například Vladimíra Körnera a jeho *Adelheid* nebo Jaroslava Durycha s novelou *Boží duha*. Po listopadových událostech získala tato dříve tabuizovaná témata ještě větší popularitu a stala se vyhledávaným námětem. S nezaujatým názorem na tuto problematiku vstoupila do světa beletrie v roce 1992 románová sága *Cejch* Zdeňka Šmída, o ztvárnění silného osobního příběhu odrážejícího poválečnou situaci a česko-německé soužití se pokoušely také autorčiny vrstevnice Radka Denemarková, Evita Roušová nebo Jakuba Katalpa.⁸⁵

Jistou inspirací pro román *Vyhnání Gerty Schnirch* bylo pro autorku bezesporu dílo spisovatelky Věry Sládkové, jemuž se věnovala už v rámci své magisterské

⁸² GILK, Erik. Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch. In: FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 587.

⁸³ Tamtéž, s. 591-592.

⁸⁴ RADVÁKOVÁ, Tereza. Příspěvek k popření kolektivní viny. Román Kateřiny Tučkové se vrací k odsunu. *Právo*, 2009 (příl. Salon), s. 6.

⁸⁵ GILK, Erik. Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch. In: FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 591-592.

diplomové práce. Podobně jako Sládková se ve své próze zaměřila na jeden konkrétní lidský osud a válečné události líčí skrze prožívání dospívající dívky. Ve svém románovém triptychu *Malý muž a velká žena* Sládková popisovala své vlastní zážitky z doby nacistické okupace, Tučková tomuto úseku dějin věnovala pouze první část knihy. Více než subjektivním prožitkům se věnuje detailním popisům drastických scén spojených s násilím, fyzickým ubližováním, bitím, znásilňováním a bolestí, jež prožívali Němci během odsunu. V románu jsou líčeny poslední květnové dny roku 1945, oproti dlouho povoleným výkladům českých dějin, jako dny bezpráví, během kterých nebyla prošetřována míra provinění jednotlivých osob.⁸⁶ Stylem psaní Tučková připomíná také americkou historičku Mary Heimannovou, jež ve svém díle *Československo: Stát, který zklamal* podobným způsobem naturalisticky popisuje válečné hrůzy.⁸⁷

Vyhnání Gerty Schnirch líčí nelehký životní osud hlavní hrdinky Gerty od jejího mládí až do smrti, který se odehrává na pozadí nejtěžšího období novodobých českých dějin - od druhé světové války přes komunistickou éru až k následným listopadovým událostem roku 1989 a proměně společnosti. Ačkoliv příběh zahrnuje události bezmála půl století, ústředním tématem celého příběhu je konec války a násilný odsun brněnských Němců z města. Na počátku příběhu byla Gerta mladou dívkou pocházející z česko-německé rodiny. Ačkoliv se cítila být více Češkou po své mamince a nikdy se příliš nezajímala o politické události, byla stejně jako další tisíce Němců po válce nekompromisně vyhnána ze svého domova, z rodného města a v tzv. brněnském pochodu smrti mířila k rakouským hranicím. Najednou zůstala sama, bez milované maminky, která jí zemřela během války, bez svého bratra, který byl povolán na frontu, i bez svého násilného a nacismu oddaného otce. Společně s dalšími Němci se ubírala dlouhou náročnou cestou bez jídla, vody a za nekonečného strachu z budoucnosti a z fyzických trestů ze stran hlídajících ozbrojenců. Kráčela jen se svou několikaměsíční dcerou Barborou. Ta, ačkoliv ji Gerta pojmenovala po své matce, bude jí vždy připomínat noci plné děsu, násilí a odporu, kdy si Gertu podmaňoval její otec a kdy byla Barbora počata.⁸⁸

⁸⁶ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Nad'a SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 22-23.

⁸⁷ ZLAMALOVÁ, Erika. *Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch* [online]. Literární [cit. 16.2.2021]. Dostupné z: https://www.literarni.cz/tubriky/recenze/proza/katerina-tuckova-vyhnan-gerty-schnirch_7890.html#_Yc1Vsu7PxPY

⁸⁸ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Nad'a SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 20.

4.1 Historicko-společenské pozadí

Odsunutí německy mluvících obyvatel z prostoru Československé republiky, respektive těch, kteří se nehlásili k antifašismu, bývá označováno za největší národnostní zločin, jež byl proveden v Československu ještě před konáním Postupimské konference vítězných mocností o poválečné situaci ve světě.⁸⁹

Konference započala 17.7.1945 za přítomnosti vládních velitelů Velké Británie, Sovětského svazu a Spojených států amerických (tzv. Velké trojky) a skončila 2.8. stejného roku. Projednávala se zde především otázka poválečné politiky vůči Německu a jeho případné rozdělení do čtyř okupačních zón, které bylo schváleno již na konferenci na Jaltě, avšak americký prezident Truman tomu chtěl v Postupimi zabránit. Mezi další projednávané body patřilo mimo jiné přijetí Itálie do OSN, ustanovení Rady ministrů zahraničních věcí nebo stanovení západní hranice Polska. S Postupimskou konferencí je spojován rozšířený mýtus říkající, že zde bylo rozhodnuto o vysídlení německého obyvatelstva z Československa, avšak v době jejího konání odsun již dávno probíhal. V porovnání s ostatními projednávanými body nebylo otázce transferu německého obyvatelstva věnováno tolik prostoru. Stanoviska západních Spojenců zpočátku ovlivňovala nedostatečná informovanost o skutečné situaci v Československu, víra v prezidenta Beneše a jeho zachování demokracie a nezávislosti ve státě.⁹⁰ Transferem se Spojenci začali zabývat na přímou žádost samotného prezidenta Edvarda Beneše. V Postupimi si uvědomovali, že jeho protiněmeckému požadavku by měli vyhovět a tím posílit jeho pozici v domácí politické sféře.⁹¹ Beneš bojoval za odsunutí německého obyvatelstva již během svého londýnského exilu. Po návratu do vlasti přednesl dne 12. května 1945 na Národním výboru města Brna proslov, ve kterém se kriticky vyjadřoval k traumatickým válečným událostem a zejména k Němcům: „*Vzpomínáte si, jak jsme se v roce 1938 pokoušeli naše Němce přesvědčit, přemluvit a získat k tomu, aby se s námi dohodli, aby nepřipravovali zradu, aby neničili svůj stát a svůj blahobyť? A jak nám zpupně odpovídali a nestoudně se hrnuli do vlastní své záhuby? A myslíte, že je možno*

⁸⁹ ŽAMPACH, Vojtěch. *Vysídlení německého obyvatelstva z Brna ve dnech 30. a 31. května 1945 a nouzový ubytovací tábor v Pohořelicích 1.6.-7.7.1945*. Brno: Šimon Ryšavý, 2014, s. 9.

⁹⁰ CHURAN, Milan. *Postupim a Československo: mýtus a skutečnost*. Praha: Libri, 2001, s. 61-63.

⁹¹ BERNATT-RESZCZYNSKÁ, Markéta a Jan BLAŽEK. *Skončila postupimská konference. O odsunu Němců nerozhodla* [online]. Paměť národa [cit. 15.2.2021]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/skoncila-postupimska-konference-o-odsunu-nemcu-nerozhodla>

*znovu to zase opakovat a znovu se s nimi dohodovat, a za deset dvacet let znovu vytrpět ty hrůzy strašné války a nové strašné katastrofy? Ne, tu starou politiku, tu starou svou zkušenost už opakovat nebudeme. Řekli jsme si, že německý problém v republice musíme definitivně vylikvidovat.*⁹²

Československá vláda potřebovala mít pro násilný odsun Němců alibi, a tak nedočkavě čekala na jeho schválení Postupimskou konferencí. Ta sice uznala československý požadavek na vysídlení německého obyvatelstva, avšak současně žádala o jeho pozastavení za účelem humanizace a zavedení řádu a pravidel. V den ukončení konference Beneš vydal dekret zbavující k 10. srpnu 1945 všechny Němce československého občanství. Výjimku tvořili ti, jež prokázali, že po dobu války byli nadále věrni Československé republice, účastnili se bojů za účelem jejího osvobození nebo se sami stali obětí nacistického a fašistického útlaku. Teprve až na přelomu let 1945 a 1946 došlo ke změně způsobu provádění odsunu - po první etapě nazývané „divokým odsunem“ spojené s krutostí, násilnostmi a nesystematičností, se vysídlování začalo provádět humánnější a organizovanější cestou.⁹³

4.1.1 Poválečná situace v Brně

Před koncem války žilo v Brně celkem 58 375 Němců, včetně dosazených příslušníků okupační správy s jejich rodinami a ozbrojené síly. Na jejím konci v rámci ústupu město opustilo, ať už dobrovolně či nikoliv, asi 60 % z nich. Odcházeli zejména ti nejvěrnější zastánci nacismu, avšak ani ti, co zůstali, se ve většině případů nedokázali přizpůsobit novým poměrům. Po válce se v Brně nacházelo okolo 25 000 německých osob, většina z nich byla následně odsunuta během „brněnského pochodu smrti“.

Město bylo osvobozeno 26. dubna 1945 vojskem druhého ukrajinského frontu pod vedením maršála Rodiona Jakovleviče Malinovského. Osvobození východní armádou zapříčinilo rozdělení města na dva tábory – zatímco Češi se radovali z vytouženého

⁹² Presidentův projev v zasedací síni Národního výboru. *Rovnost: list sociálních demokratů českých*. Brno: J. Opletal, 13.05.1945, číslo 6, s. 1. Dostupné také z <<https://dnnt.mzk.cz/uuid/uuid:7ca8a574-9edc-4b37-b1de-7d85feb7df83>>

⁹³ BERNATT-RESZCZYNSKÁ, Markéta a Jan BLAŽEK. *Skončila postupimská konference. O odsunu Němců nerozhodla* [online]. Paměť národa [cit. 15.2.2021]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/skoncila-postupimska-konference-o-odsunu-nemcu-nerozhodla>

osvobození, zdobili domy prapory a hlásali pozdravná hesla, většina Němců přecházela do ilegality a označovala příchod vojsk za obsazení. Po vyhlášení pracovní povinnosti řada Němců ochotně pomáhala při odklizení trosek, jiní se již před svítáním vytráceli ze svých domovů a skrývali se v lesích. Postavení německé menšiny tak v prvních poválečných dnech bylo velmi chaotické. Situaci neulehčovala také chybějící občanská evidence Němců.⁹⁴

Poprvé byla v rámci Revolučního národního výboru pro Velké Brno detailněji projednávána německá problematika z iniciativy KSČ 2. května 1945. Komunisté požadovali „*odstranění nepochopitelné liknavosti v případech zajištění všech brněnských Němců, fašistů a kolaborantů, zbavení jejich veškerých státních a veřejných funkcí a okamžité zřízení lidových soudů, aby tak byly alespoň částečně napraveny křivdy, spáchaní za panství německých okupantů*“.⁹⁵ S termínem vysídlení/odsunu se začalo poprvé operovat na schůzi konající se 24. května stejného roku, kdy z úst poslance Adolfa Klofáče bylo vysloveno doporučení, aby starší němečtí občané, jež nebyli schopní se zapojit do odklizení válečných škod, byli přesunuti na venkov. Definitivní rozsudek nad německými obyvateli pak pronesla 29. května 1945 rada Zemského národního výboru v Brně, která přijala po konzultaci s ministrem vnitra v Praze výnos nařizující vysídlení přesně vymezené části německého obyvatelstva z Brna. „*Němci, bydlící v obvodu města Brna, a to všechny ženy a děti, dále muži pod 14 let a nad 60 let a muži práce neschopní, buďtež z města vyvedeni. Tyto osoby mohou si vzít s sebou věci, co unesou, nikoliv však klenoty a vkladní knížky. Ostatní Němci – muži – buďtež skoncentrováni na práce k očištění a odstranění škod v městě Brně a označení velkým „N“.* Po vykonání prací budou i tito Němci z Brna vyvedeni. Z toho jsou vyjmuti jen Němci spadající pod ustanovení odstavce 7 prozatímních všeobecných směrnic, týkající se řešení otázky Němců ze dne 20. května 1945, vydaných Zemským národním výborem (nemocné osoby, invalidé, těhotné ženy před porodem, matky po porodu, Němci a Němky z tzv. smíšených manželství a jejich děti, pokud jsou evidovány jako Češi, dále persekvovaní Židé německé národnosti a všichni odpůrci nacistického režimu).“⁹⁶

Již 29. května okolo desáté hodiny večer odcházely z města první útvary vysídlelců. Dalšího dne ráno, o svatodušní neděli, se další skupiny za přítomnosti

⁹⁴ ŽAMPACH, Vojtěch. *Vysídlení německého obyvatelstva z Brna ve dnech 30. a 31. května 1945 a nouzový ubytovací tábor v Pohořelicích 1.6.-7.7.1945*. Brno: Šimon Ryšavý, 2014, s. 11-12.

⁹⁵ Tamtéž, s. 13

⁹⁶ Tamtéž, s. 15-16.

revolučních gardistů vydaly na pochod k rakouským hranicím. Pochod však došel pouze do Pohořelic – třítisícového města nacházejícího se mezi Brnem a Mikulovem, kde se zastavil. Na tomto místě zastihla revoluční gardu zpráva od sovětských okupačních jednotek umístěných v Rakousku, že brněnské Němce nemohou přijmout, jelikož by pro ně nenašli umístění. V danou chvíli nikdo nevěděl, co si s Němci počít – do Brna se již vrátit nemohli, protože jejich majetek byl zabaven Čechy, kteří si ho přivlastnili za své zásluhy v boji proti nacismu a fašismu.⁹⁷

První skupiny odsunutých Němců do Pohořelic dorazily již 31. května ráno, během dne postupně přicházely další. Jelikož transport nikdo dopředu neohlásil a nikdo neočekával, že by se zde měl zdržet dobu delší, než jaká stačí na krátký odpočinek a nabrání sil na další cestu, zastihl Pohořelice zcela nepřipravené. V malém městě se nenacházely velké prostory a vývařovny, které by mohly uspokojit potřeby vysokého počtu příchozích Němců, a skromné válečné zásoby, jimiž město dříve disponovalo, zabavila přecházející fronta. První dny strávené v Pohořelicích byly nemilosrdné. Zubožení vyhnanci se potýkali s nedostatkem potravin, léků a dalšího zdravotního materiálu, navíc chyběla základní hygienická zařízení a nebylo ani na čem spát.⁹⁸ Pro nemocné, staré a dalšího pokračování v pochodu neschopné osoby zde byl narychlo vybudován provizorní tábor. V důsledku katastrofálních hygienických podmínek a smrtelné epidemie úplavice zde řada lidí zemřela. Bylo zřejmé, že ostatní vysídlenci zde nemohli vzhledem ke kapacitě zůstat. Někteří z nich tedy pokračovali v cestě směrem k rakouským hranicím ve víře, že se jim je podaří přejít a v Rakousku začnou budovat nový život. Řada Němců se rozptýlila po jihomoravských obcích, kde je místní na nějakou dobu využili jako pracovní sílu při zemědělských pracích, jiní se po čase mohli opět vrátit do Brna. To, že se někteří mohli vrátit zpět, poukazovalo na fakt, že se v tomto vysídlovacím pochodu nacházely i osoby, které v transferu neměly být. Jednalo se zejména o lidi ze smíšených manželství nebo německé antifašisty. Právě těmto osobám totiž bylo později umožněno se vrátit zpět, i když se téměř nikdo z nich nevracel do svých původních domů a bytů, které byly ihned po odsunu zabaveny a přerozděleny.⁹⁹

⁹⁷ FILIP, Ota. Pohořelické elegie. In: POLLACK, Martin. *Brněnský pochod smrti*. Brno: Větrné mlýny, 2012, s. 66.

⁹⁸ ŽAMPACH, Vojtěch. *Vysídlení německého obyvatelstva z Brna ve dnech 30. a 31. května 1945 a nouzový ubytovací tábor v Pohořelicích 1.6.-7.7.1945*. Brno: Šimon Ryšavý, 2014, s. 19 – 32.

⁹⁹ KOVAŘÍK, David. Doslov. In: POLLACK, Martin. *Brněnský pochod smrti*. Brno: Větrné mlýny, 2012, s. 89 - 90.

V hodnocení brněnského odsunu německých obyvatel se objevují dva zcela rozdílné úhly pohledu a několik zásadních sporných momentů. Na jedné straně je odsun líčen jako spořádaný i navzdory skutečnosti, že byl ovlivněn prožitými traumaty a historickými okolnostmi. V jeho průběhu nedošlo k žádným velkým výtržnostem a nikdo v jeho přímém důsledku nepřišel o život, následkům v podobě epidemie a četným úmrtím nešlo přes veškerou snahu příslušných orgánů zabránit. Druhý pohled však spojuje odsun s násilím a krutostmi, jež byly páčány na bezbranných civilistech ozbrojenci poháněnými špatným svědomím a touhou po pomstě. V době komunistické éry bylo v českém prostředí téměř půl století obecně téma odsunu jako takového tabuizováno. Ještě s větším úsilím pak byly zamlžovány informace týkající se vysídlení německého obyvatelstva z Brna. Pozornosti se mu začalo opět dostávat po pádu komunistického režimu po roce 1990. První iniciační snahy o rozžehnutí diskuzí přicházely z řad publicistů, konkrétně od spisovatele Oty Filipa, který české veřejnosti zprostředkoval obraz odsunu z pohledu samotných vyhnanců. Reakce z řad historiků, pamětníků i samotných účastníků na sebe nenechaly dlouho čekat. K odsunu německého obyvatelstva z Brna se vyjádřili ve svých studiích například Vojtěch Žampach a Silvestr Nováček.¹⁰⁰

V roce 2000 vznikla v Brně občanská iniciativa *Mládež pro interkulturní porozumění* organizovaná studenty Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Ta vyzvala Magistrát města Brna a žádala omluvu brněnským Němcům za odsun provedený na konci druhé světové války. Studenti a příznivci této iniciativy zastávali názor, že se jednalo o násilný akt, který nebral v potaz míru provinění jednotlivých odsouvaných osob. Výsledek byl však žalostný. Na základě historické analýzy a zprávy vypracované týmem odborníků sestaveným brněnskou radnicí došlo k zaujetí stanoviska – jelikož dle výsledků nebylo zřejmé, kdo a komu by se měl v tomto případě omlouvat, bylo místo domluvy doporučeno pouze vyjádření lítosti nad činy spáchanými na brněnských Němcích v květnu roku 1945.¹⁰¹ Celé znění onoho politování je dodnes umístěno na webových stránkách Českého rozhlasu:

¹⁰⁰ DVOŘÁK, Tomáš. Brno a německé obyvatelstvo v květnu roku 1945. In: ARBURG, Adrian von Arbug, Tomáš DVOŘÁK, David KOVAŘÍK. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010, s. 90-91.

¹⁰¹ TUČKOVÁ, Kateřina. Mé brněnské Sudety. In: POLLACK, Martin. *Brněnský pochod smrti*. Brno: Větrné mlýny, 2012, s. 41.

„Městu Brnu je velmi líto všech spoluobčanů, kteří v tomto období nespravedlivě trpěli a museli Brno za tragických okolností opustit. Je nám líto, že s námi i nadále nežijí desetitisíce českých, židovských, německých, romských a dalších spoluobčanů. Všichni tito lidé tvořili město Brno v jeho kulturní, náboženské, ideové a národnostní pestrosti. Jejich ztráta je ztrátou nás všech. Je nám proto líto i německých spoluobčanů, kteří museli Brno nuceně opustit roku 1945. (...) Každý člověk a každé město by se mělo vrátit k určitým dějinným okamžikům, které mohou hrát význam v jeho chápání sebe samého. Ta doba po válce už je tak dlouhá, že už snad vychladly všechny vášně a že se můžeme racionálně s touto stránkou vyrovnat. Nejde o omluvu, ale projevení lítosti. Je to normální lidské gesto, které říká: před, v průběhu a po 2. světové válce se děly věci hrozné a my nechceme, aby se ještě někdy opakovaly.“¹⁰²

4.2 Spojitost mezi autorkou a zvoleným tématem

S problematikou poválečného vysídlování Němců a tzv. brněnským pochodem smrti se setkala Kateřina Tučková v době, kdy se jako studentka vysoké školy znovu přestěhovala do rodného Brna, konkrétně do části, které by se, dle jejích slov, každý slušný Brňan vyhnul obloukem, do tzv. brněnského Bronxu. A právě i do této brněnské části s názvem Zábrdovice, která se stala autorčiným novým domovem, vtrhli na konci května roku 1945 čeští Brňané, již si v zápalu právě ukončené války a v touze po pomstě začali přisvojovat honosné byty po německých majitelích. A právě tito Němci během posledních květnových dní a nocí nastoupili na svou pro mnohé poslední českou cestu, které je měla vyvézt nejenom z města, ale také z celého státu.¹⁰³

Poprvé o těchto historických událostech silně spjatých s místem, kam se nastěhovala, slyšela z úst svého kamaráda, historika Davida Kovaříka, který zmiňované téma zpracovával ve své disertační práci. S ním také celé tři roky, po které pracovala na svém románu, konzultovala veškeré své postupy, popisy historických událostí a dokumenty, ze kterých čerpala.¹⁰⁴ Jakmile se o tématu dozvěděla, začala sama pátrat po historii svého

¹⁰² MAREK, Jaromír. *Politování nad odsunem Němců z Brna* [online]. Český rozhlas [cit.13.2.2021]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/politovani-nad-odsunem-nemcu-z-brna-8039818>

¹⁰³ TUČKOVÁ, Kateřina. *Mé brněnské Sudety*. In: POLLACK, Martin. *Brněnský pochod smrti*. Brno: Větrné mlýny, 2012, s. 31-32.

¹⁰⁴ ŠANDA, Michal. *Potřebovala jsem vyzkoušet na vlastní kůži, jaké to je, jít s nákladem a s dítětem k rakouským hranicím. Dobrá adresa*, 2010, č. 1, s. 25.

rodného města a okolnostech odsunu: „*Teprve poté, co jsem začala pátrat, proč ta kdysi výstavní čtvrť, která se stala mým novým domovem, ztratila veškerý svůj lesk. Proč slavná a kdysi tolik fotografovaná Pressburger Strasse, na jejímž konci jako vztyčený ukazovák imperativně vystupuje věž kostela svatého Jakuba, za níž lze zahlédnout oblínu Špilberku, vypadá jako svrasklá linka úst s vylámanými zuby prázdných parcel. Proč osaměle stojící klasicistní domy ztratily svou důstojnost a proč se z fasád secesních domů loupají bujné girlandy a maskám lemujícím rampy pod střechami zbyly jen půlky tváří.*“¹⁰⁵

Knize předcházela důkladný výzkum a dlouhé hodiny strávené v knihovnách a archivech. Hledala také pamětníky, kteří v Brně žili už za války, nadále v něm pobývali a kteří by se jí svěřili se svými osobními prožitky. Jak sama vzpomíná ve své eseji *Mé brněnské Sudety*, nebylo to snadné. Jejich hledání zabralo delší dobu, než předpokládala, musela také věnovat spoustu času a úsilí tomu, aby v pamětnících vzbudila takovou míru důvěry, aby se jí svěřili se svými zážitky z války, na které se snažili spíše zapomenout.¹⁰⁶ Jeden z pamětníků na německé obyvatele Brna vzpomínal takto: „*A přitom ti Němci, kteří tu žili před válkou a během ní, to byli kolikrát tak slušní lidi! Nedaleko odtud žil třeba jeden řezník a ten si ke konci války postavil největší a prý i nejbezpečnější kryt v Brně. Když byly nálety, pouštěl tam všechny – Čechy i Němce, vždyť šlo přece o život, v té chvíli přestávala politika platit. Jenže během jednoho náletu dostal ten dům s krytem přímý zásah a betonový strop tam pohřbil skoro osmdesát lidí, včetně něho.*“¹⁰⁷ Další respondent vzpomínal, jak se z této prosperující čtvrti plné bohatých měšťanů stala během oněch osudných květnových dní čtvrť dělníků lačnicích po odplatě, kteří si majetku získaného bez námahy nevážili. Jakmile byla poválečná krize zažehnána a na okrajových částech města začala vyrůstat nové sídliště s panelovými domy nabízejícími moderní vymoženky v podobě výtahu nebo ústředního topení, staly se tyto dříve výstavní činžovní domy pro dělníky nevyhovující. Dělníci se začali přesouvat do nově se budujících bytů a do uvolněných domů po německém obyvatelstvu se v souladu s celostátní politikou usazování Romů na trvalé adresy nastěhovali právě tyto skupiny.¹⁰⁸

Autorka se snažila vcítit do role vyháněných německých obyvatel – do jejich pocitů strachu, beznaděje a křivdy. Proto kromě důkladného studia dokumentů a vedení

¹⁰⁵ TUČKOVÁ, Kateřina. *Mé brněnské Sudety*. In: POLLACK, Martin. *Brněnský pochod smrti*. Brno: Větrné mlýny, 2012, s. 36.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 36

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 38.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 36-37.

rozhovorů s pamětníky uspořádala s Davidem Kovaříkem pochod do Pohořelic. „Potřebovala jsem si vyzkoušet na vlastní kůži, jaké to je, jít s nákladem a s dítětem k rakouským hranicím. Sice jsem nebyla v psychickém stavu jako odsouvaní, ani mě cestou nikdo nelynčoval, ale i tak tento zážitek považují za klíčový pro pochopení celé situace a vlastně vůbec pro obsah slova „vyhnání“.¹⁰⁹ Přestože byl tento pochod později interpretován jako happening, autorka ho dodnes bere jako seriózní akt, během něhož získala potřebné poznatky pro svou knihu a navíc upozornila na citlivou problematiku. Akce přilákala i dosud žijící osoby, jež byly v roce 1945 součástí skutečného pochodu a které se navzájem do dané chvíle neznaly. Jejich setkání autorka popisuje jako velmi významné a emotivní a vidí v něm další přednost proběhlého aktu.¹¹⁰

Nelehký osud prožili po válce všichni účastníci pochodu. Složitou situací si prošli nejenom ti, kteří se po válce směli vrátit do Brna, ale v nezáviděníhodné situaci se ocitli i ti, kteří se během odsunu dostali do Rakouska nebo Bavorska, kde si začali budovat nový domov. Z pohledu nových sousedů to totiž byli oni, nově příchozí Němci z oblasti Sudet, kteří kvůli své nespokojenosti zvali Hitlera do Československa a tím nepřímo zavínili rozpoutání největší války v historii. Dle jedné z mladších informátorek, která se narodila do rodiny odsunutých Němců v malé bavorské vesnici, se tak lidé ocitli v nelehké životní situaci, která rezonovala i po další generace.¹¹¹

Po vydání románu na sebe nenechaly dlouho čekat reakce, které začaly obviňovat Tučkovou ze sympatizování s nepřáteli. Někteří dokonce tvrdili, že si autorka zbytečně sype popel na hlavu, ba dokonce že jí za šíření podobných názorů „protistrana“ platí. Nejednou byla upozorněna na to, že by se jako ročník 1980 neměl k takovým tématům vůbec vyjadřovat, protože nezažila teror a násilí, s jakým k Čechům za války Němci přistupovali.¹¹² Autorka odmítá jakékoliv sympatizování s Němci nebo zaujatost. *Vyhnání Gerty Schnirch* začala, dle svých slov, psát z prosté fascinace událostmi, které se odehrávaly v místě, které se stalo jejím domovem „*Psala jsem ho z údivu nad tím, jak důsledky jedné květnové noci, které proběhla před více než šedesáti lety, doléhají i na mou přítomnost. A pak taky proto, že se domnívám, že se ženám, jejich dětem i starým lidem, kteří ve svých bytech na Bratislavské tu noc čekali na svůj další osud, stala křivda. A*

¹⁰⁹ ŠANDA, Michal. Potřebovala jsem vyzkoušet na vlastní kůži, jaké to je, jít s nákladem a s dítětem k rakouským hranicím. *Dobrá adresa*, 2010, č. 1, s. 25.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 25.

¹¹¹ TUČKOVÁ, Kateřina. Mé brněnské Sudety. In: POLLACK, Martin. *Brněnský pochod smrti*. Brno: Větrné mlýny, 2012, s. 42-43.

¹¹² Tamtéž, s. 40.

nemám přitom pocit, že bagatelizují tlak doby okupace nebo znevažují její české oběti. Nemám dojem, že snižují závažnosti utrpení jedněch tím, že stavím do světla reflektoru osud jiných. A také nemám dojem, že křivdy na jedněch se dají napravit křivdou na druhých.“¹¹³ Jak sama uvádí, recenze na své knihy zpravidla nečte a pokud ano, jsou to většinou ty kladné, které ji přepošle vydavatelství. Recenzím nepřikládá velký význam a rozhodně na jejich základě nezačne psát jinak. Spíše než recenze spatřuje úspěšnost své práce v tom, že se její knihy překládají do dalších jazyků a na její e-mail ji přichází spousta milých zpráv a pozitivních ohlasů na knihu.¹¹⁴

Jak zmiňuje ve své eseji *Mé brněnské Sudety*: „Jsem ráda, že jsem se před několika lety odhodlala kousnout do toho trpkého jablka a podniknout tříletý výzkum a shromažďovat podklady pro psaní románu o odsunu brněnských Němců.“¹¹⁵

4.3 Dějová výstavba

Život hlavní hrdinky Gerty se odehrává na pozadí složitých novodobých českých dějin. To autorce umožnilo popsat ve svém románu období nacistického i komunistického režimu, které neustále zasahují do hrdinčina osudu. Jednotlivým historickým etapám a zásadním událostem, jež za sebou jdou v chronologickém sledu, odpovídá členění knihy na pět kapitol. Přestože děj zahrnuje časové období trvající více jak půl století, centrální událostí celého příběhu, od kterého se odvíjí další průběh událostí a smýšlení hlavní hrdinky, je její vyhnání z rodného města. Významnost tohoto aktu je posílena samotným titulem knihy, ale také prologem, který čtenáře zavádí do nejdramatičtějších momentů odsunu.¹¹⁶ V transferu čítajícím tisíce Němců kráčela Gerta se svou několikaměsíční dcerou. Všichni byli hladoví, unavení a vystrašení. Nikdo nevěděl, zda dojdou k svému cíli nebo skončí v příkopech lemujících silnici. „Několikrát procházely kolem lidí sedících na zemi nebo na kufry, se kterým se vláčeli. Několikrát také viděly, jak k takovým přiběhl mladík a rozbil jim hlavu pažbou pušky. Měla strach se zastavit. I přes bolest

¹¹³ TUČKOVÁ, Kateřina. *Mé brněnské Sudety*. In: POLLACK, Martin. *Brněnský pochod smrti*. Brno: Větrné mlýny, 2012, s. 40.

¹¹⁴ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012, č. 31, s. 12.

¹¹⁵ TUČKOVÁ, Kateřina. *Mé brněnské Sudety*. In: POLLACK, Martin. *Brněnský pochod smrti*. Brno: Větrné mlýny, 2012, s. 43.

¹¹⁶ GILK, Erik. Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch. In: FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 588.

v tříselech a v levé noze se nutila k dalším krokům.“¹¹⁷ Dříve by se modlila k Bohu, prosila by ho, aby jim pomohl, ale všechny prožité útrapy a příkoří ji sebraly veškerou víru a naději. „*Bůh? Tomu přestala důvěřovat už dávno. Dřív se k němu modlila, prosila jej, aby jí pomohl, aby něco udělal. Cokoliv, co změní její život. Pak pochopila, že Bůh to za ni neudělá. Ale už bylo pozdě.*“¹¹⁸

První kapitola *Válkou s cejchem Schnirchů* popisuje život v protektorátním Brně a seznamuje čtenáře s typickou středostavovskou rodinou za války. Gertin otec, jenž byl německé národnosti, vstoupil do nacistické strany, ztotožnil se s jejími dogmaty a k tomu samému začal vést svého syna Friedricha. Doma dokonce zakazoval mluvit česky a svou českou manželku a matku svých dětí začal ponižovat. Gerta se proti svému otci zatvrdila. Cítila, že více miluje svého syna Friedricha než ji, nesouhlasila s jeho chováním, a proto se více přimkla ke své mamince a češství, které symbolizovala. Gertiny rodiče se před lety vzali z čisté lásky, otec byl k mamince pozorný, staral se o ni, avšak po letech bylo láskyplné chování nahrazeno pocitem nadřazenosti a snahou o kontrolu. Když se v Německu moci ujal Adolf Hitler, otec se změnil. Vysmíval se své ženě za její národnost, o Čechách říkal, že jsou národem zaprodaných ustrašenců. Možná ze strachu ze svého manžela matka neřekla, že jí není dobře a pálí ji na prsou. Po její smrti už rodinu nic nedrželo pohromadě. „*Vypadl klín, kterým byli všichni pevně přitazeni k domovu, rozprchli se a jejich bytem zavládlo ticho.*“¹¹⁹ Dva roky před koncem války musel Gertin bratr narukovat do války. Domů psal velmi málo, a pokud napsal, popisoval ve svých dopisech špatně se vyvíjející průběh války pro německou armádu. Otec se v těchto posledních dnech války vracel domů opilý. Zavíral se ve svém pokoji, četl noviny, poslouchal rozhlas a již sám v hloubi své duše tušil, že Němci válku prohrají. V těchto střídajících se stavech letargie, agresivity a šílenství posílených alkoholem si Gertu podmanil poprvé. Když zjistila, že pod srdcem nosí jeho dítě, snažila se jej zbavit. Jenže byliny ani rány nepomáhaly, „*ve skulinách pórů už tepal život, otáčel se, převracel, plaval, aby o něm věděla*“.¹²⁰ Nad hrobem své matky, který navštívila pár dní před porodem, se začala poprvé se situací smířovat. „*Já to dítě nemůžu milovat. Ale můžu si myslet, že mi ho neposlal Bůh, žes mi ho poslala ty. Znamení na výročí tvé smrti.*

¹¹⁷ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Host, Brno 2015, s. 11.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 11.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 40.

¹²⁰ Tamtéž, s. 61.

*A abych nebyla tak sama. Když si to budu myslet, všechno bude jednodušší.*¹²¹ A proto svou dceru pojmenovala po své mamince – Barbora.

Její z poloviny německý původ, válka a otec zničily v jejím mladém životě vše, co milovala. Přišla o maminku, kvůli své německé národnosti se nemohla stýkat se svou kamarádkou Janinkou a pro své nedobrovolnému těhotenství ztratila jedinou lásku svého života, Karla. Jelikož ho milovala, nedokázala mu do očí říct strašlivou pravdu o početí jejího dítěte, a tak se jejich cesty musely rozdělit. Nenáviděla svého otce, nenáviděla svůj německý původ. A právě v momentu, kdy němečtí v sobě ukryté zapudí nejvíce, je za něj potrestána.

Nejrozsáhlejší druhá kapitola pojmenovaná příslovím *Když se kácí les, lítají třísky* popisuje samotný akt divokého odsunu brněnských Němců směrem k Pohořelicím a bezprostřední poválečnou dobu, kterou Gerta prožila v jihomoravské vesnici Perná. Samotný akt odsunu a následný život v Perné jsou popisovány značně naturalisticky. Do posledního detailu román popisuje brutální násilí, již opilí vojáci dbající nad průběhem odsunu páchali na ženách německé národnosti. Autorka opakovaně zmiňuje případy znásilnění, odhazování dětí do polí, fyzického i psychického týrání, hladu a žízně, zešílení, smrti vysílením i četných úmrtí spojených s epidemií úplavice zaviněných nevyhovujícími hygienickými podmínkami a požíváním nečisté vody.¹²² „*Co pak prováděli ženským po cestě, na to on v životě nezapomene. Jožka Rejsek vzal jedné vrískající děcko a hodil jak mičudu do pole. Pak jí to nasázel do zad, když za ním běžela.*“¹²³ I když Gerta pochod přežila, nebyla odsunuta za hranice, a dokonce se mohla usadit ve vesnici Perná, ani zdaleka to neznamenal konec jejímu utrpení a ponižování. Společně s několika dalšími Němkami a jejich dětmi se dostala na statek postarší vdovy - rakouské Němky paní Zipfelové a její snachy Idy. Ve vesnici byli Němci využíváni jako levná pracovní síla a každá obec se musela postavit za jejich nepostradatelnost, pokud si je chtěla udržet. Jejich postavení by se dalo přirovnat k otrocké pozici bez nároku na jakákoliv lidská práva. Po válce bylo jejich jediným úkolem odpracovat si, co za války zničili. Jako absolventka obchodní akademie uměla Gerta stenografovat a rozuměla administrativě. Proto jako jediná nemusela vykonávat těžkou práci na poli, ale dostala se

¹²¹ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Host, Brno 2015, s. 64.

¹²² GILK, Erik. Kateřina Tučková: *Vyhnání Gerty Schnirch*. In: FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 589.

¹²³ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Host, Brno 2015, s. 103.

do kanceláře komisaře Schmidta, kde bylo jejím úkolem vést soupis obyvatel a majetku. Jako jeden z mála se komisař Schmidt ke Gertě choval jako k lidské bytosti. Bohužel i on sám byl německé národnosti a navzdory jeho zásluhám pro český národ pocítoval, že jeho postavení už nikdy nebude stejné jako před válkou. Proto se jedné noci rozhodl pro útěk za rakouské hranice a to samé doporučoval i Gertě. „*Jestli nejseš úplně hloupá a jestli budeš aspoň trochu myslet na budoucnost svého děcka, tak se dnes sbalíš a v noci, až Zipfelky usnou, přijdeš na rozcestí na Bavory. Je to to jediné, co ti zachrání majetek a možná i kůži. Není jiná možnost. A jestli jsi rozumná, a já myslím, že jsi, tak v jednu po půlnoci přijdeš.*“¹²⁴ Gerta jeho nabídky nevyužila a zůstala nadále v Perné. Po jeho odchodu se k ní v kanceláři již nikdo lidsky nechoval. Po Schmidtovi se stal novým komisařem Hanák, který ji jako příslušníka německé národnosti obviňoval z rozpoutání války a ze smrtí nevinných lidí. „*Každý Němec udělal, každý je vinný, ženská, slyšíte? To Němci si odsouhlasili obsazená Československa, všichni. Neznám jediného, co by to nechtěl. A všichni si tu pak žrali jak prasata v žitě, za protektorátu, každý si tu nahrabal. A všichni Čechoslováci tím trpěli, jasně? Tak teď to všichni Němci pěkně odnesou. A pak ať táhnou a nechají nás v naší republice na pokoji.*“¹²⁵ Druhá kapitola dále zachycuje postupné pronikání zemědělské kolektivizace a příliv nových českých rodin do této oblasti, jejichž zásah fatálně poznamenal ráz krajiny a způsobil rozpad původního venkovského společenství, ztrátu vazeb a hodnot.¹²⁶

Následující část *Město Deutschfrei* popisuje léta tuhého stalinismu začátku padesátých let, tak i uvolňování režimu v šedesátých letech, jež bylo ukončeno srpnovou invazí vojsk Varšavské smlouvy. Gerta žije již několikátým rokem v Perné. Po vypjatých zážitcích, které prožila v kanceláři se střídajícími se komisaři, se raději rozhodla pro náročnou práci na poli. Jednoho dne před domem paní Zipfelové zastavilo auto a muž, který z něj vystoupil, hledal Gertu. Ukázalo se, že se jedná o Karla, jejího bývalého přítele, se kterým je rozdělila válka a Gertino těhotenství. Jeho zásluhou se mohla i s Barborou vrátit opět do Brna, kde jim Karel zajistil byt, a začít nový život. Jak se později ukázalo, město zpětně uznalo, že během odsunu došlo k chybám a z města byli násilně vyvedeni i tací, kteří dle rozhodnutí Zemského národního výboru směli zůstat. Takovým bylo umožněno se do Brna opět vrátit. Po návratu Gerta své rodné město

¹²⁴ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Host, Brno 2015, s. 153.

¹²⁵ Tamtéž, s. 171-172.

¹²⁶ GILK, Erik. Kateřina Tučková: *Vyhnání Gerty Schnirch*. In: FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 589.

nepoznává. „*Doma. Ve městě, které se tomu, v němž žila, už skoro nepodobalo. Její domov už neexistoval. Její byt patřil někomu jinému, ulici, v níž kdysi žila, chyběly celé domy i lidé. Obchody, do kterých chodila, zmizely, stejně jako jejich majitelé. Ze starousedlíků žijících v okolí jejího domova nezbyl téměř nikdo.*“¹²⁷ S Karlem po návratu do rodného Brna zažila ty nejšťastnější chvíle v životě, i když mezi nimi panovaly určité neshody. Ty se týkaly zejména jejich rozdílných pohledů na poválečný odsun Němců z města. Karel byl jedním ze zakládajících členů Krajského výboru KSČ, do Brna se vrátil až po válce a měl o jeho průběhu zcela jinou představu. Ačkoliv si uvědomoval, že Gerta se odsunu zúčastnila, nechtěl zprvu uvěřit jejím výrokům o skutečném počtu mrtvých, a násilnostech, jež byly na Němcích během odsunu páčány. Přesto se nakonec rozhodl věc sám prošetřit. Začal procházet dokumenty, záznamy o úmrtích, dokonce si nechával zasílat zprávy ze zahraničí. V rámci strany nemohlo takové úsilí nad hledáním pravdy zůstat bez povšimnutí. Karlův nadřizený si všiml jeho zapálenosti po tabuizovaném tématu a v domnění přátelského rozhovoru se snažil zjistit, co ho k tomu vedlo. „*Nikde nejsou součty. Nebo ne v tom, co jsem dostal. Ostatně, když už jsem se k něčemu dostal, a to bylo jen v Pohořelicích, byly tam záznamy o úmrtí, jeden jako druhý. Až to vypadalo řekněme...zmanipulovaně.*“¹²⁸ Tímto se stal Karel pro stranu nepohodlným. Jednoho dne zmizel a Gerta se nikdy nedozvěděla, co se s ním stalo. Je však jisté, že za to mohla jeho touha po nalezení pravdy. Po jeho zmizení Gerta rázem přišla o veškerou naději a kloudné životní podmínky, které ji doposud zajišťoval. Dostala se do izolace, která byla ještě více umocněna následným Barbořiným odchodem z domu.

Krátká čtvrtá kapitola pojmenovaná *Minulost přítomná* sleduje hrdinčiny další osudy za normalizace a krátce po jejím pádu. Vztah Gerty a Bány byl nadále chladný – téměř se nestýkaly, protože Gerta mluvila pouze o polických událostech. Po srpnové okupaci Gerta nedokázala pochopit, že Češi znovu nebyli schopni vzepřít se, a měla obavy, že dávné události, které v ní ani čas nedokázal zahojit, se budou znovu opakovat. Ona, které v sobě celý život potlačovala své němectví, aby nedráždila své okolí, se najednou začne „Čecháčkům“ posmívat. „*Historie dává obvykle za pravdu vítězům. A tvrdit na prahu války s Ruskem, že to budou českoslovenští páprdové, kteří se z rekreačních chat ROH na konci srpna přihrnou do měst a vrhnou se na armádní budovy, aby si obstarali zbraně a šli čelit rudým bratrům, je velký, velký optimismus. Všichni budou mít plnou hubu keců*

¹²⁷ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Host, Brno 2015, s. 237.

¹²⁸ Tamtéž, s. 250.

a pak se rychle přizpůsobí novým pánům a budou papežštější než papež, hrdinové s holubičí povahou. “¹²⁹

Svůj život považovala za prohru – byla zaměstnaná na ponižujícím pracovním místě, dostávala nízký plat, nedokázala se smířit s Karlovou opětovnou ztrátou a se svou jedinou dcerou si nerozuměla. A přitom právě ona byla jediným důvodem, proč na prahu konce války nespáchala sebevraždu. A teď v sobě nemají podporu, nenachází pro jednání druhé pochopení. Gerta ztratila smysl život a víru. Svou bolest si nese dál, i když se před okolím snaží nedat na sobě nic najevo. Možná právě ona hořkost spojená se všemi křivdami, lhostejnost, s níž přistupovala k budoucnosti, a nepřirozenost, s jakou se chovala ke svým nejbližším, zapříčinily dceřino neporozumění. „*Po válce měla Gerta pocit, že si nezasloužila, co ji potkalo. Že nebyla ani nepatrnou příčinou toho, zač se jí tu lidé mstili. Když ale v zimě toho roku seděla v nafasované prošívané vatové vestě ve skladu, připadalo jí, že tentokrát se jim povedlo ji definitivně zničit.*“¹³⁰ Plamínek naděje na zlepšení vzájemných vztahů zažehla v rodině Barbořina dcera Blanka, ke které Gerta silně přilnula. Po revoluci iniciovala Blanka společně s dalšími studenty projekt, jehož cílem měla být veřejná omluva města Brna všem Němcům, již byli po válce násilně odvedeni z města. Gerta nemluvila o ničem jiném. Po všech těch letech doufala, že omluva smaže všechny ty roky nešťastného života. A tak paradoxně i tato dobře zamýšlená snaha, jež stejně skončila fiaskem, ještě více narušila už tak křehké rodinné vztahy, zvláště s dcerou Barborou. „*Celý život se snažila popírat, že je Němka, a najednou jako by jí přeskočilo, vykopala v sobě kdesi skryté křivdy a prala se za ně jako boxer. Směšný boxer, protože co znamená omluva? Navíc od lidí, kteří si to vyhnání, to podělané stigma jejího života ani nepamatují? Brno. Brno by se jí prej mělo omluvit. Jí, Johanně a ostatně prej i mně a tolika dalším, nám všem, co je to zasáhlo. Jenže mě to vůbec nezasáhlo, já s tím neměla nic společného.*“¹³¹

Dovětek za celým příběhem tvoří poslední část *Sólo pro Barboru*, v níž se dcera Barbora ohlíží za matčiny životem a zamýšlí se nad jejich vzájemným vztahem. Na sklonku příběhu je Gerta stará nemocná žena ležící v kómatu v nemocnici. Barbora tuto závěrečnou etapu popisuje paradoxně jako chvíli, kdy si s matkou poprvé skutečně rozuměla. Svěřovala se jí se svými starostmi, jak jí byl její manžel nevěrný, jak se

¹²⁹ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Host, Brno 2015, s. 338.

¹³⁰ Tamtéž, s. 341.

¹³¹ Tamtéž, s. 406.

rozchází v názorech se svou dcerou Blankou. „*Chodila jsem se na tu svou mámu, která vypadala tak klidně a mírně, dívat každý den. Proseděla jsem u ní celé návštěvní hodiny. Trčela jsem tam, protože jsem měla pocit, že jsme si v té době s mámou byly nejbližší.*“¹³² Gerta ji poslouchala a nemohla odporovat, nemohla se znovu vracet k palčivým tématům, které v ní zakořenily a staly se tím jediným, o čem dokázala mluvit.

Před dcerou Gerta nemluvila o své rodině. Nezmiňovala otce, jenž byl bohužel otcem i Barbory. Nemluvila o bratrovi. Nesnažila se ani zjistit, jak to s nimi po válce pokračovalo a zda její bratr frontu vůbec přežil. Barbora pouze tušila, že má strýce, se kterým si zřejmě matka v minulosti ublížila, a proto o něm odmítala mluvit. O to větší bylo Barboru překvapení, když spící matce v nemocnici předčítala dopis adresovaný Červeným křížem, ve kterém byla oznámena smrt Friedricha Schnircha, Gertina bratra a Barbořina strýce. Jak jeho manželka v dopise oznamovala, zemřel v roce 1980. „*Odešel smířen sám se sebou, nikoliv s Vámi. Jeho poslední myšlenky patřily úzkému kruhu rodiny, do kterého Vás celý život počítal, neschopen však překlenout bariéru, kterou mezi Vás položila válka, a taktéž bariéru paměti, kterou v posledních válečných dnech ztratil a znovu nabyl až těsně před tím, než si ho k době povolal Bůh. Vězte ale, že Vás chtěl vyhledat a dozvědět se, zda jste přežila konec války, a vždy se chtěl znovu pokusit o naplnění a scelení rodiny, jak píše slovo Boží. Věřte mi, že tak neučinil jen s vědomím, kterým se trápil, a to, že se Vám nedokáže znovu podívat do očí.*“¹³³ A tak se Barbora dozvěděla o svém strýci a o dětech, které po sobě zanechal – o Barboře a Friedrichovi. Jelikož Gertin zdravotní stav nenesl naděje na zlepšení, rozhodla se Barbora po konzultacích s lékaři matku od přístrojů odpojit. „*Cítila jsem se strašně, když jsem kývla a když jsme kolem ní s Blaničkou a Járrou stáli a cítili, že tam ještě je, a pak už najednou není. Cítila jsem, že je to všechno moje chyba, že najednou neexistuje, že už není žádná máma, ledová máma Gerta Schnirch.*“¹³⁴

4.4 Postava Gerty Schnirch

Tučková vystavěla postavu Gerty Schnirch tak, aby svými charakterovými vlastnostmi i jednáním odpovídala představě nevinné oběti, na které byly nespravedlivě

¹³² TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Host, Brno 2015, s. 403.

¹³³ Tamtéž, s. 408.

¹³⁴ Tamtéž, s. 409.

vykonávány principy kolektivní viny. Při její konstrukci vycházela z písemných i ústních vzpomínek pamětníků, jedna z pamětnic dala dokonce titulní postavě jméno. Autorčině snaze zobrazit oběti odsunu a jeho následky, jež odvedené Němce provázely po zbytek života, odpovídá narativní struktura příběhu. Převážná část románu je vyprávěna z Gertiny perspektivy prostřednictvím subjektivní er-formy, postupně ale s blížícím se závěrem přibývá úseků, které nabízí osobní pohledy jiných postav. Několik kapitol je vyprávěných dcerou Barborou, další pasáže jsou reflektovány pohledem Johanny nebo Hermíny – Němek, jež společně s Gertou strávily první poválečné roky v Perné na statku u paní Zipfelové.¹³⁵ V kontrastu s nimi se ukazuje, že ne všichni vzdali svůj život jako Gerta. I když se zdálo, že právě ona měla nejpravděpodobnější šanci na normální život, nedokázala se smířit se svým německým původem ani znovuobjevit smysl života a radosti, pro které by žila. Přestože její přítelkyně měly rovněž těžký osud, válka rozdělila jejich rodiny a společnost je nepřijímala, nestaly se zatrpklými jako Gerta. Snažily se být spokojené s tím málem, co jim bylo umožněno.¹³⁶ Johanna se vrátila se svými dětmi do Brna, Teresa po útěku z Perné za rakouské hranice sice žila na vyšší úrovni než její přítelkyně, avšak musela žít se statusem uprchlíka a přijmout svou společenskou nezařazenost. Hermína se jako jediná z nich necítila jako společenský vyděděnec a spokojila se se skromným životem v Perné u paní Zipfelové, kde natrvalo zůstala a živila se jako dojička krav. Na rozdíl od Gerty necítila nenávist, neměla potřebu vracet se ke starým ranám, ani se uklidňovat falešnými nadějemi. Přijala skutečnost takovou, jaká je, a smířila se s ní. Věřila, že právě její skromnost a prostota ji uchrání od dalších příkoří.¹³⁷ „*Nenechat se rozšlápnout a těšit se sama ze svého. Ze svého prostého, krásného života, který bude tak malý, že už jim nebude stát za to ho znova lámat.*”¹³⁸ Několikrát s ní zahořklá Gerta vedla rozhovory ve snaze otevřít jí oči, aby pochopila, že nebýt války, mohly se mít všechny mnohem lépe. „*Poslouchej, já jsem vystudovala s vyznamenáním, mám maturitu a byla jsem dobrá účetní nebo i víc. Měla jsem hlavu na matematiku a nikde nebylo psané, že bych měla skončit obchodní akademií.*

¹³⁵ GILK, Erik. Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch. In: FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 587-591.

¹³⁶ HARTMANOVÁ, Pavla. *Kritická reflexe próz Kateřiny Tučkové*. Olomouc 2013. 77 s. Diplomová práce Univerzity Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky. Vedoucí práce doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D., s. 15.

¹³⁷ GILK, Erik. Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch. In: FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 590.

¹³⁸ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Host, Brno 2015, s. 352-353.

A stejně jsem osm let dělala ve fabrice na křídlové vrtačce. Vzali nám budoucnost – za trest za věci, které jsme neudělaly. ¹³⁹

Gerta se již od útlého věku nacházela na hranici mezi češtvím reprezentovaným laskavou maminkou a němečtvím, které se v rodině snažil tvrdě prosazovat otec a později také její bratr. Po matčině smrti způsobené otcovým tyranstvím a lhostejností se ve svém češtví ještě více zatvrdila, avšak následující léta ukázala, že snaha o vypuzení všeho německého se jeví jako marná. *„Protože se narodily do špatné kolonky. Národnost německá. Minulost je pronásleduje, je stále přítomná, i po pětadvaceti letech, nedá jim svobodu.* ¹⁴⁰ Jako Kainovo znamení, jež jí brání v naprosté asimilaci s českým národem, působí její typicky německé jméno a příjmení po otci - Gertruda Schnirch. Nenáviděného otce ji připomíná také dcera Barbora, jež vzešla z násilného vztahu mezi ním a Gertou.

Gerta se jako jedna z mála účastnic odsunu vrátila zpět do Brna. Brno ale už nebylo tím městem, které si pamatovala. Z ostatních obyvatel cítila nenávisť, v počínající komunistické éře jí bylo umožněno pracovat pouze jako nekvalifikovaná dělnická síla v továrně, její nízký plat byl krácen o nesmyslné srážky za její příslušnost k poraženému německému národu. Po celý život tak v sobě nosila pocit nespravedlnosti a zmařeného života. Jenže neměla koho obvinít, na koho přenést břemeno svých problémů a pocitů zmaru. Nemohla za to paní v obchodě nebo kolegyně v práci, která jí oznamovala, že byla přemístěna na nižší pozici. *„Ti, které by mohla obvinít, že jí zničili život, nejsou. Smířila se se svou nespokojeností a pomalu hořkla, ztrápená a osamělá, bez možností a nakonec i bez Barbory.* ¹⁴¹

Kvůli svému původu a kontaktu s jinými Němci byla Gerta vyslýchána a posléze vydírána Státní bezpečností. Dcera Barbora se od nástupu do školy stala obětí šikany ze strany spolužáků i třídní učitelky. Jediné světlo do této temné doby přinášel Karel, který je obě přivedl z Perné zpět do Brna a obstaral jim slušné bydlení. *„To, co za tu krátkou dobu stihla prožít s Karlem, bylo to nejkrásnější, co ve svém dosavadním životě poznala. Ukradené kousky štěstí, střípky okamžiků, které pro ni během dní nastrádal, záblesky blaženosti v jeho náruči, to všechno se vrátilo.* ¹⁴² V průběhu války se Karel chtěl s Gertou oženit, což by ji pravděpodobně zachránilo před následným odsunem, jenomže

¹³⁹ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Host, Brno 2015, s. 350.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 359.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 359.

¹⁴² Tamtéž, s. 232.

vše překazilo její nečekané těhotenství. Sám jí později přiznal, že kdyby se o jejím dítěti na konci války nedozvěděl, neodešel by k partyzánům a vše mohlo být jinak. Vzájemná náklonost nevyprchala ani po pěti letech, a tak se začali opět scházet i navzdory tomu, že byl ženatý. I když v knize není jejich vztah a hloubka vzájemných citů popsána, dokonce zde zcela chybí i záznam jejich společné komunikace, čtenář cítí, že mezi nimi bylo silné pouto. Právě kvůli tomuto nesmazatelnému poutu v sobě Gerta sváděla vnitřní dilema, zda mu po letech odloučení říct pravdu o otci její dcery. Několikrát Karla pozorovala, jak usilovně pozoruje Barbořinu tvář, snaží se odhalit tajemství její podoby, avšak nic jiného než Gertin odraz v ní neviděl. Sama Barbora Karla viděla jako všemocného a velikého ochránce, který ji jako jediný dokázal ochránit před nenávisným chováním spolužáků a učitelky, kteří se jí mstili za její německý původ. „*Strýc Karel pro mě byl v době, kdy k nám chodil, něco jako pánbůh, rozhodně někdo veliký a všemocný. Myslím, že se na něj tak dívala i máma, ale jistá si tím dnes už nejsem, na mě hlavně působilo, že to byl jediný chlap, co jsem vůbec znala, a že mě měl rád, což jsem poznala podle toho, že si mě tak pořád prohlížel, bez mrknutí. Myslím, že jsem se do něho i tak trochu zamilovala, jasně, že tak jakoby dětsky, že jsem věděla, že je mámy, ale zkrátka i já jsem z něj chtěla mít trošku, a tak jsem se zdobila, co to šlo.*“¹⁴³

Gerta byla vyhnancem po celý život – vyhnancem v rodné zemi, v rodném městě, nikdy nenašla cestu ke svému jedinému dítěti. Ač neustále opakovala, že se cítí být Češkou po matce, nikdy nedokázala Čechům odpustit, že jimi byla označena za Němku a vyhnána. Po celý život sváděla boj mezi oběma národnostmi, každou z pro ni pochopitelných důvodů nenáviděla. V Perné neustále opakovala, že je Češkou po matce, po návratu do Brna a vzhledem k vývoji situace v Československu naopak znovu nechala na povrch vyplout své němectví a Čechy začala opovrhovat. Tato její nevyrovnanost neušla ani dceři Barboře: „*Jako by v mojí mámě byly dvě ženské. Jedna ta ukřivděná německá, co ji vyhnali z domu, a druhá nadřazená německá, co se Čechoslovákům, mezi kterými žije, jen posmívá. A ta česká, co v sobě vždycky viděla, ta jako by někam zmizela.*“¹⁴⁴

Kateřina Tučková ústřední hrdinku svého prvního historického románu vykreslila takovým způsobem, že jí i přes všechna příkoří a nepřiměřené zásahy osudu, kterým musela v průběhu života čelit, nelze bezesporu označit za kladnou postavu a nevinnou

¹⁴³ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Host, Brno 2015, s. 370-371.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 378.

oběť dějinných událostí, i když to zřejmě bylo původním záměrem.¹⁴⁵ Kritik Vojtěch Varyš označil Gertu jako postavu pasivní, nesympatickou, jež s sebou nechá vláčet ze strany stranu nejen svými blízkými, ale také sousedy, náhodnými kolemjdoucími i svým bývalým přítelem. Po všech příkořích spojených s pohořelickým pochodem se rozhodne paradoxně zůstat v rodné zemi, dokonce se vrátí zpět do města, odkud ji před pěti lety násilně vyvedli. Nečiní tak ze msty nebo proto, aby vzdorovala a ukázala, že ona se cítí být Českou, nikdy nic Čechům neprovedla, a tak ji místo v Brně patří. Do Brna se nevrací ani z toho důvodu, aby zde mohla prožít šťastný život.¹⁴⁶ „*Gerta Schnirch je z rodu těch postav, co mají v povaze napsáno tiše trpět a to za jakýchkoliv okolností a z jakýchkoliv příčin – vždy.*“¹⁴⁷ Ta silná, statečná a inteligentní Gerta z první části knihy, která bojovala za svůj a dceřin život a opětovný návrat do rodného města, se v závěru knihy vytratila.

Po návratu do Brna a opětovné ztrátě Karla se zcela uzavřela před světem i před svou dcerou Barborou. Přestala vzpomínat na svou českou matku a naopak v sobě začala oživovat svou nenáviděnou a dříve potlačovanou německou část. Dříve cílevědomá a odvážná mladá žena byla pryč. Jako jedna z mála v sobě v minulosti našla tolik odvahy, že si šla osobně do davu plného rozhořčených Čechů a bez pásky označující její německou národnost poslechnout proslov Edvarda Beneše o řešení německé otázky. V Perné dokonce podstrčila k podpisu novému komisaři vyhlášku říkající, že kdo se dopustí ublížení na zdraví na Česích i Němcích, bude potrestán. Z této průbojné a neohrožené mladé ženy na konci příběhu zbyla jen prázdná bezduchá schránka, která ztratila veškerou sílu na to vzít život do svých rukou, přijmout všechny prožité křivdy a útrapy a jít dál.¹⁴⁸

Autorce se v románu podařilo vytvořit působivý obraz konfrontace mezi individuálním prožíváním jedince a složitými dějinnými událostmi. Pokud se Gerta rozhodne alespoň nějakým způsobem důstojně žít, musí se dějinám podřídit, smířit se

¹⁴⁵ HARTMANOVÁ, Pavla. *Kritická reflexe próz Kateřiny Tučkové*. Olomouc 2013. 77 s. Diplomová práce Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky. Vedoucí práce doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D., s. 23.

¹⁴⁶ VARYŠ, Václav. *Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch* [online]. Český rozhlas 3 Vltava [cit. 25.2.2021]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/katerina-tuckova-vyhnan-gerty-schnirch-recenze-5165610?pos=40&mode=10>

¹⁴⁷ Tamtéž [online]. Český rozhlas 3 Vltava [cit. 25.2.2021]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/katerina-tuckova-vyhnan-gerty-schnirch-recenze-5165610?pos=40&mode=10>

¹⁴⁸ HARTMANOVÁ, Pavla. *Kritická reflexe próz Kateřiny Tučkové*. Olomouc 2013. 77 s. Diplomová práce Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky. Vedoucí práce doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D., s. 23-24.

s nimi a svou bolest nést uvnitř. Pravděpodobně tato nepřírozenost chování a rozkolísanost projevů a pocitů způsobily, že si nedokázala porozumět s vlastní dcerou.¹⁴⁹ Barbora odsun prožila jako několikaměsíční dítě v bezpečném náručí odhodlané matky. Do svých pěti let žila s matkou a dalšími odsunutými Němkami v Perné na statku paní Zipfelové. Zatímco jejich matky tvrdě pracovaly na polích a bály se mstivých lidí, kterým jejich přítomnost, ač tvrdě vydržená prací, vadila, děti prožívaly celkem radostné dětství na vesnickém hospodářství. „*I když ještě teď někdy zavírám oči a představuju si, jak běžím z voňavé perenské louky za kapličkou až k naší chalupě, otevírám vrátka, a co nejvíc můžu, volám babičku Zipfelovou.*“¹⁵⁰ Barboře ale neublížili, nemohla si pamatovat hrůzy, které viděla a prožila její matka během odsunu. V Perné byla izolovaná od okolního světa a informací, což se záhy s návratem do Brna změnilo. Zde Barbora nastoupila do školy, kde se poprvé setkala s nespravedlností a odsuzováním ze stran žáků a učitelů za její původ a mohla poprvé okusit to, co již několik let prožívala Gerta. I přesto se nestala zatrpklou. Jejich vztah byl po celá léta chladný. Gerta s apatií bez rozdílu přijímala, když Barbora musela opakovat první a třetí třídu, stejně reagovala, když získala výuční list a zaměstnali ji jako kresličku v porcelánce. Barbora v Gertě nenacházela matku ani přítelkyni. Proto není divu, že po dostudování si našla přítele a odstěhovala se k němu. „*Ono to s mámou nikdy nebylo lehké. Celé dětství jsem byla něco jako prosebníček stojící před jejím tvrdým, nehybným obličejem, se kterým přijímala všechno bez rozdílu. Kdybych to měla nějak shrnout, tak bych řekla, že máma byla necitelná, docela fest. A nevím proč, ale hlavně ke mně. Ona sice byla hodná, to jo, ale pro tu její druhou tvář, pro tu jsem měla vlastní jméno. Říkala jsem jí jezinka mrazivá, protože taková na mě často byla. Za hlouposti.*“¹⁵¹

Její názor se nezměnil ani v samotném závěru, kdy Barbora přemítala nad životem právě zesnulé Gerty. „*Bez muže, bez citu, zamrzlá v nenávisti vůči téhle společnosti a babrající se nakonec jenom v té své touze po omluvě. Nemůžu si pomoct, ale mám prostě dojem, že kromě těch dvou tří let se strýcem Karlem máma žila úplně nenaplněný a zbytečný život.*“¹⁵² Přestože tento Barbořin soud vyřčený nad matkou lze považovat za zcela oprávněný, je paradoxem, že právě pro dceru se Gerta obětovala a byla ochotna snášet všechnu nepřízeň osudu, ponižování a týraní. Ačkoliv byla Barbora dílem

¹⁴⁹ GILK, Erik. Velký příběh odsunuté Němky. *Tvar*, 2009, roč. 20, č. 20, s. 23.

¹⁵⁰ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Host, Brno 2015, s. 260.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 369.

¹⁵² Tamtéž, s. 410.

násilného incestního vztahu Gerty a jejího nenáviděného otce, jen pro ni sesbírala veškerou sílu a nezvolila dobrovolnickou smrt jako řada jiných během odsunu.¹⁵³ Jenomže tato bolestivá pravda o jejím původu, o rodině a zejména o jejím otci nebyla nikdy vyřčena. Je otázkou, jakým směrem a na kolik by ovlivnila vzájemné vztahy. „*Nepopírá, že to byla její chyba, že dnes Barbora nejeví zájem o ni ani o jejich minulost. Stalo se to tenkrát, když byla ještě dítě, během těch věčných dotazů na jejich rodinu a otce, které Gerta nedokázala zodpovědět. S Barborou to prostě nešlo a těžko říct, jestli to byla chyba, nebo jestli jí to nakonec opravdu nechránilo od větších konfliktů.*“¹⁵⁴

V závěru prózy vedle sebe Tučková vystavěla tři zcela rozdílné ženské postoje babičky, matky a vnučky. Gertu po celý život provázela skepse, pocit křivdy a zmařeného života. Zůstala uvíznutá na pomezí mezi nenáviděným němectvím a despektem a pocitem nadřazenosti nad ovlivnitelnými Čechy. Její dcera Barbora na rozdíl od ní s češtvím splynula a žila běžným spořádaným životem. Naději na smíření přinášela Barbořina dcera Blanka, která jako představitelka mladé generace mající od poválečných událostí značný odstup, v rodině téma odsunu znovu otevřela. Se svými spolužáky se rozhodla v rámci projektu zajistit veřejnou omluvu města Brna všem odsunutým a vyjádřit politování nad způsobem jeho provedení. Na situaci se dívala jiným pohledem než její matka Barbora, dokonce i s Gertou měla vřelejší vztah. Ve veřejné omluvě Blanka vidí naději v urovnání rodinných vztahů, zejména mezi její matkou a babičkou, a možnost, jak Gertě pomoci uzavřít jednou provždy tuto kapitolu života.¹⁵⁵ „*To je tak, babi. Nemusíš zapomenout. Ty jim musíš odpustit. Až se ti omluví. Veřejně. Uvidíš, jak se ti pak uleví.*“¹⁵⁶

¹⁵³ GILK, Erik. Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch. In: FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 590.

¹⁵⁴ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Host, Brno 2015, s. 389.

¹⁵⁵ JANOUŠEK, Pavel. Svědectví o Gertě Schnirch: aneb Takoví jsme byli. *Host*, 2009, roč. 25, č. 9, s. 62.

¹⁵⁶ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Host, Brno 2015, s. 392.

4.5 Mediální ohlas

Román *Vyhnání Gerty Schnirch* se po svém vydání stal čtenářsky vyhledávanou a oblíbenou knihou. Mimo nominace na Cenu Josefa Škvoreckého a Jiřího Ortena a obdržení ocenění Magnesia Litera byla kniha představena i na významném knižním veletrhu v Lipsku. Kromě českých ocenění získala zahraniční literární cenu Sutodoněmeckého Landsmannschaftu.¹⁵⁷ Do dnešních dní byla kniha přeložena do dalších pěti jazyků. Divadelní adaptaci románu uvedlo HaDivadlo v Brně a Žižkovské divadlo Jára Cimrmana v Praze, v roce 2013 vyšla prostřednictvím Nakladatelství OneHot Book audiokniha.¹⁵⁸ Ani divadelní a filmová zpracování na sebe nenechala dlouho čekat. Autorčin vrstevník Tomáš Měšťan se rozhodl na jeho motivy natočit hodinový dokument *Also los Gerta*, který představuje historická fakta brněnského odsunu nezatížená fiktivními románovými prvky. Brněnský režisér Jiří Honzírek uveřejnil v Divadle Feste představení *Be Free!*, které rovněž zobrazuje situaci v Brně během války a bezprostředně po ní. Románem byli ovlivněni také současní historici, kteří po jeho vydání začali pracovat na sborníku, jenž mapoval vysídlení německých obyvatel z Československa a následnou situaci v pohraničí, nebo brněnští germanisté pořádající kulturní akce pro české a rakouské občany v rámci Fóra pro česko-rakouský dialog.¹⁵⁹

¹⁵⁷ HARTMANOVÁ, Pavla. *Kritická reflexe próz Kateřiny Tučkové*. Olomouc 2013. 77 s. Diplomová práce Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky. Vedoucí práce doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D., s. 29-30.

¹⁵⁸ *Vyhnání Gerty Schnirch* [online]. Kateřina Tučková [cit.25.2.2021] Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/vyhnani-gerty-schnirch/>

¹⁵⁹ TUČKOVÁ, Kateřina. Mé brněnské Sudety. In: POLLACK, Martin. *Brněnský pochod smrti*. Brno: Větrné mlýny, 2012, s. 43-44.

5 Žítkovské bohyně

Román o česko-německé dívce Gertě Schnirch a jejím osudu po druhé světové válce sice autorku zařadil mezi jedny z nejúspěšnějších autorů moderní doby, ale až její třetí kniha ji vynesla do oblasti literárních bestsellerů.¹⁶⁰

Žítkovské bohyně byly poprvé vydány v roce 2012 v brněnském nakladatelství Host. I v tomto románu dává autorka důraz na minulost, opírá se o historické poznatky a usiluje o faktografickou věrnost. Z charakteru obou knih lze vyvodit, že Kateřina Tučková zastupuje v české literatuře prozaický typ, jehož k psaní motivuje vlastní angažovanost a zaujetí pro události zejména z období moderních československých dějin. Na pozadí osobního příběhu hlavní hrdinky trpící nepřízní osudu se tak odehrávají události, jež jsou opřené o důkladné znalosti historických okolností. V *Žítkovských bohyních* využívá znalosti lidové kultury z prostředí moravských Kopic, spojuje je s mytickou dimenzí magických schopností léčitelek, avšak na druhou stranu román obsahuje četné množství fiktivních momentů. Stejně jako v předchozí knize, tak i tomuto románu předcházela rozsáhlý výzkum, v tomto případě zvláště etnografický. Oproti chronologicky vyprávěnému ději románu *Vyhnání Gerty Schnirch* je vyprávěcí struktura *Žítkovských bohyní* mnohem složitější, častěji zde dochází k retrospektivám a k prolínání několika časových rovin.¹⁶¹

Námětem knihy se stalo archivní bádání hlavní postavy Dory Idesové po minulosti vesnických léčitelek a tím i po jejích vlastních předcích. Dora Idesová je nejmladší příslušnicí rodu žítkovských bohyní. Tyto ženy byly nazývány bohyněmi, protože při svých magických obřadech, skrze které léčily a pomáhaly, využívaly pomoc křesťanského Boha. Dokázaly z vosku předvídat budoucnost, využívaly léčivé síly bylin a ty nejnadanější ovládaly počasí nebo přičarovaly nešťastně zamilované dívky vytoženého chlapce. Ne všechny bohyně ale využívaly svých schopností ku prospěchu ostatním. I mezi bohyněmi, stejně jako mezi čarodějnicemi, se objevovaly vyznavačky

¹⁶⁰ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Nad'a SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žítkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 24

¹⁶¹ GILK, Erik: Kateřina Tučková: *Vyhnání Gerty Schnirch*. In: FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 587.

černé magie nazývané bosorky. Ty svým uřknutím ovládly mysl zvířat i lidí a moc bylin využívaly k omámení a poblouznění.

Ačkoliv se Dora sama léčitelským tradicím nenaučila a nikdy nebohovala, zasvětila svou celoživotní výzkumnou práci studiu venkovských léčitelek s úmyslem zachovat jejich památku pro další generace. Poprvé se o ně začala hlouběji zajímat ve své diplomové práci, po absolvování vysokoškolských studií jako etnografka v Ústavu etnografie v Brně své studie rozšiřovala o další poznatky. Jednoho dne se od kolegyně dozvídá, že její milovaná teta, bohyně Surmena, byla vedena skrze své léčitelské praktiky v seznamu StB.¹⁶² Po tomto zjištění si nechává v archivu vyhledat její svazek, studuje všechny dostupné dokumenty, zprávy a hlášení a rozhodne se svou tetu a s ní i ostatní léčitelky rehabilitovat. Prostřednictvím jednotlivých archivních dokumentů obsahujících lékařské zprávy, záznamy StB, protektorátní protokoly, skrze krevní knihy, citované pasáže diplomové práce a cest Dory do moravských Kopanic za účelem poznání svých předků se před čtenářem odrývá historie bohyní na Žitkové

Jedním ze stěžejních motivů románu je souboj víry s rozumem, kde je víra zastupována bohyněmi a rozum prostřednictvím postavy vědkyně Dory. Ta, ačkoliv byla posledním přímým potomkem jedné z bohyň a přestože jí jako dítěti přišla činnost bohyní zcela běžná, nestala se jejich následovnicí a vydala se cestou opačnou – vědeckou. Téměř v celém příběhu však Dora polemizuje, přemýšlí a váhá, k jaké straně se skutečně naklonit.¹⁶³ Na Žitkové bylo zcela běžné, že nemocný člověk nešel k lékaři do Starého Hrozenkova, ale za bohyní. Pokud bylo sousedovi něco odcizeno, nešel věc ohlásit na policii, ale navštívil bohyni, která čtením z vosku vypátrala zloděje. Pokud se nad Žitkovou stahovala mračna a bouře se silným větrem ohrozily úrodu, dokázaly ty nejvyvolenější z nich možné hrozbě zabránit. Od útlého věku byla Dora svědkem až nevysvětlitelných úkazů, záhadných náhod i nečekaných uzdravení osob, nad kterými by lékaři již zlomili hůl. Jako dceři bohyně jí na tom nepřišlo nic zvláštního. Jenomže její maminka zemřela násilnou smrtí a Doru do tajů bylin a magie nestihla zasvětit. I když se Dory a jejího bratra po smrti matky ujala jejich teta a rovněž bohyně, Surmena, Doře tajemství bohování neukázala, a tak Dora zůstala na pomezí mezi rozhodnutím, zda se

¹⁶² HARTMANOVÁ, Pavla. *Kritická reflexe próz Kateřiny Tučkové*. Olomouc 2013. 77 s. Diplomová práce Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky. Vedoucí práce doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D., s. 34

¹⁶³ Tamtéž, 35.

naplno oddat síle magie a sugesce, nebo se přiklonit k názoru, že se jedná o podvodné praktiky vykonávané na pověřivých lidech.

Kniha je psána, stejně jako předchozí román, v er-formě, avšak působivý styl vyprávění dokázal mezi čtenářem a hlavní hrdinkou vytvořit silné propojení. Skrze citované archivní dokumenty jako by se čtenář ocital v badatelně pardubického archivu, kde sám studoval jednotlivé záznamy.¹⁶⁴ Autorka v případě této prózy pracuje s několika útvary českého jazyka. Vedle spisovné češtiny, která se nejzřetelněji projevuje v pasážích z Dořiny přítomnosti, v hovorové variantě v dialozích a v strohém úřednickém stylu citovaných dokumentů, autorka využívá také kopaničářského dialektu, který podtrhuje specifčnost a autentičnost zaříkávacích formulí i promluvy obyvatel Žítkové.

Kateřina Tučková v rozhovorech i v závěrečném komentáři románu apeluje na fakt, že se nejedná o literaturu faktu. Autorka sice před samotným psaním vedla rozsáhlý etnografický výzkum, skutečné osudy bohyní a život na Žítkové však v románu záměrně pozměnila v zájmu ochrany jejich odkazu, rodin a místních obyvatel. Navíc také často využívala vlastní fantazii. I když uvedené archivní dokumenty nejsou originální, v románu byla pozměněna původní jména a jednotlivé osudy, autorka uvádí, že se kniha ze sedmdesáti procent zakládá na reálných faktech a událostech.¹⁶⁵ Ani citované dokumenty, která proti Surmeně nashromáždila Státní bezpečnost, nejsou původní. Surmenin originální svazek zmizel, nebo existuje pod jiným jménem, které autorka nedohledala. Hlavním problémem bylo, že lidé ji z vyprávění znali jako Surmenu – obyvatelku Bílých Karpat a nejlepší zaříkávačku počasí, avšak nikdo si již nevzpomněl na její občanské jméno ani datum narození. Přesto dokumenty uváděné v knize působí velmi autenticky. Tučková přejímala jejich jazyk z jiných veřejných svazků, kde Státní bezpečnost například popisovala zneužívání psychiatrie v podobě „lčby“ elektrošoky, kterými byla v románu léčena zmiňovaná bohyně Surmena. I když je dnes již potvrzeno, že v minulosti skutečně prostřednictvím elektrolčby docházelo ke zneužívání psychiatrie, setkávala se autorka po vydání románu s nepochopením a s popíráním této

¹⁶⁴ HARTMANOVÁ, Pavla. *Kritická reflexe práz Kateřiny Tučkové*. Olomouc 2013. 77 s. Diplomová práce Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky. Vedoucí práce doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D., s. 36.

¹⁶⁵ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012, č. 31, s. 10.

praktiky.¹⁶⁶ „*Vzkazovaly mi sestry z psychiatrie v Kroměříži, že nic takového by se u nich rozhodně nedělo, tak jsem jim to nechtěla vyvracet.*“¹⁶⁷

Stejně jako o brněnském odsunu Němců, také o fenoménu bohyní se dozvěděla od svého kamaráda – historika Davida Kovaříka. V případě prvního románu jí pomáhal s faktografickou stránkou knihy, protože autorka, ačkoliv se jednalo o beletrii, chtěla být v popisech událostí minulosti přesná. Po dopsání Gerty autorka hledala další téma. Bylo jí kolem třiceti let a prostřednictvím psaní se chtěla vrátit ke svým kořenům, vesnici a folklóru a opět najít silný ženský příběh, jenž by se stal motivem nové knihy. „*David nad tím chvíli dumal a pak řekl: zjisti si něco o žitkovských bohyních, to tě bude zajímat. Měl pravdu.*“¹⁶⁸ Na knize pracovala tři roky, během nichž několikrát navštívila Žitkovou za účelem poznání tamní krajiny, sběru dat a rozhovorů s pamětníky. Při shromažďování podkladů obcházela jednotlivé chalupy a snažila se dozvědět co nejvíce informací. Dle jejích slov měla na počátku výzkumu štěstí, že se jí ujala místní paní učitelka, která ji přiváděla do domů pamětníků. Díky její přítomnosti se rozhovořili i tací, kteří by před samotnou autorkou zřejmě zavřeli dveře. „*Často mě pak uváděla do chalup se slovy: řekni tady Kačence, co víš o té a té bohyni, jak léčila vašeho strejdu...*“¹⁶⁹ Odborné informace dále čerpala především z archivních dokumentů, z knih Jiřího Jílíka a zápisků místního kněze Josefa Hofera, jenž se posléze stal i jednou z postav románu. Pilotní verze románu byla před vydáním zkrácena téměř o sto stran, nejčtenější zásahy byly v oblastech, kde byly citovány archivní dokumenty ze složek Státní bezpečnosti, až se jejich finální počet ustálil na téměř polovině původního počtu.¹⁷⁰

Kateřina Tučková ve svých *Žitkovských bohyních* usiluje o obhájení vesnické subkultury bohyní, jejichž provozované praktiky se ocitly v nekompromisním hledáčku minulého režimu. Románové bohyně představují příklad určitého životního stylu a hodnot, jež byly předávány z generace na generaci po staletí, a silného rodového uskupení nesoucí v sobě zbytky matriarchální společnosti. Jejich léčitelské praktiky však

¹⁶⁶ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012, č. 31, s. 10-11.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 10.

¹⁶⁸ HLOUŠKOVÁ, Lenka. *Spisovatelka Kateřina Tučková: Zlomily to bohyně* [online]. Novinky [cit.4.3.2021]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/spisovatelka-katerina-tuckova-zlomily-to-bohyne-287816>

¹⁶⁹ Tamtéž [online]. Novinky [cit.4.3.2021]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/spisovatelka-katerina-tuckova-zlomily-to-bohyne-287816>

¹⁷⁰ HARTMANOVÁ, Pavla. *Kritická reflexe próz Kateřiny Tučkové*. Olomouc 2013. 77 s. Diplomová práce Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky. Vedoucí práce doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D., s. 46.

silně ohrožovaly fungování socialistického zdravotnictví a nacházely se v přímém rozporu s protináboženskými tendencemi a materialismem, který se během komunistické éry stal jediným uznávaným. Navíc jejich tradiční způsob života nabourával racionální přístup moderní společnosti tím, že opět oživoval nevědecké alternativní způsoby léčby.¹⁷¹ Pozvolný konec jejich tradice vysvětluje Tučková takto: „Částečně to bylo přirozené, částečně zabrala propaganda. Lékařská péče se stala dostupnější, do zcela odříznutých Kopic dorazila civilizace. Od 50. let tam jednou týdně zajížděl doktor, v 60. letech do Žitkové začal jezdit autobus, natáhly se elektrické dráty. Bylinky nahradily prášky. Učení bohyní zastarávalo. A propaganda socialistické medicíny a hanění alternativní léčby dokonaly své - o bohyních se říkalo, že jsou to šarlatánky a tmářky.“¹⁷²

Navzdory tomu, že má sama autorka s bohyněmi jednu zvláštní zkušenost, zaujímá k nim spíše rezervovaný přístup. Během studia jejich života, historie a praktik onemocněla a dlouhou se svými zdravotními problémy bojovala. V té době byla na počátku výzkumu, k bohyním byla nedůvěřivá a jejich život zkoumala čistě vědecky. Zpovídala jejich klienty a z rozhovorů vyvodila závěry, že bohyně ovládaly především umění sugesce – po vzoru „*věř a víra tvá tě uzdraví*“ dokázaly ovlivnit člověka, aby něco ve svém životě změnil, aby se soustředil na své vyléčení nebo urovnal nevyřešené konflikty. V době svého onemocnění studovala rodinu, která provozovala černou magii. Autorka si přála zachovat v knize jistou míru autenticity, a proto chtěla zařadit členy této rodiny do příběhu s jejich pravými jmény i s necenzurovaným popisem všeho, co napáchali ostatním. Později jí však na mysli vyvstala otázka, zda ji tato rodina nebude za tento čin nenávidět a nebude se mstít. Ve chvíli, kdy se rozhodla v románu zatajit jejich skutečnou identitu, se konečně ze své dlouhodobé nemoci zotavila.¹⁷³

¹⁷¹ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Nad'a SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 29.

¹⁷² HLOUŠKOVÁ, Lenka. *Spisovatelka Kateřina Tučková: Zlomily to bohyně* [online]. Novinky [cit.4.3.2021]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/spisovatelka-katerina-tuckova-zlomily-to-bohyně-287816>

¹⁷³ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012, č. 31, s. 8.

5.1 Obec Žitková

Obec Žitková se nachází v Zlínském kraji v regionu Moravských Kopanic, oblasti, která bývá považována za jedno z nejpozději osídlených území v České republice. Ačkoliv nejstarší obec v této oblasti, Starý Hrozenkov, byla založena již ve středověku a první zmínka pochází již z 13. století, mnohokrát zpustla a trvale osídlována začala být až v 17. století.¹⁷⁴ Kromě Starého Hrozenkova a Žitkové jsou do subregionu Moravských Kopanic, které jsou součástí Chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty, dále zahrnovány Vápenice a Vyškovec. Jakožto pohraniční oblast byla Žitková v minulosti sužována četnými boji, v 16. a 17. století bylo místní obyvatelstvo ohrožováno nájezdy Tatarů a Turků. Lidé zde od nepaměti žili skromným životem – tvrdě pracovali, aby si v horské oblasti zajistili obživu. Elektřina zde byla zavedena až v roce 1948, první autobusy na Žitkovou začaly jezdit o dva roky později.¹⁷⁵ Ačkoliv by se dalo očekávat, že obec dostala své jméno pro pěstování žita, kterému se na prosluněných stráních s úrodnou půdou v minulosti dařilo, název obce byl odvozen od slova „*žitek*“ – život, který zde musel být po častých výbojích a válkách neustále obnovován a chráněn. V současnosti žije v obci okolo 170 obyvatel na výměře necelých sedmi kilometrů čtverečních, což dokazuje jejich značnou rozptýlenost po krajině.¹⁷⁶

5.2 Z historie bohyní na Žitkové

Jedinečnost, izolovanost a svéráznost této kopcovité krajiny, roztroušenost jejích obyvatel po samotách bez potřeby využívání výtěžků moderního světa, které se sem dostávaly jen velmi zvolna, vytvořily dokonalé podmínky pro působení bohyní, které zde provozovaly svou činnost až do nedávné minulosti. Žitkovské bohyně byly specifické především pro svou územní zakotvenost na relativně malém území Moravských Kopanic,

¹⁷⁴ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Nad'a SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 91.

¹⁷⁵ *Historie* [online]. Žitková – oficiální stránky [cit. 1.4.2021]. Dostupné z: <https://www.zitkova.cz/historie/>

¹⁷⁶ *Současnost* [online]. Žitková – oficiální stránky [cit. 1.4.2021]. Dostupné z: <https://www.zitkova.cz/soucasnost>

avšak jejich věhlas se rozšířil nejen na území Čech, Moravy a sousedního Slovenska, ale také například do Rakouska nebo Německa.¹⁷⁷

Studiem života, působení a odkazu venkovských léčitelek na Žitkově se ve svých knihách *Žitkovské bohyně: po stopách lidové magie v Bílých Karpatech*¹⁷⁸ a *Žitkovské čarování: pravdivý příběh žitkovských bohyní*¹⁷⁹ zabýval novinář, spisovatel a folklorista Jiří Jilík. Dagmar Dobrošovičová Pintířová¹⁸⁰ se v terénním výzkumu ke své diplomové práci v devadesátých letech zaměřila na činnost Kateřiny Hodulíkové a Irmy Gabrhelové – dvou vzájemně zneprátelených bohýň, které ačkoliv byly švagrové, do smrti se nenáviděly a navzájem o té druhé tvrdily, že bohovat neumí. Po vydání románu Kateřiny Tučkové zájem o kult bohyní ještě vzrostl a čtenáři znovu objevovali práce výše zmíněného Jiřího Jilíka a Josefa Hofera.

Josef Hofer byl katolický kněz, který musel pro své spory s církví opustit původní místo kaplana na Hané a nastoupit na místo faráře v odlehlých Moravských Kopanicích, konkrétně ve Starém Hrozenkově. Zde se setkal nejenom se svéráznou povahou místních prostých obyvatel, mezi které šířil slovo Boží a poučení o dodržování základních hygienických pravidel, ale také se poprvé dozvěděl o tamních venkovských léčitelkách, jež mu záhy začaly být trnem v oku. Ve své knize *Bohyně na Žitkově: Velezajímavé skutečné případy, jak vychytralé venkovanky ‚bohýňují‘ čili čarují*¹⁸¹ vrhl na činnost těchto výjimečných žen temný stín, když je vyličil jako vychytralé podvodnice využívající důvěřivé lidi za účelem vlastního obohacení.

Těmito slovy Hofer v úvodu své knihy čtenáře seznamuje s oblastí Žitkově i s jejími léčitelkami: „*Je to malé hnízdečko ta Žitková, vlastně jsou to jen kopanice, ale široko daleko známé. Vždyť zde bydlejí – jako kdysi v Boršicích - ‚bohyně‘, jež nejen umějí ‚léčit‘, nýbrž i vynajít ukradené, začarované a nevyzpytatelní věci; dovedou vyrovnávat spory a sváry, po případě je ale též dovedou způsobiti a rozdmýchat; dovedou vypomáhat milencům neb zamilovaným ve všech jejich tužbách, ale dovedou je též i rozlučovat.*

¹⁷⁷ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar. *Žitkovské bohyně: lidová magie na Moravských Kopanicích*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 8.

¹⁷⁸ JILÍK, Jiří. *Žitkovské bohyně: po stopách lidové magie v Bílých Karpatech*. Uherské Hradiště: Alcor puzzle, 2005.

¹⁷⁹ JILÍK, Jiří. *Žitkovské čarování: pravdivý příběh žitkovských bohyní*. Brno: CPress, 2013.

¹⁸⁰ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar. *Žitkovské bohyně: lidová magie na Moravských Kopanicích*. Brno: Masarykova univerzita, 2016.

¹⁸¹ HOFER, Josef. *Bohyně na Žitkově: Velezajímavé skutečné případy, jak vychytralé venkovanky ‚bohýňují‘ čili čarují*. Holešov 1912.

*Zkrátka a dobře, ony dokážou vše, všecinko, ony objasní vše. Všechny tyto bohyně hrají velmi důležitou úlohu a jsou daleko široko rozhlášené.*¹⁸²

V úvodu je důležité se zamyslet nad samotným označením venkovských léčitelek slovem bohyně. Toto slovo evokuje jistou spojitost s postavou Boha, tudíž v lidech probouzelo až na pár výjimek kladně zabarvené emoce. Léčitelky ze Žitkové byly takto označovány, protože bohovaly a vyzývaly Boha.¹⁸³ Jejich činnost se nesoustřeďovala pouze na věštění budoucnosti – zaměřovaly se na léčení, zažehnávání, vyhledávání odcizených věcí, ovládnání počasí i myšlenek lidí. Léčily nemocné, napravovaly zlomeniny, odčarovávaly uřknutý dobytek a pomáhaly nešťastně zamilovaným. Uměly ale také ublížit. Tzv. „bosorky“, bohyně využívající síly černé magie, dokázaly svým uřknutím způsobit, že krávy přestaly dávat mléko, půda úrodu, ty nejmocnější měly dokonce moc nad životem a smrtí. Více o nich napsal národopisec František Bartoš: *„Na Hrozenkovsku jsou čarodějnice dvojího druhu: jedny zlé, jež svým sousedům škodí zvláště tím, že jejich statku užitku ujímají, druhé dobré, jež nejen svým krajanům a své užší vlasti, nýbrž i přespolečným lidem prospívají, jednak účinky zlých čarodějnic paralyzují, jednak lékařskou pomocí s neomylnými věštbami jim posluhují. Oněm se tu říká bosorky, těmto bohyně*¹⁸⁴

Podle Josefa Hofera za všechny své služby dostávaly od příchozích nešťastníků nemalé odměny. *„A naše „cituplné“ bohyně mají pro každého vlídné slovo, „dobrou“ radu, „prospěšnější“ lék. Bohyně otvírají dveře minulosti, odhruňují temný závoj budoucnosti, volají za svědky mrtvé z temných hrobů. Zkrátka a dobře, ony za peníze „všechno“ vědí a za peníze „všemu“ rozumějí.*¹⁸⁵ Za působení Josefa Hofera na Žitkové bohovala především Belohlavá, vlastním jménem Kateřina Idesová, a „Anča Pagáčena“, jež byla známější pod přezdívkou Fuksena. Třetí významnou bohyní byla Anna Struhárová (Struharka) přezdívaná Chlupatá. Bylo zvykem, že každá bohyně naučila svým schopnostem nejstarší dceru, která se později stala pokračovatelkou rodinné tradice. Tak také učinila bohyně Struharka, když vyučila svou dceru Irmu Gabrhelovou, jež

¹⁸² HOFER, Josef. *Bohyně na Žitkové: Velezajímavé skutečné případy, jak vychytralé venkovanky „bohyňují“ čili čarují.* Holešov 1912, s. 4.

¹⁸³ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar. *Žitkovské bohyně: lidová magie na Moravských Kopicích.* Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 86.

¹⁸⁴ JILÍK, Jiří. *Žitkovské bohyně: po stopách lidové magie v Bílých Karpatech.* Uherské Hradiště: Alcor puzzle, 2005, s. 41.

¹⁸⁵ HOFER, Josef. *Bohyně na Žitkové: Velezajímavé skutečné případy, jak vychytralé venkovanky „bohyňují“ čili čarují.* Holešov 1912, s. 7.

po matce přijala i přízvisko Chlupatá. Společně se svou švagrovou Kateřinou Hodulíkovou byly posledními bohyněmi na Žitkově.¹⁸⁶

Bohyně mívaly své náhončí, tzv. andzjely. Úkolem andzjela, kterým bývaly nejčastěji děti, zejména dívky, bylo přivádět klienty za bohyní. Byli poučeni v tom, aby dokázali rozpoznat cizince hledající pomoc bohyně od ostatních návštěvníků Žitkově. Andzjel pak takovým nabídl, že je k bohyni zavede, a po cestě vyzvěděl, kvůli jaké záležitosti se ji rozhodli vyhledat. Poté se s člověkem rozloučili a sami zkratkou přiběhli do chalupy bohyně, aby ji o příchozím informovali. Ta pak dotyčného překvapila svými znalostmi o jeho problému, on tak uvěřil jejím schopnostem a plně se jí svěřil do rukou. Další možností bylo, že bohyně usadila příchozího do světnice a sama tvrdila, že ještě musí dodělat nějakou práci. Dotyčného však nikdy nenechala ve světnici samotného, nýbrž s někým z domácích, jenž mu kladl otázky, zatímco bohyně poslouchala za speciálním kopaničářským komínem.¹⁸⁷ Dodnes se vedou dohady o tom, zda bohyně prostřednictvím andzelů a tajného odposlouchávání příchozí cizince podváděly či nikoliv. Určitou lstí se sice dozvěděly, z jaké příčiny k nim dotyčný přicházel ještě dříve, než jim to sám sdělil, avšak následující činnost v podobě léčení, věštění budoucnosti, napravování zlomenin nebo odhalení uřknutí již byla čistě v jejich rukách. Sama autorka románu se k tomu vyjadřuje těmito slovy: „Právnik by to nazval podvodem, ale pro mě je to takový malý podfuk s dobrým záměrem. Vlastně už jen ten fakt, že bohyně jsou zdánlivě vševědoucí, jejich klienty léčil. Potvrzovalo se tady to známé: víra tvá tě uzdraví.“¹⁸⁸

Nejstarší zmínky o působení venkovských léčitelek obdařených zvláštní mocí v oblasti Kopanic pochází z deníku jezuitského misionáře Karla Kulicha, který v letech 1753 – 1773 vykonával misi ve Starém Hrozenkově. Ve svém deníku zmiňoval tzv. bohyně a božce – ženy i muže, kteří se vyznali v léčivých bylinách a uzdravovali nemocné. Ještě starší zmínky, jež pocházejí ze 17. století, poukazují na jistou podobnost mezi bohyněmi a případy žen obviněných z čarodějnictví. Ze studia procesů vyslýchání zaznamenaných ve starých soudních spisech vyplývá, že bohyně a čarodějnice spojovaly

¹⁸⁶ JILÍK, Jiří. *Žitkovské bohyně: po stopách lidové magie v Bílých Karpatech*. Uherské Hradiště: Alcor puzzle, 2005, s. 23.

¹⁸⁷ HOFER, Josef. *Bohyně na Žitkově: Velezajímavé skutečné případy, jak vychytralé venkovanky „bohynují“ čili čarují*. Holešov 1912, s. 8-9.

Hofer: „Kdo zná kopaničářské komíny, ten ví, že se u otvoru komínu dá všechno, všecinko vyslechnout, co se ve světnici povídá; ježto kopaničářské komíny nejsou nad střechou, nýbrž pod střechou. Takový komín je asi 1 m nad povalem a končí širokým zděným kolenem.“

¹⁸⁸ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012, č. 31, s. 8.

magické úkony a rituály, jejichž podoba se v průběhu let příliš neměnila. V Krevní knize města Bojkovic byl zaznamenán případ Kateřiny Shánělky z Luhačovic, která byla souzena za to, že poradila mladé dívce, aby se nahá vydala pro zeliny a byliny, které jí následně měly v domě zajistit štěstí. Za toto provinění byla odsouzena k trestu smrti a 20. června roku 1630 sřata mečem.¹⁸⁹ V procesu konajícím se od června do září roku 1635 byla pro sběr bylin souzena také Kateřina Mrázka z Pitína, jež z procesu vyšla s podmínkou, ve které se písemně zavázala, že se do konce života vzdá svých rituálních praktik. O život byla připravena ve stejném roce Zuzka Ouředníčková. Po jejím dlouhém a násilném mučení bylo rozhodnuto, že bude utopena, avšak rozsudek byl nakonec z důvodu milosrdenství změněn na smrt pod popravčím mečem.¹⁹⁰ Známostou praktikou, jak soudy a církve odlišovaly čarodějnice od obyčejných smrtelnic, bylo, že podezřelou v rámci procesu vhodily do vody. V minulosti společnost zastávala názor, že voda pojme jen dobrého, tudíž by se čarodějnice neměla utopit. Nikdo však nebral v potaz, že několikavrstvé sukne ve spojitosti se vzniklými vzduchovými bublinami nadouvaly látku a držely ženu nad vodou, a tak byly za čarodějnictví mučeny a souzeny i ty, které s magií neměly nic společného.

Čarodějnictví bylo v období středověku a novověku jevem obecně rozšířeným. Žitkovské bohyně se ovšem obrazu čarodějnictví, jak ho vytvořil středověk, vymykaly. Bohyně byly obecně považovány za „dobré čarodějnice“, venkovský lid se jich neobával, dokonce vyhledával jejich pomoc, a tak se staly protiváhou čarodějnic, které byly považovány za ty, které svými čárami převážně škodily.¹⁹¹

V 19. století se bohyně nevyskytovaly pouze v oblasti Kopanic, ale také v jiných regionech. Například František Bartoš se setkal s bohyní na Valašsku – „ *s čipernou babkou, která používala při léčení mj. hrací karty*.“¹⁹² Na moravsko-slovenském pomezí byla na Březové, v sousedství Lopeníku, známa bohyně Šochorka, na Vyškovci léčila Dora Jozef Iviněc, jež pomáhala zejména od vředů, od suché nemoci a pálení v rukách a nohách.¹⁹³ Na otázku, odkud se bohyně v magickém prostoru Bílých Karpat na hranicích mezi Moravou a Slovenskem vzaly a co je příčinou rozšířené oblíby magie v tomto kraji, odpovídá František Bartoš: „*Naši Kopaničáři jsou sice již několik set let*

¹⁸⁹ JILÍK, Jiří. *Žitkovské bohyně: po stopách lidové magie v Bílých Karpatech*. Uherské Hradiště: Alcor puzzle, 2005, s. 13 – 15.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 15.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 15-16.

¹⁹² Tamtéž, s. 16.

¹⁹³ Tamtéž, s. 16.

křesťany a to křesťany, jako lid moravský vůbec a Slováci zvláště, vroucími a nábožnými, ale jejich křesťanství je namnoze jen vnější rouškou, zpod níž se na povrch tlačí nejméně dvě třetiny starobylého pohanství po dávných předcích zděděného. Nikde na Moravě nenajdeme pospolu tolik rozmanitých pověr, tolik starobylých zvyků a obyčejů jako v tomto odlehlém zákoutí horském.“¹⁹⁴

Román Kateřiny Tučkové *Žitkovské bohyně* byl napsán na základě osudů skutečných žitkovských žen. Jak autorka v poznámce v závěru knihy zmiňuje, románový příběh se však s realitou neshodoval vždy. „Z úcty k těmto ženám a především k jejich rodinám, které dosud žijí na Žitkově, ve Starém Hrozenkově a v Drietomě, jsem se rozhodla použít pravá jména pouze v některých případech. Mnohé osudy či epizodické příběhy jsou popsány jiným bohyním, některé jsou fiktivní.“¹⁹⁵ Jednou z postav, které Tučková v románu ponechala její skutečné jméno, je bohyně Irma Gabrhelová zvaná Chlupatá. Irma se narodila roku 1905 v Budapešti do rodiny Josefa Struhára a jeho manželky Anny Pokorné. Ačkoliv byl Josef Struhár kopaničář ze Žitkové, odcestoval se svou rodinou do Budapešti za prací. Na rodnou Žitkovou se po letech Anna vrátila i se svou dcerou Irmou už jako vdova. Důležitým mezníkem v životě Irmu Struhárové bylo uzavření sňatku s Janem Gabrhelem, bratrem bohyně Kateřiny Gabrhelové, provdané Hodulíkové. Společně se nastěhovali do chalupy, kterou Irma zdědila po své matce a ve které Irma bydlela do konce života. Se svým manželem měla sedm dětí, rodina se živila prací na vlastním hospodářství a Irma si navíc přilepšovala bohováním. Po ovdovění a odchodu dětí nadále udržovala své hospodářství. Ještě ve svých osmdesáti osmi letech obstarávala kousek pole a vlastnila krávu, prasata a slepice. Se smrtí Irmu, která nastala v lednu roku 2001, odešla také poslední představitelka kultu žitkovských bohyní předávaného po staletí mezi generacemi z matky na dceru.¹⁹⁶ Dcery posledních bohyní se vlivem přirozeného civilizačního a modernizačního pokroku emancipovaly a rozhodly se nepokračovat v tradici starousedlického hospodaření a bohování v horských kopaničářských oblastech. Přestěhovaly se do Starého Hrozenková, Uherského Brodu

¹⁹⁴ JILÍK, Jiří. *Žitkovské bohyně: po stopách lidové magie v Bílých Karpatech*. Uherské Hradiště: Alcor puzzle, 2005, s. 19.

¹⁹⁵ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s. 449.

¹⁹⁶ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar. *Žitkovské bohyně: lidová magie na Moravských Kopicích*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 75-78.

a dalších měst, kde založily rodiny, vykonávaly běžná zaměstnání a žily obyčejným životem.¹⁹⁷

Po vydání románu Kateřiny Tučkové se autorka setkala s kritikou ze strany vnučky Irmy Gabrhelové, Lýdie. V otevřeném dopise Lýdia vytýkala jako zástupce poškozené rodiny Gabrhelových Tučkové nejen to, že do románu vsadila postavu její babičky, i když většinu ostatních jmen a osudů pozměnila, ale také řadu jiných pochybení a nepřesností. „*Po té knížce to začalo, to je jako šílené. Tady chodí lidi a ptají se na nějaký vršek čarodějnic. Asi si myslí, že tady létáme na košťatech, nebo co! Lidi už ani nechtějí vědět, jak to bylo doopravdy a radši věří těm nesmyslům v knížce, která se přitom tváří jako skutečná historie, a proto tam Tučková použila, spíše zneužila, jméno babičky, ale skutečnost byla úplně jiná*“¹⁹⁸ Do sporu zahrнула také Jiřího Jilíka, autora publikací *Žitkovské bohyně* a *Žitkovské čarování*, ze kterých Tučková čerpala faktografické údaje pro svůj román. Ten se na jednu stranu nebránil přiznání, že ho román oslovil a jeví se mu jako zdařilý, avšak v mnoha věcech dal za pravdu Lýdii. „*Ukrást někomu jeho vlastní život a nahradit jej životem, který si autor vymyslí, jen aby vyvolal pocit věrohodnosti vymyšleného příběhu, je podle mne vrcholně neetické, a to přesto, že Irma Gabrhelová není v románu vyloženě negativní postavou*“, vyjádřil se Jiří Jilík.¹⁹⁹ Kateřina Tučková po přečtení dopisu projevila lítost nad tím, jak její román zasáhl rodinu Gabrhelových, avšak s jednotlivými obviněními nesouhlasila. Dle jejích slov psala román, nikoliv literaturu faktu, dokument nebo studii, a proto skutečné příběhy spojila za účelem vytvoření poutavého příběhu s fiktivní rovinou. Postavu Irmy Gabrhelové se rozhodla do příběhu zařadit pod jejím pravým jménem, protože si jí jako historické postavy vážila a nechtěla dopustit, aby na ni lidé zapomněli. „*Tu považuji za výjimečně moudrou ženu, která mnohým velmi pomohla. Nezaujatý čtenář z textu knihy rozhodně vyrozumí, že o paní Irmě píšu s absolutní úctou, respektem a dokonce nadšením.*“²⁰⁰

¹⁹⁷ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar. *Žitkovské bohyně: lidová magie na Moravských Kopanických*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 105.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 124.

¹⁹⁹ BOHUN, Pavel. *Kopanice nebyly rejdištěm čarodějnic, gestapa a estébáků, říká Lýdie Gabrhelová*. [online]. Slovácký deník [cit. 2.4.2021]. Dostupné z: https://slovacky.denik.cz/zpravy_region/kopanice-nebyly-rejdistem-carodejnic-gestapa-a-estebaku-rika-lydie-gabrhelova-20.html

²⁰⁰ Tamtéž [online]. Slovácký deník [cit. 2.4.2021]. Dostupné z: https://slovacky.denik.cz/zpravy_region/kopanice-nebyly-rejdistem-carodejnic-gestapa-a-estebaku-rika-lydie-gabrhelova-20.html

5.3 Dějová výstavba

Román je rozdělen do pěti částí a každá z částí je dále dělena do jednotlivých kapitol. Ty jsou nazvány většinou podle ústředních či vedlejších postav, míst nebo předmětů, o kterých daná kapitola vypráví. V rámci románu dochází k prolínání minulosti a přítomnosti. Děj začíná dětstvím Dory a jejího bratra Jakoubka a jejich vyrůstáním u tety Surmeny. Následují pasáže ze současnosti hlavní postavy Dory, která působí jako etnografka v Ústavu etnografie v Brně, kde se jednoho dne od kolegyně dozvídá, že její teta Surmena figuruje v seznamech StB. Při studiu jednotlivých dokumentů a záznamů, které na její tetu vedla StB, se vzpomínkami vrací zpět do svého dětství, vzpomíná na poslední roky strávené se Surmenou, na jejich násilné odloučení i na nelehká léta prožitá na internátu. V románu se prolínají pasáže ze současnosti, kdy Dora ve všední dny pracuje na svém výzkumu a o víkendech navštěvuje se svým bratrem chalupu na Žitkové, s kapitolami líčícími osudy jednotlivých bohyní.

Hlavní postavou románu a jeho vypravěčem je vědecká pracovnice Dora Idesová. Dora prožila své dětství společně se svým bratrem Jakoubkem na Kopanicích nad obcí Starý Hrozenkov, v kraji známém tvrdými životními podmínkami, nábožensky založeným lidem i nadměrným užíváním domácího páleného alkoholu. Nepříznivé podmínky se podepisovaly na povaze místních obyvatel – většina z nich byla v době Dořina dětství stále negramotná, prožívala své osudy bez ohledu na okolní svět uzavřená ve své vlastní sociální bublině. „*Malí, sukovití lidé, které půda neúrodných Kopanic nedokázala dobře živit, se od dětských let ničili nejen tvrdou prací, ale i silnou, podomácku vyráběnou pálenkou. Přetrvával v nich nezlomný vztah k víře, aniž by však byli schopni respektovat její morální hodnoty. Mimo své území byli vyhlášeni rváči a zloději. A podvodníky, kteří sklízeli posměch pro svou snahu obelhávat, jež byla většinou lehce odhalena. Mělo to co dočinění se vzděláním. Pro Kopaničáře nemělo žádnou hodnotu – škola se rovnala ztrátě času, který mohli využít jinak, lépe, prací na poli nebo jiným sháněním živobytí.*“²⁰¹ A právě v této magické oblasti Bílých Karpat působily již po několik staletí tzv. bohyně.

Žádná z bohýň neměla jednoduchý život. Každá z nich musela během svého života čelit nepříznivému osudu v podobě honů na čarodějnice, nacistické ideologie nebo

²⁰¹ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s. 105-106.

socialistického zřízení a jeho touze po jejich definitivní likvidaci. Jejich nepřítelem se stávala nenávist a zášť lidí, kteří jim nepřáli jejich věhlas, nebo ti, kterým bohyně z jejich nemoci a nesnází nedokázaly pomoci. Pro jedny byly bohyně všemocné moudré ženy obdařené nebeským darem, díky kterému jim bylo umožněno pomáhat ostatním, pro druhé to byly čarodějnice a podvodnice, které se nestyděly za šíření bludů a nepatřičných rad pobírat od důvěřivých lidí odměnu.

Dora Idesová v románu vystupuje jako poslední přímý potomek žitkovských bohyní. Zároveň však jako vědkyně stojí na pomezí mezi magií, rituálností, pověřčivostí a tajemnem na jedné straně a s rozumem a vědeckostí na straně druhé. Dora nikdy nebyla zasvěcena do tajů bohování. Přesto však cítí, že v ní něco magického navzdory její práci a modernímu způsobu života přetrvává. Ve své cestě za odhalením tajemství bohyní na Žitkově spojuje svou vědecky zaměřenou stránku se vzpomínkami, s citem a pochopením pro osudy jednotlivých bohyň, s nimiž je pokrevně spjata.

Příběh začíná úmrtím Dořiny matky, které byla zavražděna svým opilým manželem, Dořiným otcem Matyášem Idesem, sekerou. *„Dlouho si myslela, že tou událostí začalo všechno jejich trápení. Jenže ono to vůbec nezačalo tehdy, v tom okamžiku, kdy stáli ve dveřích chalupy na kopravské kopanici a zírali na těla svých rodičů. Dora nebyla tak hloupá, aby ze vzrušených tváří vesničanů nevyčetla, že to začalo už kdysi dávno, tak dávno, kam její krátká paměť zdaleka nesahala“*²⁰² Dora sice byla dítě, ale už dost staré na to, aby se jí tento zruďný obraz matky bezvládně ležící v kaluži krve vryl hluboko do paměti. Otec byl uvězněn a malá Dora se se svým mladším bratrem Jakoubkem přestěhovala do chalupy tety Surmeny, sestry jejich zemřelé matky Ireny. Děti zůstaly v šoku ze ztráty obou rodičů, navíc se musely sžívat s novým prostředím u své tety a s jejími zvyky. Surmena se rozhodla udělat z Dory svého andjela – toho, kdo k bohyni přivádí člověka, který potřebuje pomoc. *„Předtím o nich jen slychala. O dobrých andělech, kteří vodí potřebné k bohyním a při tom nikdy nepřijdou zkrátka“*²⁰³ Díky tomuto pověření se Dora najednou cítila alespoň trochu užitečná, navíc tato činnost odváděla její myšlenky od vzpomínek na matku.

Soužití s bohyní opovrhující moderními vymoženostmi nebylo vždy harmonické. V chalupě posazené vysoko v strmých kopcích žili všichni tři společně v jedné světnici,

²⁰² TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s. 15.

²⁰³ Tamtéž, s. 16.

pro vodu museli chodit do studně, topili v kamnech, pro které si museli obstarat dřevo, nebyl zde zaveden elektrický proud a ani telefon. K chalupě náleželo i malé hospodářství se zvířaty a záhonem pro pěstování plodin i bylinek. Surmena byla zvyklá na skromný život, nosila obyčejné šatstvo a mnoho věcí k životu nepotřebovala. Sama si obstarávala dřevo, starala se o hospodářství, které pro ni bylo zdrojem obživy. Dolů do vesnice scházela jen kvůli nezbytným záležitostem nebo o nedělích, kdy chodila do kostela. To samé začala vštěpovat i malé Doře. Ta byla později v hrozenkovské škole označována za podivínku, za potomka čarodějnic, děti se jí vysmívaly za její chudé a prosté šaty, za její neznalost moderních technologií. Malá dívka si pak své chmury odnášela nahoru na Kopanice a začala z nich obviňovat svou tetu. *„To kvůli ní byli jiní. To kvůli ní se o nich mluvilo jako o podivínech, kteří se místo na středisko zdravotní péče obracují k Bohu, když je trápí nějaká nemoc, a doufají, že modlitbičkami se jim uleví. To kvůli Surmeně se rýpají v zemi, šťourají bylinky a vaří z nich odvárky, jako by žily před sto lety“*²⁰⁴

V tomto okamžiku je čtenář přenesen do současnosti hlavní postavy. Dora je vystudovanou etnografkou a má svou kancelář v Ústavu etnografie v Brně. Svůj dosavadní vědecký výzkum zasvětila historii žitkovských bohyní. Tomuto tématu věnovala i diplomovou práci, do které ale nemohla kvůli tehdejším socialistickým poměrům i rozsahovému omezení zahrnout vše tak, jak si přála. Proto se rozhodla v této práci pokračovat i nadále a napsat o nich komplexní studii, kterou již nebude omezovat cenzura. Ve chvíli, kdy myslela, že pro svůj výzkum nasbírala všechny dostupné materiály, dozvěděla se od své kolegyně, že jméno její tety Surmeny figuruje v záznamech StB. *„Do té doby měla dojem, že už propátrala všechno. Že jí neunikl jediný pramen, jediný zdroj. Že za ta léta, která zasvětila rozkrýváním Surmenina osudu a posléze osudu ostatních bohyní, nevynechala, nepřehlédla nic. Odmítala té zprávě uvěřit. Nespletla se? Proč by měla být Surmena v seznamech?“*²⁰⁵ Dora však skutečně objevila tetino jméno v Cibulkových seznamech. Po tomto zjištění ihned zažádala ministerstvo o lustraci, výsledek se dozvěděla po dlouhých třech měsících – Terézie Surmenová nebyla spolupracovníkem, nýbrž osobou sledovanou. Celý její svazek, který na ni vedla StB, byl uložen v pardubickém archivu, kam se Dora vydala.

²⁰⁴ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s. 53.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 25-26.

Během studia jednotlivých pramenů se Dora vzpomínkami vracela do dob svého dětství, vzpomínala na chvíle strávené v bezpečí kopanické chalupy společně se Surmenou a Jakoubkem i na jejich násilné odtržení. „*Nikdo si neumí představit ten pocit bezmoci, když člověk neví, kam se poděli jeho nejbližší. Surmena toho červnového dne roku 1974 odešla a už se nevrátila, pak odvedli Jakoubka, a nikdo, nikdo jí nechtěl podat jedinou podrobnější zprávu.*“²⁰⁶ V pardubickém archivu se konečně dozvěděla pravdu. Surmena se stala pro své bohování a provozování nekvalifikovaných léčitelských praktik, za které podle spisu pobírala úplatu, nepřítelem státu. „*Občanka Surmenová Terézie ze Žitkové provozuje nekvalifikovanou lékařskou praxi za úplatek. Poslední dobou, jak se dozvídáme od pacientů i jak můžeme sami sledovat, objevilo se několik případů „napravování“ vykloubených končetin. Je zde nebezpečí, že svým neodborným zákrokem nebo radou jmenovaná nemocné poškozuje.*“²⁰⁷ V archivu se Doře vybavila dávná událost, která pro ni v danou chvíli dostala podstatný význam. V době, kdy ještě pobývali na Konicicích, našla Dora Jakoubka hrát si s bílým hadem. Velmi se polekala, hada poplašenému Jakoubkovi vytrhla z rukou a zabila ho. Nevěděla, že o bílém hádkovi se traduje, že je symbolem rodinného štěstí. Podle bohyně žil ve zdech každého domu, a pokud by byl vyhnán nebo zabit, přinese to na obyvatele domu neštěstí. „*Zabila jsi bílého hádku? – Bílého hádku? Rozdupala hada, co ho Jakoubek vyšťáral kdoví kde, rozdupala potvoru, o které nevěděla, co je zač. Ano, zabila bílého hada. – „Tak teď nás, Bože, ochraňuj, řekla Surmena a sesunula se na dřevěnou lavičku.“ – Tam, kde zabíjí bílého hádku, ochránce domácnosti, se stane hrozná neštěstí.*“²⁰⁸ Dlouho dobu si na tuto událost nevzpomněla, avšak při četbě archivních dokumentů jí začala dávat hlubší význam ve spojitosti s následným vývojem jejich osudů. Několik dní poté, co bílého hádku zabila, se jejich životy musely navždy rozdělit. Surmenu si odvedli k výsledku, zatkli a posléze umístili do psychiatrické léčebny, Jakoubka přemístili do ústavu sociální péče a ona byla nucena nastoupit na internátní výchovu. „*Nepustili ji za ním, i když prosila, křičela, Jakoubka zkrátka někam odnášeli, prý na středisko, prý půjde do ústavu sociální péče, prý mu tam bude líp, protože Surmena se jen tak nevrátí. A co bude s ní? S ní? Ona půjde na internát, pod dohled vychovatelek, zbývá jí přece už jen pár let, pak bude plnoletá. A Surmena? Surmena? Se Surmenou je konec, Surmena je vražednice, podvodnice a agent maloburžoazie, Surmena podrývá autoritu republiky, Surmena*

²⁰⁶ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Host, Brno 2017, 167.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 35-36.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 52.

v očích společnosti propadla.²⁰⁹ Z přiložených lékařských spisů se Dora dozvěděla, že její tetě byla diagnostikována psychotická porucha s paranoidními bludy a bizarními představami – Surmenová dle záznamu věřila tomu, že umí rovnat zlomeniny, že dokáže poručit počasí, že vidí do budoucnosti a pomocí bylinek a zelin uzdravovat nemocné. Kvůli podezření na onemocnění psychotického charakteru byla zahájena preventivní léčba v podobě sedativ, posléze prostřednictvím elektrošoků.

Dořin bratr Jakoubek byl vzhledem k svému zdravotnímu stavu umístěn do ústavu sociální péče. Od narození trpěl Apertovým syndromem – genetickým onemocněním postihujícím fyzickou i psychickou stránku jedince. „*Obličej dítěte ji vyděsil. Do té doby sice ještě neviděla žádné čerstvě narozené dítě, ale také nikdy neviděla něco tak zvláštního. Z dlani, které dítěti spočívaly vedle hlavičky, vyrůstaly jen tři pahýly bez nehtů. – Zmetek, vzpomíná si Dora na slovo, které padlo.*“²¹⁰ V drsném horském kraji podobné formy postižení a vady nebyly ničím neobvyklým – hojně se zde užíval alkohol a nebylo překvapením, že pily i matky v těhotenství, aby posílily dítě. Po jejich narození se děti alkoholem i uspávaly.²¹¹ I tak ale bylo pro oba rodiče i Surmenu nepříjemným šokem, když poprvé uviděli narozeného Jakoubka. „*Nemohla se zbavit dojmu, že v ten podvečer, kdy tam tak seděly a ona dřímala u pece, to chtěla i matka. Aby to dítě, které mělo hlavu deformovanou a prostředek obličeje propadlý tak, že se mu málem ztrácel nos, a oči vypadaly jako nešťastně rozkutálené do stran, radši nebylo.*“²¹²

Poté co Surmenu odvedli, rozdělily se na nějaký čas také cesty Jakoubka a Dory. Jakoubek byl hospitalizován ve speciálním ústavu a Dora nastoupila na internát, kde zůstala až do dosáhnutí plnoletosti. Na léta pobytu v internátu Dora nevzpomínala ráda. Byla terčem posměchu, byla vystavěna šikaně nejen z řad ostatních dívek, ale i vychovatelek. Často usínala s pláčem a vzpomínala na Surmenu a bratra Jakoubka, o kterých neměla žádné zprávy. V té době si myslela, že se stala terčem ponižování, protože se od začátku vzpouzela pravidlům internátu a odmítala hrát hru na mocné a jím podřízené. Po přečtení Surmenina svazku dostala po letech skutečnou odpověď. „*Bylo to kvůli dopisu označenému ve složce číslem 82, který se jí vryl do paměti tak, že ho může citovat i o půlnoci. K její další výchově přistupujte se zvl. zřetelem, psal tam tehdy Švanc*

²⁰⁹ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s. 68.

²¹⁰ Tamtéž, s. 136.

²¹¹ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012, č. 31, s. 10

²¹² TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s. 137.

a vychovatelky ho poslechly. Tak proto. “²¹³ Únikem od nelehkých dní na internátě se stal antikvariát pana Oštěpky, kam si po škole chodila číst. Zde se také poprvé setkala s knihou Bohyně na Žitkové od Josefa Hofera. „*Ta útlá kniha zabalení v novinovém papíře, kterou jí věnoval pan Oštěpka, hrála v jejím pozdějším životě velkou roli. Ta kniha byla jejím prvním studijním materiálem. Pak přišly další a během několika let získala nejen široký objem znalostí, ale upevnila v sobě také touhu svou soukromou vášeň proměnit v povolání.*“²¹⁴

Po dosažení plnoletosti a odchodu z internátu se rozhodla vyhledat svého bratra a tetu. Jakoubek pobýval nadále v ústavu, teta byla hospitalizovaná v psychiatrické léčebně. Dora začala pracovat a po večerech navštěvovala večerní školu. Nakonec se jí podařilo vyjednat si s úřady částečnou péči o bratra, kterého si vyzvedávala v ústavu každý pátek odpoledne, aby spolu strávili víkend na Surmenině chalupě na Kopanicích. Po dosažení dospělosti dostala Dora jako dědička klíče nejen od chaty Surmeny, ale také jejích rodičů. Špatné vzpomínky jí však nedovolovaly zde trávit čas.

S odstupem času, několika telefonátech a díky neústupnému a nevzdávajícímu se přístupu jí bylo umožněno navštívit v léčebně tetu Surmenu. Během mála krátkých návštěv, které jim byly umožněny, si bolestně uvědomovala proměnu kdysi silné a nebojácné ženy ve vetchou stařenku. „*Bylo to hrozné, hrozné! Když jsem ji odváděla ven, byla mimo sebe stejně jako minule, jako bych vedla loutku. To už nebyla Surmena, to byl jen přízrak. Jiný člověk, jen vzdáleně podobný tetě. Seděly jsme vedle sebe skoro celou dobu mlčky, zase jsem nevěděla, jestli má vůbec cenu něco říkat.*“²¹⁵ V té době Dora uvěřila tomu, že její teta byla vážně nemocná, uvěřila slovům jejího ošetřujícího lékaře, který tvrdil, že se pro ni snaží dělat maximum. Až v pardubickém archivu zjistila, že byla její teta pro své bohování trnem v oku tehdejšímu socialistickému zřízení, pro které se stala nepřitelem, kterého je třeba zničit. V psychiatrické léčebně se snažila zpočátku udržet si zdravý rozum. Pomáhala a poskytovala rady nejen ostatním pacientkám, ale také zdravotním sestřičkám, které k ní pociťovaly nevysvětlitelný respekt, úctu i důvěru. Nakonec však byly její síla a vůle zvyšujícími se sedativy a čtenějšími elektrošoky zlomeny a ona v léčebně umírá jako zničená zkřehlá stařenka, ve které by již nikdo nehledal někdejší věhlasnou bohyni ovládající lidské neduhy i počasí. „*Desítky generací*

²¹³ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s. 169.

²¹⁴ Tamtéž, s. 185.

²¹⁵ Tamtéž, s. 209.

nositelek starobylého učení přežily nástup křesťanství, čarodějnické procesy raného novověku, řádění místních kněží i justice, výzkum esesáckého komanda, a nakonec je zlikviduje bolševik.“²¹⁶

Při rozsáhlém bádání po historii venkovských léčitelek se před Dorou začala odkrývat komplikovaná, tajemná a šokující minulost jejích předkyň. Skrz jednotlivé dokumenty, zprávy a prameny se seznámila s řadou problémů, těžkostí i různých forem mučení, které pro bohyně představovaly především čarodějnické procesy a éra nacistického a komunistického režimu. Avšak, jak sama posléze zjistila, životy bohyní provázely tragické události v každé době – pokud se proti nim nepostavil režim, byly trnem v oku zejména církvi, ale i nedůvěřivým sousedům, kteří je obviňovali ze zařikávání dobytka, nebo lidem, kterým nedokázaly pomoci. *„Znovu, za poslední rok už poněkoliťaté, spatřila bohyně a jejich malý, kopanický svět v odlišném světle. Už to zdaleka nebyly jen ochotné ženské, jak si je pamatovala z dětství, které pomohly každému, kdo zaklepal na dveře jejich chalupy. Byla to tříšť individuí a mezi nimi byly i nebezpečné bytosti, které se neštítily za úplatu ublížit někomu, koho vůbec neznaly.*“²¹⁷

Kromě získání informací o obecné historii, vzájemné provázanosti jednotlivých léčitelek a popisu jejich činnosti, rituálů, způsobů věštění z litého vosku a znalosti bylin se pro Doru stal výzkum přínosný zejména tím, že před ní odkýval rodinná tajemství, která před ní měla zůstat navždy skryta. Jejich rod byl prokletý. Dora se od bohyně Irmý Gabrhelové dozvěděla, že její matka a teta měly ještě starší sestru – Josefínu Mahdalovou, bosorku, která hojně využívala černou magii a dokázala přivodit i smrt člověka. *„O Mahdalkách se totiž říkalo, že jsou to bosorky. Ze staré Mahdalky, z Josifčeny, tu mívali strach – její zařikání se totiž nikdy neminulo účinkem. Krávy ztrácely mléko nebo naopak dojily za dvě, pod jejíma rukama se dělaly vředy nebo se naopak hojily samy od sebe, uměla ze ženských udělat jalovice nebo naopak pomáhat neplodným, uměla všechno. A běda, když jí někdo podvedl, když na ni chtěl vyvrát, nebo když se někdo dotkl její rodiny.*“²¹⁸ Josefína se v mládí nepohodla se svoji matkou Justýnou a odešla z domu, když byla Surmena ještě malá. *„Justýna svou prvorozenou dceru nikdy nevnímala jako svou následovnici. Možná proto, že s ní bylo od začátku těžké pořízení, možná proto, že v ní cítila hrozbu. Ať tak, nebo tak, došlo to Josifčeně krátce potom, co Justýna porodila*

²¹⁶ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s. 436.

²¹⁷ Tamtéž, s. 326.

²¹⁸ Tamtéž, s. 228.

*Surmenu, a tak se sebrala a utekla na Potočnou za jedním čerstvým vdovcem. Až moc čerstvým, šeptalo se. Jeho mladá žena byla silná a zdravá, ale cosi se jí stalo a do týdne byla v hrobě.*²¹⁹ Nenávist vůči své rodině a zejména matce byla natolik silná, že Josefina využila znalostí temné magie a svou matku i zbytek rodiny proklela. Od té doby nebylo nikomu z rodu umožněno prožít harmonický život a poklidně z tohoto světa odejít. Dořina matka byla od mladistvého věku jiná než její sestra Surmena nebo jiné bohyně. Střídaly se u ní stavy apatie a netečnosti s euforií. Lidem tvrdila, že umí rozprávět s anděly. Zprávy o její nevyzpytatelné povaze a psychické nevyrovnanosti se brzy rozšířily, a proto zůstala Irena dlouho neprovdána. Nakonec spojila svůj život s Matyášem Idesem, místním alkoholikem, který pro ránu nikdy nešel daleko. Právě jeho ruka předčasně ukončila Irenin život. Její starší sestra Surmena v mládí porodila dvě děti, avšak obě brzy po narození zemřely. Ačkoliv uměla napravovat zlomeniny, sobě pomoci nedokázala, a tak po zranění z války do konce života kulhala a chodila shrbená. Po smrti své mladší sestry Ireny se ujala Dora a Jakoubka, avšak jejich životy byly zanedlouho rozděleny. Surmena zemřela v psychiatrické léčebně, kam ji nechal pro její bohování uzavřít tehdejší režim. Z nebojácné, silné ženy zvyklé na tvrdý horský život zbyla jen lidská skořápka vyčerpaná silnými prášky a elektroléčbou, které měly utlumit její vzdorovitost. Jakoubka rodinné prokletí postihlo v podobě Apertova syndromu, kvůli kterému byl odkázán na celoživotní pomoc druhých. Všední dny trávil ve specializovaném ústavu, víkendy se sestrou Dorou na Surmenině chalupě na Žítkově, nebo v jejím brněnském bytě. Do prostředí brněnského bytu se uchýlovali především v době, kdy se z vězení vrátil jejich otec, který se opět usídlil v jejich rodinné chalupě. Dora se s ním pochopitelně odmítala i jen setkat, natož smířit. Teprve po zprávě o jeho sebevraždě a pohřbu, který mu jako jeho dcera musela dle místních zvyklostí v chalupě vystrojit, se rozhodla na Surmeninu chalupu stojící na protějším kopci opět vrátit.

Dora nedokázala pochopit, proč jí Surmena nikdy neřekla o příbuzenském vztahu s Mahdalovými a o kletbě, kterou bosorka Josefína Mahdalová nad rodinu uvalila. V zápalu hněvu zahodila červený náramek, který ji před léty Surmena darovala, aby ji ochraňoval před uřknutím. Dora odmítala propadnout strachu z prokletí tak, jak mu podléhala Surmena. Nemohla uvěřit tomu, že vše zlé, co je v životě potkalo, se stalo kvůli nějakému prokletí. Nevěřila, že pár vyřčených zaříkávajících slov může způsobit něčí smrt. Přesto ji však na mysli tanuly pochybnosti, které její racionalismus zpochybňovaly.

²¹⁹ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žítkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s. 360.

„Na bedrech její rodiny leželo tolik smůly, tolik neštěstí, že se musela zaobírat otázkou – co když se jim ty věci opravdu neděly náhodou? Co když to bylo skutečně vinou prokletí, které se desetiletími prodralo až k nim? A jak by vypadalo její dospívání, kdyby se tím trápila? Jak by vůbec mohla žít normálně?“²²⁰

I přes zneklidňující zjištění o rodinném prokletí a zhoršený zdravotní stav bratra Jakoubka, který po jednom ze svých záchvatů skončil v nemocnici v kómatu, nepolevovala ve svém studiu. Podařilo se jí vypátrat jméno muže, který stál za prvotním impulsem, jenž vyvolal zvýšený zájem režimu o bohyně a jejich činnost. Byl jím Jindřich Švanc – člověk, který dokázal obratně převlékat kabáty a přiklánět se vždy na tu stranu, která pro něj byla výhodná. Během druhé světové války ochotně spolupracoval s nacisty pod jménem Heinrich Schwannz. Již v březnu roku 1948 se ale objevuje mezi spisy zaměstnanců Okresního oddělení Státní bezpečnosti karta Jindřicha Švance. Ať už pracoval pro nacistický nebo komunistický režim, usiloval vždy o zničení bohyní. Mohla za to dávno provedená věštba Surmeny, která v minulosti odhalila, že Švanc okradl svého souseda, který právě v této záležitosti žádal Surmenu o pomoc. Jak se později ukázalo, Švanc loupež opravdu spáchal a strávil za to pět let ve vězení. Již ve vězení se začal rodit jeho plán odplaty v podobě honby za zkázou posledních venkovských léčitelů.

Jak se zdálo, Dora již měla nashromážděné veškeré podklady. Rozhodla se proto vzít si v práci dovolenou, odjet do klidného prostředí chalupy na Bedové a na své knize pracovat. Její životní dílo zasvěcené historii žítkovských bohyní však nikdy nespátřilo světlo světa. Dora byla po několika dnech nalezena v chalupě mrtvá. Její smrt se, stejně jako i smrt některých bohyní, nikdy nevysvětlila. O jejím skonu se čtenář dozvídá v epilogu románu, kdy na Žítkovou přijíždí mladá spisovatelka sbírající podklady o životě bohyní pro svůj románový příběh. Přijela na domluvený rozhovor s Alžbětou Baglárovou, nejstarší obyvatelkou Kopanic, pamětnicí, která se osobně znala se všemi posledními bohyněmi. Od ní se spisovatelka, která symbolizuje samu autorku Tučkovou, dozvěděla, že je Dora mrtvá. *„Už je to tak. Kdosi ji přepadl a zlomil jí vaz. To je všechno, co vím. Ostatně asi ani oni, policajti, toho víc neví. Nedalo se tam toho moc najít. Myslím důkazů. Stalo se to v létě, a než ji našli, uplynulo pár týdnů. To víte, nejezdila sem pravidelně, někdy zůstávala v Brně, často bývala u svého bratra v Hradišti. Tak se tu po ní nikdo moc*

²²⁰ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žítkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s. 374.

nesháněl. To až když dlouho nechodila do práce, začali ji hledat. No a našli ji na Bedové. Teda to, co z ní zbylo.“²²¹

5.4 Postava Dory Idesové

Dora Idesová je jednou z hlavních postav příběhu, skrze kterou jsou přibližovány osudy jednotlivých bohyní. Dora vystupuje velmi uzavřeně, nepřístupně a tajemně. V románu téměř nejsou líčeny její hlubší city, sny, touhy a přání, a pokud ano, jsou naznačeny jen okrajově a převážně ve spojitosti s vedeným výzkumem. Čtenář tak může při čtení nabývat dojmu, že Dora v románu vystupuje pouze jako zprostředkovatelka historie žítkovských bohyní.

Jak již bylo nastíněno výše, Dora se nachází v příběhu bohyní na pomezí mezi vědou a rozumem na jedné straně a vírou, tajemnem a magií na straně druhé. Stojí na hranici mezi zcela protichůdnými světy – využívá vědeckých poznatků a výtvarných moderní doby, avšak je zároveň silně spjata s tradicí života bohyní. Po dlouhá léta se snažila odpovědět sama sobě na otázku, jaké je její místo v tomto výjimečném rodě. Byla přímým potomkem bohyně Ireny. Ta však kvůli své psychické nevyrovnanosti a předčasné smrti nestihla Doru do tajů bohování zasvětit. I když Doru a jejího bratra vychovávala po matčině smrti jejich teta, bohyně Surmena, své znalosti a schopnosti Doře nepředala. „*Lhala by, kdyby tvrdila, že své skutečné místo v tom dlouhém, po staletí se odvíjejícím řetězci vždycky znala. Naopak, bylo to složité. Jeden by řekl, že je poslední žijící bohyně přímé linie. Ale není. V ní, v Doře, totiž nedrímá nic z toho, čím se proslavily ženy jejich rodu, ona, Dora, nezná zeliny, neumí léčit, nevidí budoucnost. Surmena si ji nezvolila za následnici a neučila ji ničemu z toho, co sama uměla. Protože Dora byla jiná, nedůvěřivá a plná podezříváných otázek, kterými se nakazila dole v Hrozenku. Tak si později musela svou roli v celé té záležitosti pracně hledat sama.*“²²² Dora se tak ocitla na pomezí mezi možnostmi uvěřit mimořádných schopnostem svých předkyň, nebo se na základě zapojení rozumu a vědy přiklonit k názoru, že se jednalo o pověry a vykonávání praktik založených především na sugesci a víře.

²²¹ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žítkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s. 443.

²²² Tamtéž, s. 117-118.

Rozhodla se, že jejím posláním bude nashromáždit a popsat osudy všech žen z jejího rodu a zpravit svět o jejich neobyčejném umění, které se po staletí předávalo z generace na generaci. Jelikož Dora neoplývala zázračnými schopnosti jako její dávné příbuzné, rozhodla se alespoň navždy uchovat jejich odkaz v podobě studie a využít k tomu své badatelské schopnosti i osobní vzpomínky, které ji s bohyněmi a s Žítkovou pojily.

Dora v románu vystupuje jako uzavřená a ostatním se podřizující vědkyně pátrající po poznání historie a tradic bohyní. Jako malé děvče přišla o svou matku a zároveň i otce, který po vraždě své ženy skončil ve vězení. Hrůzný obraz matky ležící na podlaze jejich chalupy v kaluži krve již nikdy z paměti nedokázala vymazat. Po smrti matky se s bratrem přesunula do chalupy na protějším kopci ke své tetě Surmeně. Surmena byla vyhlášenou bohyní, která se vyznala v léčivých bylinách, uměla napravovat zlomeniny, dokonce dokázala poručit počasí. Aby Dora zapomněla na své trápení, udělala z ní Surmena svého andzjela. Dora vykonávala svůj úkol poctivě a zodpovědně. Již tehdy si uvědomila, jak výjimečné a vzácné je umění bohyní. „*Že je jinde nemají. Teprve až se stala andělem, poznala, z jak velkých dálek za bohyněmi jezdí lidé pro radu nebo léčení, pochopila, jak jedinečné ty ženy jsou.*“²²³ Prostřednictvím „andzjelování“ se Dora nejvíce přiblížila magické tradici jejího rodu. Čím však byla starší, tím více se od této tradice začínala distancovat a pravděpodobně proto ji také Surmena nezačala svým schopnostem učit. Příčinou jejich rozporu bylo to, že Dora se od již od dětství střetávala se dvěma zcela odlišnými světy, mezi kterými si nedokázala vybrat. Kvůli svému původu vyrůstala na okraji společnosti. Ve škole se stala terčem posměchu, spolužáci ji odmítali pro její odlišnost. Zatímco oni bydleli dole ve vesnici v prostorných rodinných domcích nebo nově vystavěných bytových budovách, vozili se s rodiči v automobilech, nosili tenisky a moderní oblečení, Dora bydlela na samotě v malé chalupě, která byla rok od roku více přisedlá k zemi. Surmena ji oblékala do obyčejných sukní, rezných blůz a punčoch, tenisky ostatních dětí nahrazovaly krpce. Nejčastěji ale bývala odmítána pro její „andzjelování“. „*Chovali se k ní povýšeně, napulírovaní synáčci a napucované dcery se jí pošklebovali a pokřikovali na ni: Dora podvodnice, Dora andílek. Taky z ní jednou bude čarodějnice?*“²²⁴ Stále více si uvědomovala propastní rozdíl mezi životem na Žítkové a okolním světem. Nerozuměla tomu, proč na Žítkové jsou nemoci léčeny bylinkami, zlomeniny jsou napravovány správně mířenými hmaty, které zasadí kost zpět

²²³ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žítkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s. 17.

²²⁴ Tamtéž, s. 55.

na původní místo, proč mají lidé potřebu navštěvovat bohyně, když jinde přicházejí nemocní za doktorem, kterým jim předepíše prášky a zlomeninu ošetří sádkou. K bohování, které donedávna uctívala, si začala postupně vytvářet odstup až nechuť. Svou vnitřní názorovou proměnou se Dora začala vzdalovat nejen svému rodu, ale také své tetě Surmeně.

Dořiny negativní zážitky z prostředí základní školy se dále prohlubovaly s jejím nuceným nástupem do internátního ústavu pro dospívající dívky. Jak se později z archivních spisů dozvěděla, bylo internátu ze strany úhlavního nepřítele bohyní Jindřicha Švance nařízeno, aby k její další výchově přistupovaly se zvláštním zřetelem, a tak docházelo k tomu, že se Dora stala obětí šikany ze strany ostatních dívek i vychovatelek. Jistým únikem od pocitů nespravedlnosti, strachu a nevědomosti, co se stalo s Jakoubkem a Surmenou, se pro ni stalo fyzické sebepoškozování, kterým se trestala za věci, které nebyla schopná ovlivnit. „*Ale řez, natřikrát, svisle, vodorovně, svisle: H, protože byla husa, co se nechala chytit, H jako hovada, co ji tam držela a nenechala být, a co ji měla v hrsti, hlavně ona, H jako Hrtoňová, co ji nespouštěla z dohledu, kterým ji drtila.*“²²⁵

V internátu si začala Dora poprvé uvědomovat svou lesbickou orientaci. Posměchy ostatních dívek a vychovatelek byly ale tak neúnosné, že se nakonec rozhodla v sobě svou touhu potlačit. *Je to úchyl! Chlapice! Tepluše! Lesba!*²²⁶ S přijetím své sexuální orientace bojovala celý život. Svůj zájem o ženy se snažila potlačovat a naopak se v sobě pokoušela probudit zájem o muže. S nadějí se vrhala do postele neznámým mužů, se kterými se poté již znovu nesetkala. Pokaždé věřila, že tentokrát naplní své touhy, „*že tentokrát to bude konečně jinak, že přeskochí jiskra, která to v ní zažehne, zapálí, že pak bude hořet a že se oddá muži jako úplně normální ženská.*“²²⁷ Zájem o ženy pokládala za něco nemorálního a nenormálního. I když o to celý život usilovala, nikdy se jí v sobě nepodařilo svůj chtíč zcela utlumit. Během návštěv na rodnou Žitkovou se dokonce intimně sbližuje s vdanou Janigenou. Setkávaly se spolu tajně po nocích, kdy Jakoubek pokojně spal, v chalupě Dořiných rodičů. I když je sbližovala vzájemná chemie, rozhodně se jejich vztah nedal označit za idylický. Radost ze vzájemného souznění, vzájemnosti a uspokojení rychle střídaly pocity hanby a studu, kdy se vzájemně bály

²²⁵ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s. 171.

²²⁶ Tamtéž, s. 171.

²²⁷ Tamtéž, s. 123.

pohlédnout si do očí a raději rychle utíkaly do svých domovů. Janigena byla vdanou ženou na silně nábožensky založené Žitkově. Její manžel následkem úrazu zcela ochrnul a na Janigeně byla veškerá péče o domácnost, živobytí a především o něho. Ráda by z tohoto svazku odešla, ale nemohla. Sama před sebou by se musela stydět, kdyby opustila nemohoucího muže. Její děti a celá ves by ji zavrhla. V tom tkvěl zásadní rozdíl mezi oběma ženami. Dora i Janigena žily zcela odlišné životy a vzájemně nenacházely pochopení jedna pro druhou. „*Tobě se to mluví! Ty si v neděli zase odjedeš, máš ještě jiný domov...ale já...já se nikam neschovám! To na mě se budou dívat jako na zvíře, to na mě budou plivat!*”²²⁸

Dora se celoživotně zmítala mezi pocitem vlastní viny a obviňováním druhých. Obviňuje komunistický režim v čele se zaprodaným Švancem, který pošlapal poslední radostné chvílky dětství, které trávila společně se svým bratrem a Surmenou na Bedově. Obviňuje internátní vychovatelky, které se jí nikdy nesnažily bránit před posměchy ostatních dospívajících dívek a zavinily tak její celoživotní boj s přijetím sebe sama a své orientace. Obviňuje Surmenu, která jí neřekla o rodinném prokletí, a také svou matku a otce. „*Znovu a znovu si v duchu představovala, jaké to muselo být, když se ostří sekery zaseklo do její lebky, do lebky ženy, kterou tolik milovala, pro kterou by dýchala, kvůli které by udělala úplně všechno, zatímco ona pro ně neudělala nic a neochránila je tak před tím, co se stalo. Jestli byla něčí vina, že skončili právě takto, pak jedině její, byla tehdy přesvědčená.*”²²⁹ Nejvíce ale obviňovala sebe pro svou plachost, ovlivnitelnost a nedostatečnou průbojnost. Vyčítala si, jak snadno uvěřila slovům režimu poplatného ošetřujícího lékaře Surmeny o jejím zdravotním stavu, a lituje, že se jí z léčebny nepokusila zachránit. Znevažuje svou diplomovou práci věnovanou žitkovským bohyním pro její prorežimní nádechy, kvůli kterému nemohla vést práci tak, jak si původně přála. Mrzí ji, že v zápalu hněvu zahodila červený náramek od Surmeny, který ji měl chránit před urknutím, a v neposlední řadě se obviňuje ze zabití bílého hádka, symbolu rodinného štěstí.²³⁰

Přestože odmítala uvěřit rodovému prokletí, neunikla mu. Její život předčasně skončil na kopanické chalupě, kde dokončovala svou vědeckou práci. Vrah v knize nebyl

²²⁸ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s. 413.

²²⁹ Tamtéž, s. 172.

²³⁰ TKÁČOVÁ, Tereza. *Ženské subjekty v románové tvorbě Kateřiny Tučkové*. Brno 2015. 36 s. Závěrečná práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Vedoucí práce Mgr. Miroslav Chochoolatý, Ph.D., s. 25.

odhalen, a tak zůstává na každém čtenáři, aby zvážil případné podezřelé. Sám vypravěč se ale čtenářům snaží podsunout myšlenku, že Dořiným vrahem byla Janigena. Důkazu pro toto tvrzení se nabízí hned několik. Janigena se kvůli svému mimomanželskému lesbickému poměru ocitla pod tlakem – z jedné strany nenaplněný manželský život a starost o nemohoucího manžela, na druhé straně Dořiny výčitky. Dalším faktem je, že Janigena byla zřejmě poslední, kdo Doru v chalupě navštívil. „*Sotva zhasla, uslyšela Dora vrznutí branky plotu a tiché kroky na cestě před domem. Tělem jí projela vlna vzrušení, jak se jí do krve vyplavil adrenalin. To mohla být jedině Janigena, tak přece přišla!*“²³¹ Nejzásadnější vodítko, které nasvědčuje tomu, že Janigena byla vrahem Dory, se nachází v samotném epilogu knihy, kde Alžběta Baglarová přichází spisovatelce vypráví o ztracené vnučce bosorky Josefíny Mahdalové. Josefínina následovnice Fuksena otěhotněla za druhé světové války s nacistickým úředníkem Friedrichem Ferdinandem Norfolkem. Krátce po porodu však byla nalezena mrtvá a její dítě zmizelo neznámo kam. Jak vysvětluje Baglarová, dítě unesla Surmena, která se tak snažila získat nad svou starší sestrou převahu, a tím ji přimět k zrušení kletby. Novorozené děvčátko bylo posláno na výchovu do Brodu. Když po letech dívka zjistila, že byla adoptována, rozhodla se z domu utéct. Adoptivním rodičům se ozvala až za několik let, kdy jim oznamovala, že je vdaná a s rodinou se usadila v Kopanicích. Podnět pro nabytí přesvědčení, že Janigena je vrahem Dory, se nalézá v pasáži, ve které v telegramu Fuksena oznamovala Norfolkovi, že se jim narodila dcera, která má na čele stejné mateřské znaménko jako on. Podobné znaménko měla na čele právě Janigena. Skrz tuto podobnost se čtenář může začít domnívat, že Janigena byla ztracenou vnučkou Josefíny Mahdalové, prostřednictvím které došlo k naplnění kletby, uzavření kruhu a ke zničení zneprátené větve rodu žítkovských bohyní.²³²

Dora v románu vystupuje jako zprostředkovatelka historie venkovských léčitelek, jako detektiv pátrající po střípcích informací a důkazů, které dohromady vytvoří celistvý obraz života bohyní.²³³ Čtenář společně s Dorou studuje jednotlivé archivní dokumenty, odkrývá šokující odhalení, proniká do tajů kopanického života, avšak nedokáže

²³¹ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žítkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s. 438.

²³² PETERÍKOVÁ, Pavlína. *Kateřina Tučková: Žítkovské bohyně – narativní analýza*. Praha 2017. 69 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. Katedra české literatury. Vedoucí práce prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D., s. 37.

²³³ TKÁČOVÁ, Tereza. *Ženské subjekty v románové tvorbě Kateřiny Tučkové*. Brno 2015. 36 s. Závěrečná práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Vedoucí práce Mgr. Miroslav ChochoLATý, Ph.D., s. 29.

proniknout do nitra hlavní postavy. Ta zůstává po celou dobu nepřístupná a uzavřená do svého vlastního světa vědy, výzkumu a bádání, ve kterém kromě příjemných chvil strávených s bratrem na Žitkové, není prostor pro obyčejné lidské radosti. Jediným momentem v knize, kdy je čtenáři umožněno alespoň z části nahlédnout do jejího nitra, je v okamžiku, kdy jí věští budoucnost Irma Gabrhelová. Poslední žijící bohyni prostřednictvím věštění z litého vosku neunikne jediný vnitřní boj, který v sobě Dora svádí. Pro Doru se tak Irma stala jediným člověkem, který ji uviděl takovou, jakou se viděla sama - se všemi svými nedokonalostmi a pochybnostmi, a který ji dokázal poradit, co udělat, aby své duši ulevila.²³⁴ A tak se Dora ocitá nad hrobem svých rodičů, kde se s otcem smiřuje a tím ulevuje i své duši. „*Stála tam stísněně, celá nesvá, jako by cítila, že to nebyla její vůle, co ji tam dohnalo. Ale pak se to stalo. Úplně samozřejmě, ani si nevšimla a najednou v ní zabublala věta, pak několik dalších, co jí prolétly hlavou, spojovaly se, slévaly v potok, chvatně se k nim přidávaly nové, strhával je silící proud, který z ní najednou prýštil, i se slzami jako vodopád, ven, dolů, k popelavému náhrobnímu kameni. Nenávist, bolest, výčitky a – lítost. Ta se z ní vyplavila na samý závěr.*“²³⁵

²³⁴ TKÁČOVÁ, Tereza. *Ženské subjekty v románové tvorbě Kateřiny Tučkové*. Brno 2015. 36 s. Závěrečná práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Vedoucí práce Mgr. Miroslav ChochoLATÝ, Ph.D., s. 26-27.

²³⁵ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Host, Brno 2017, s 352.

5.5 Mediální ohlas

Román *Žitkovské bohyně* se stal téměř ihned po vydání knižním hitem a některými recenzenty byl bezprostředně po vydání označován jako hlavní favorit knižních cen. Zajímavostí je, že ještě před samotným vydáním tištěné podoby byla vydána elektronická verze románu. Již v roce 2012 udělila knize odborná porota v čele s literárním vědcem a kritikem Vladimírem Krafikem, Cenu Josefa Škvoreckého a odměnu ve výši 100 000 korun, a tím se autorka stala po Petře Hůlové druhou autorkou, která toto ocenění získala.²³⁶ Dále kniha získala ocenění v hlavní kategorii České beletrie pro dospělé od sítě kamenných obchodů a internetového obchodu KNIHCENTRUM.CZ. V květnu 2013 získal román čtenářskou cenu v rámci České knihy.²³⁷

Do dnešní doby byl román přeložen celkem do šestnácti jazyků. Divadelní adaptaci uvedlo Městské divadlo Zlín, Městské divadlo Brno a Divadlo pod Palmovkou. Audioknihu, stejně jako u románu *Vyhnání Gerty Schnirch*, vydalo Nakladatelství OneHot Book v roce 2012, namluvila ji Tereza Bebarová společně s Miroslavem Táborským.²³⁸ Tučková dokonce vytvořila i desetidílný scénář k rozhlasové verzi tohoto románu, který na podzim roku 2012 uvedla stanice Český rozhlas 3 Vltava.

Žitkovské bohyně byly označeny za román, který v sobě nese filmový potenciál. Producent Vratislav Šlajer byl z románu nadšen, a tak společně s Petrem Bílkem založili společnost FilmBrigade, která zakoupila autorská práva na filmové zpracování. „*Věděl jsem, že to bude úspěšný titul. Hned, jak jsem si ho přečetl, jsem volal autorce i nakladateli.*“²³⁹ Jejich cílem nebylo pouze natočení celovečerního filmu v mezinárodní koprodukcii, ale také televizní minisérie. Kateřina Tučková se rozhodla na filmovém přepisu svého románu nepodílet, a tak Šlajner oslovil několik autorů, aby předložili svou představu filmové adaptace. Pro filmovou produkci Tučková pouze vypracovala charakteristiku každé z postav, kde uvedla, nakolik je každá z nich reálná, aby se později

²³⁶ HARTMANOVÁ, Pavla. *Kritická reflexe próz Kateřiny Tučkové*. Olomouc 2013. 77 s. Diplomová práce Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky. Vedoucí práce doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D., s. 37.

²³⁷ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Nad'a SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 29-30.

²³⁸ *Žitkovské bohyně* [online]. Kateřina Tučková [cit.26.2.2021]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/zitkovske-bohyne/>

²³⁹ SPÁČILOVÁ, Mirka a Klára KUBÍČKOVÁ. *Vítězné Žitkovské bohyně už plánují film a minisérii*. [online] iDNES [cit.26.2.2021]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/film-televize/katerina-tuckova-a-zitkovske-bohyne-se-dostanou-do-filmu.A121108_110026_filmvideo_jaz

filmařům neozvali rodinní příslušníci a nenapadli film právně.²⁴⁰ I když měl být scénář podle Šlajnerových představ hotový již v roce 2014 a o rok později se měly Žitkovské bohyně objevit na plátnech kin, dodnes film nespátřil světlo světa.

Jak sama autorka v rozhovorech často zmiňuje, vydání románu vzalo obci Žitková její dosavadní klid a tato oblast se stala cílem literárního turismu. „*Občas mi ze Žitkové zavolají nebo napíšu: přijel autobus Pražáků, Londýňané, turisté z Austrálie!*“²⁴¹ Turisté nejčastěji navštěvují malebnou, krásně zachovanou chaloupku poslední bohyně Irmu Gabrhelové, ze které je výjimečný pohled na okolní krajinu. Zejména o víkendech se v kopcích prochází lidé hledající bohyně. „*Ale možná to tak mělo být - o bohyních se kdysi říkávalo všelicos, často se o nich nemluvalo hezky. Tak teď to vracejí a dávají o sobě i po smrti poslední z nich důrazně znát.*“²⁴²

²⁴⁰ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012, č. 31, s. 10.

²⁴¹ HLOUŠKOVÁ, Lenka. *Spisovatelka Kateřina Tučková: Zlomily to bohyně.* [online] Novinky [cit.4.3.2021]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/spisovatelka-katerina-tuckova-zlomily-to-bohyne-287816>

²⁴² Tamtéž [online]. Novinky [cit.4.3.2021]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/spisovatelka-katerina-tuckova-zlomily-to-bohyne-287816>

6 Komparace titulů

Kateřina Tučková bývá některými kritiky označována jako autorka komerční literatury, která své knihy píše přesně na míru současným čtenářům podle vymezených principů daných současným knižním trhem. Její knihy jsou, snad pouze s výjimkou *Montespaniády*, jež je kritiky označována jako dílo červené knihovny, čtivé a napínavé, navíc čtenáře informují o společnosti a nabízí nové interpretace klíčových českých dějinných událostí. Tučková píše literaturu, prostřednictvím které je soudobá společnost zrcadlena skrze příběhy její vlastní nedávné historie. Skrze nelehké osudy románových postav nechává čtenáře nahlédnout do dění spojeného s koncem druhé světové války nebo s komunistickým režimem. V podobném duchu bude pravděpodobně psaný také její další román, *Bílá voda*, jehož vydání je plánováno na listopad roku 2021. Spíše než nad komerčností by se mohly vést diskuze nad stylistickou úrovní, ideologičností a přílišnou názorností. Problémově se může jevit také autorčina práce s psychologií postav. Románové postavy jsou nejčastěji striktně rozděleny na dobré a zlé a odpovídají předem vytyčenému schématu. Do vzájemného kontrastu pak staví postavy mužské a ženské. Zatímco hlavní protagonistky příběhů – ženy – se jeví jako silné, odhodlané a nebojácné, mužské postavy poháněné touhou po moci, alkoholem a sexuálním pudem se v románech jen míhají, aby dokreslovaly jejich nešťastný osud. Pravděpodobně z tohoto důvodu bývá Tučková označována jako autorka románů zejména pro ženy.²⁴³

Do literatury Kateřina Tučková vstoupila s krátkou prózou *Monstespaniáda* o mileneckém vztahu mladé studentky a jejího ženatého souseda, za níž nesklidila příliš kladných kritických ohlasů. Při porovnávání s jejími následujícími románovými tituly, které získaly několik literárních ocenění a dostalo se jim řady pozitivních reakcí z řad čtenářů i kritických recenzentů, je na první pohled patrný diametrální rozdíl mezi autorčinou prvotinou a romány *Vyhnání Gerty Schnirch* a *Žitkovské bohyně*. Při komparaci jednotlivých titulů je zřejmý strmý růst autorčina spisovatelského umu, vysoká profesionalita v uchopení a zpracování náročných historických témat a jejich zakomponování do linek románového příběhu a v neposlední řadě také její zdařilá proměna ze spisovatelky komerční milostné novely po oceňovanou autorku historických románů. Zatímco u dvou naposledy zmiňovaných titulů lze najít několik shodných či

²⁴³ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Nad'a SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 36-37.

podobných rysů z hlediska námětu, zpracování, charakteristiky a typizace postav a v neposlední řadě také inspirace v historických událostech, *Montespaniáda* z tohoto pohledu není s romány možná komparace.

Při psaní *Montespaniády*, jež vznikala během autorčiných studií na vysoké škole, Tučková na rozdíl od následujících knih nezpracovávala historické téma. Jedinou historickým prvkem se jeví použití jména Montespan pro označení milenců hlavní hrdinky i pro následné pojmenování celého knižního titulu, které symbolizuje slavnou milenku francouzského krále Ludvíka XIV. – paní de Montespan. Zde veškerá spojitost s historickými událostmi končí. Mladá hrdinka Karin ve svém životě neprožívá osudové rány a příkoří, jaké musela prožívat Gerta Schnirch nebo představitelky žítkovských bohyní, které se ocitaly v nemilosti nacistického i komunistického režimu. Oproti tomu Karin řeší malichernosti současného všedního života nepoznamenaného válkami ani utlačujícím režimem. V krátkém prozaickém útvaru, kterým *Montespaniáda* jednoznačně je, rovněž není prostor pro hlubší charakteristiku hlavní protagonistky a sledování jejího vývoje a zrání. Karin je v rámci celého příběhu strnule popsána jako mladá, naivní a poměrně nezodpovědná dívka užívající si plnými doušky studentského života a zájmu svých ctitelů bez náznaku svědomí a svádění vnitřních konfliktů. *Montespaniáda* se tak zařadila mezi tituly oddychové literatury a červené knihovny, které jsou určeny pro nenáročné čtenáře. Z tohoto důvodu budou v následujících podkapitolách komparovány pouze romány *Vyhnání Gerty Schnirch* a *Žítkovské bohyně*.

6.1 Historické hledisko, námět a zpracování

Jak již bylo zmíněno výše, oba historické romány mají několik společných znaků. Nejzásadnějším shodným rysem je čerpání námětu z období moderních československých dějin. Uměleckým zpracováním doposud nejednoznačně vyložených, rozporuplných až tabuizovaných témat nedávné minulosti autorka poukazuje na negativní důsledek dějinných procesů, jež za sebou nechávají nevinné oběti a nesmazatelné stopy. Cílem a ambicí románů se tak ukazuje být snaha obeznámit zejména mladou generaci s těmito událostmi a znovu nad nimi otevřít diskuzi.²⁴⁴ Jak dodává autorka: „*Zajímají mě*

²⁴⁴ GILK, Erik. Kateřina Tučková: *Vyhnání Gerty Schnirch*. In: FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia 2014, s. 587-588.

*věci a příběhy, jejichž podstata se odehrála v minulosti, ale teprve dnes se dostávají na povrch, vyvěrají a vyžadují si nějaký postoj nebo pozornost. Mé knihy jsou sice z kategorie historických textů. Ale vždycky ústní do přítomnosti, kde dochází ke katarzi.*²⁴⁵

První román sleduje protagonistku Gertu a její nelehký životní úděl trvající celé půl století – od mladé dívky vyrůstající v období druhé světové války až po přelom tisíciletí, kdy důsledkem nemoci umírá. Žítkovské bohyně se odehrávají v přítomnosti hlavní hrdinky Dory, jež pátrá po stopách venkovských léčitelek, ale častými retrospektivami se příběh vrací do období minulého režimu, druhé světové války, skrze krevní knihy a diplomovou práci Dory dokonce až do období 17. století za prvními dohledatelnými bohyněmi. Oba romány zpracovávají střet obyčejného člověka s nepřízní osudu způsobenou zásadními dějinnými událostmi, jež silně zasahovaly do života hlavních protagonistů. Zatímco Gertina osobnost byla zlomena válkou, její poloviční příslušností k německému národu, který se po válce ocitl v nelibosti Čechů, i nadále nekončícími útrapami spojenými s komunistickou érou, bohyně byly pro své nevysvětlitelné zázračné schopnosti pronásledovány od nepaměti. Za jejich definitivním koncem však stojí cíleně vedené postupy Státní bezpečnosti, která potřebovala zamezit činnosti posledním z nich. Bohyně se ocitly v nelibosti tehdejšího režimu, protože opět oživovaly tendence alternativní léčby a tím znevažovaly pokrokové socialistické lékařství. Podobně jako *Vyhnání Gerty Schnirch* jsou také *Žítkovské bohyně* plné násilností a krutých vražd, která autorka v obou případech detailně popisuje.²⁴⁶

Jak již bylo v práci několikrát zmíněno, Kateřina Tučková se při psaní obou titulů nechala inspirovat skutečnými historickými událostmi, avšak postavy v románech jsou, až na výjimky, fiktivní. Autorka sice využívá skutečných jmen (rodina Schnirchů, Idesovi, Mahdalovi, Surmena, Fuksena), avšak jejich románové příběhy jsou smyšlené, v četných případech Tučková fabuluje, zaměňuje jednotlivá jména nebo osudy spojuje a vkládá je do rukou jedné postavy. Román *Vyhnání Gerty Schnirch* je, dle slov autorky, historický, odvíjel se přesně podle dohledatelných archivních pramenů a zaznamenaných slov pamětníků. „*Ústředním postavou je do ní ale zavěšená a prožívá osudy, které tehdy mohla prožít každá druhá německá Brňanka. Rodina Schnirchů však v Brně žila a dodnes*

²⁴⁵ JANUŠOVÁ, Taťána. Moje postavy si nenechají diktovat. *Literární noviny*, 2012, roč. 23, č. 4, s. 4

²⁴⁶ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Nad'a SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žítkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 26-29.

jedna její větev žije. Nepochází od nich ale žádná Gertruda, záměrně jsem se chtěla vyhnout na závislosti na konkrétním lidském osudu, abych nebyla nikým omezována.“²⁴⁷ Obdobně se vyjadřuje i k jedné z ústředních postav románu o bohyních, Surmeně. Stejně jako v případě Gerty se jedná o fiktivní hrdinku. Postava Surmeny sice vychází z dohledatelných informací o životě jedné z posledních bohyň, avšak do jejího života jsou zakomponovány i další osudy a příběhy, prostřednictvím kterých mohla Tučková podat komplexní zprávu o fenoménu venkovských léčitelek.²⁴⁸

O tématu násilného odsunu Němců z města Brna po druhé světové válce a žitkovských bohyní se dozvěděla od svého blízkého přítele Davida Kovaříka, který se tématu odsunu věnoval ve své disertační práci. K prohloubení zaujetí pro problematiku divokého odsunu německých obyvatel napomohl fakt, že se autorka přestěhovala do tzv. brněnského Bronxu, odkud byli Němci v prvních poválečných dnech vyhnáni. S Davidem Kovaříkem slavila úspěch svého prvního historického románu. Při oslavě se zmínila, že hledá námět pro další román, a vzápětí ji bylo doporučeno lákavé téma žitkovských bohyní. Jejich příběh byl dosud v literatuře zachycen pouze okrajově, v rámci etnografických a regionálních studií.²⁴⁹ Ve své práci se o nich zmiňoval farář Starého Hrozenkova Josef Hofer, dvě knižní studie jim zasvětil také folklorista Jiří Jílik. Po vydání románu zájem o kult bohyní prudce stoupl.

V případě obou románů předcházel samotnému psaní několikaletý výzkum, jehož součástí bylo shromažďování literatury i archivních pramenů a také rozhovory s pamětníky. Silné zaujetí pro vybraná témata a snaha o co největší autentičnost a pochopení vedly autorku ještě dál. Před vydáním románu *Vyhnání Gerty Schnirch* organizovala s Davidem Kovaříkem pochod do Pohořelic, aby si na vlastní kůži vyzkoušela, jaké pocit hrůzy, strachu a vyčerpání musely zažívat osoby, jež byly po válce součástí skutečného pochodu. V případě románu o žitkovských bohyních autorka usilovala o poznání magického kraje Moravských Kopanic, kde se příběh odehrával, a o seznámení se s místními obyvateli, zvyky a folklorem.²⁵⁰ Na dobu seznamování se s tamní krajinou a lidem autorka vzpomíná takto: „*Zamilovala jsem si je tak, že jsem se chtěla začlenit do kopanické společnosti úplně, a abych zapadla, rozhodla jsem vyšíť si*

²⁴⁷ ŠANDA, Michal. Potřebovala jsem vyzkoušet na vlastní kůži, jaké to je, jít s nákladem a s dítětem k rakouským hranicím. *Dobrá adresa*, 2010, č. 1, s. 25.

²⁴⁸ JANUŠOVÁ, Taťána. Moje postavy si nenechají diktovat. *Literární noviny*, 2012, roč. 23, č. 4, s. 4

²⁴⁹ KOTRLA, Pavel. *Za zbytky magie do Kopanic* [online]. Radioservis.cz [cit. 1.5.2021]. Dostupné z: http://www.radioservis-as.cz/archiv12/18_12/18_porid.htm

²⁵⁰ JANUŠOVÁ, Taťána. Moje postavy si nenechají diktovat. *Literární noviny*, 2012, roč. 23, č. 4, s. 5.

*kroj. Jenomže se ukázalo, že vyšít si kraj není zrovna jednoduché. Ukázalo se, že budu po odpoledních a večerech vyšít kraj, anebo napíšu knížku. Rozhodla jsem se pro to druhé a z kroje mám tak vyšitou jenom čelenku.*²⁵¹

6.2 Kompozice

Před samotným počátkem vyprávění je čtenář prostřednictvím úvodních stran obou románů zaveden do nejsilnějších a nejdramatičtějších okamžiků jednotlivých příběhů. V prvním románu se jedná přímo o prolog, kde se čtenář ocitá uprostřed násilného odsunu vyháněných Němců z Brna, ve kterém se nachází i hlavní hrdinka Gerta. U románu *Žitkovské bohyně* není čtyřstránková pasáž o zavraždění matky ústřední postavy Dory, která předchází první kapitole, nijak označena.²⁵² Shodné rysy týkající se kompozičních prvků lze spatřovat i v následném členění – oba tituly jsou rozděleny na pět částí. V případě *Vyhnání Gerty Schnirch* jsou jednotlivé části pojmenovány (*Válkou s cejchem Schnirchů; Když se kácí les, lítají třísky; Město Deutschfrei; Minulost přítomná; Sóló pro Barboru*) a každá z nich je rozdělena na číslované kapitoly. U *Žitkovských bohyní* jsou části označeny číslicí a kapitoly, ze kterých se každý část skládá, jsou pojmenovány převážně na základě postav, míst nebo předmětů, se kterými se čtenář v daných pasážích seznamuje. Bohyně jsou navíc zakončeny epilogem, ve kterém je zprostředkovaně skrz postavu Alžběty Baglárové a příchozí spisovatelky dovyprávěn osud poslední přímé následovnice bohyní, Dory.

U románu *Vyhnání Gerty Schnirch* se uplatňoval tradiční způsob vyprávění, kdy jsou jednotlivé scény překládány v chronologickém sledu tak, jak šly za sebou. Na počátku románu se čtenář seznamuje s žákyní Gertou Schnirch, která na počátku druhé světové války žije se svou matkou, otcem a bratrem v brněnském bytě. První kapitoly provádí jejím dospíváním, ztrátou milované maminky a neustálými neshodami s otcem, které vyústí v pohlavní zneužívání. Kniha zachycuje celý život hlavní protagonistky od malé dívky, přes dramatický odsun a život ve vesnici Perná, návrat do Brna až po její smrt. Celý příběh se odehrával na pozadí historických událostí, které

²⁵¹ JANUŠOVÁ, Taťána. Moje postavy si nenechají diktovat. *Literární noviny*, 2012, roč. 23, č. 4, s. 5.

²⁵² HARTMANOVÁ, Pavla. *Kritická reflexe próz Kateřiny Tučkové*. Olomouc 2013. 77 s. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky. Vedoucí práce doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D., s. 37

neúprosně a opakovaně zasahovaly do Gertina života a nenávratně ho proměňovaly a ničily.

Naopak v následujících *Žitkovských bohyních* je dáván důraz zejména na badatelskou rovinu příběhu a prolínání několika stylistických rovin. Hlavní hrdinka příběhu, Dora, pracuje jako badatelka v brněnském Ústavu pro etnografii a folkloristiku. Na základě svého vědeckého vzdělání se rozhodne zahájit výzkum zaměřený na fenomén žitkovských bohyní, jež pro ni měly silný osobní význam, a tak zachovat jejich odkaz pro budoucí generace. Dora navštěvuje řadu archivů, probírá se jednotlivými zprávami, jež nashromáždila Státní bezpečnost k případu její tety Surmeny, a usiluje o objasnění spletitého rodinného příběhu. Skrze řadu citovaných archivních dokumentů, hlášení a zpráv je nejen zesilována autenticita příběhu, ale čtenář nabývá dojmu, že je součástí výzkumu a společně s hlavní postavou odkrývá historii tohoto fenoménu.²⁵³ V románu dochází k prolínání několika stylistických rovin, jednotlivé scény nejsou řazeny v chronologickém sledu, ale autorka v tomto případě hojně využívá retrospektivní a rámcové kompozice.

6.3 Charakteristika postav

Je více než zřejmé, že autorku Kateřinu Tučkovou přitahují osudy silných a odvážných žen a jejich úsilí o vydobytí lepšího života, který již nebude určován válkou, nacistickým a komunistickým režimem nebo zatvzeleností mužů.

V případě prvního románu je patrná autorčina snaha vykreslit hlavní protagonistku jako jednoznačně nevinnou oběť dějin, která se nikomu a ničím neprovinila. Na rozdíl od Dory Idesové u ní čtenář nezaznamenává žádný vnitřní konflikt, k nacismu od počátku války zaujímal rezervovaný postoj a více se přikláněla k češství, které symbolizovala její matka.²⁵⁴ Po návratu do rodného Brna, ze kterého byla ihned po válce společně s dalšími Němci násilně vyhnána, se z dříve ochránářské a odhodlané mladé ženy a matky stává nesympatická, pasivní, nespolečenská osoba, jež zbytek života tiše protrpěla

²⁵³ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Nad'a SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 27.

²⁵⁴ NEZBEDA. Ondřej. *Kateřina Tučková oživila zapomenutý příběh léčitelek z Bílých Karpat* [online]. Respekt [cit. 30.4.2021]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2012/14/bohyne-z-hor>

bez ochoty a vůle vybojovat si pro sebe a dceru lepší podmínky.²⁵⁵ Gerta Schnirch se po událostech spojených s válkou, ztrátou matky a kamarádky Janinky, se zneužíváním ze strany svého otce a s nespravedlivým odsunem zatvrdila. Plamínek naděje zasvítl ve chvíli, kdy se znovu setkala s dávným přítelem Karlem, ovšem po jeho nikdy nevysvětleném zmizení Gerta pozbyla veškeré naděje a do konce života v sobě již nenalezla odhodlání, kterým v mládí oplývala, aby se postavila svému osudu. Ze svého zničeného života vinila ostatní a neuvědomovala si, jak silně ovlivňuje její negativní postoj dceru Barboru a jejich vzájemný vztah. U hlavní protagonistky románu chybí jakákoliv sebereflexe a pro neustále stěžování si a zatvrzelost se Gerta, bohužel, stala v rámci volně plynoucího dějové linky postavou, pro kterou čtenář nacházel stále méně pochopení, soucitu a sympatií.

V románu se objevuje celá řada postav, které se náhodně objevují a zase mizí. Děj je místy přehlčován pasážemi, které dopovídají osudy některých protagonistů, které však nijak neovlivňují hlavní dějovou linku příběhu a jeho hlavní postavu. Více se k tomu ve své recenzi vyjadřuje Vojtěch Staněk: „*Autorka totiž jako kdyby nedůvěřovala čtenářově obrazotvornosti a i tam, kde je to z kontextu patrné (a opět především v dialogích), se snaží vše explicitně popsat a pojmenovat a někdy i zbytečně dopovědět osudy některých protagonistů. Vyhnání Gerty Schnirch je svou snahou po maximální komplexnosti fikčního světa jako šalina ve špičce (...) - čtenář se v něm nemůže skoro pohnout.*“²⁵⁶ Čtenář je informován o životě odsunutých Němek, které společně s Gertou první poválečná léta strávily na statku paní Zipfelové v Perné, o bývalé kamarádce Janince, o bratru Fridrichovi. Naopak autorka zcela opomenula dovyprávět osudy výrazné postavy Gertina otce nebo přítele Karla, kteří se nenávratně zapsali do protagonistčina života.

I ústřední postava druhého románu, Dora, je znázorněna jako žena trpící, nešťastná a zmítaná v nekonečných útrapách a příkořích. Avšak při detailnější komparaci s postavou Gerty se ukazuje, že Tučková využila negativních kritických ohlasů předchozího titulu ve svůj prospěch, byla ochotná se z nich poučit a do budoucna se vyvarovat chybám, které jí byly dříve vytknuty. Autorka se v *Žítkovských bohyních*

²⁵⁵ VARYŠ, Václav. *Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch* [online]. Český rozhlas 3 Vltava [cit. 30.4. 2021]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/katerina-tuckova-vyhnani-gerty-schnirch-recenze-5165610?pos=40&mode=10>

²⁵⁶ STANĚK, Vojtěch. Dějiny vs. román - 1:0. Vyhnání Gerty Schnirch Kateřiny Tučkové, A2, 2010, č. 5, s. 7.

snažila zamezit otrockému dovyprávění osudů každé vystupující postavy, která neměla s ústřední dějinnou linkou přímou souvislost. Postava Dory Idesové rovněž není jednoznačně vykreslená jako oběť dějin a svého osudu a autorka jí na rozdíl od Gerty přisuzuje i vlastní míru provinění.

Obdobně jako Gerta i Dora má sklony vinit ze svého zmařeného života převážně ostatní. Obviňuje komunistický režim, který se rozhodl zničit její tetu a s ní i poslední zbytky přežívající tradice žitkovských bohyní. Obviňuje vychovatelky a dívky z internátní školy, kvůli kterým nebyla do konce života schopná se smířit se svou sexuální orientací. Nenáviděla svého otce, rezervovaně přistupovala ve vzpomínkách ke své matce, kterou paradoxně vinila z toho, že ji tu zanechala. Dora však na rozdíl od Gerty přiznává i svou vinu a pochybení. Svádí v sobě vnitřní konflikt týkající se zejména své lesbické orientace a vyrovnání se s otcem a matkou. Vyčítá si, že zabila bílého hádka a že po letech sundala červený náramek od své tety Surmeny, který ji měl ochraňovat. Někdo by takové myšlenky pravděpodobně nebral v potaz, avšak Dora, jíž se dostala silná nábožensky a tradičně orientovaná výchova, začala vlivem okolností přisuzovat těmto podnětům zvláštní význam. Své pochybení viděla zejména ve své neprůbojnosti, plachosti a snadné ovlivnitelnosti, které jí po celý život činily příkoří a bránily ji v dosažení svých cílů, tužeb a přání.

Dora je ve srovnání s Gertou komplexněji vystavěná literární postava a čtenář se s ní, i přes její značnou uzavřenost a nepřístupnost, dokáže lépe ztotožnit a pochopit ji. Tomu napomáhá zejména způsob výstavby textu, který klade důraz na badatelskou rovinu a u čtenáře budí pocit, že společně s Dorou skrze archivní dokumenty odhaluje tajemství jejího rodu. V porovnání s Gertou se Dora alespoň snaží v životě nalézt to, co jí dá alespoň na čas pocit naplněnosti a spokojenosti. V jejím případě to jsou zejména okamžiky strávené s bratrem Jakoubkem na kopanické chalupě a milostné chvílky s Janigenou, které však střídají pocitu studu, zklamání a výčitek. Nepochybně by se i její výzkum o fenoménu venkovských léčitelek dal označit za její vášň, smysl bytí a únik od šedivých všedních dní, prostřednictvím kterého se snažila vyrovnat s vlastním postavením v tomto spleťtém rodě.

Vzhledem k tomu, jakým způsobem autorka ve svých románech vykreslovala mužské postavy, může čtenář nabýt dojmu, že Tučková všeobecně zaujímá k mužům negativní postoj. Tuto myšlenku podporuje zejména fakt, že autorčin otec byl závislý

na alkoholu, měl sklony k násilnému chování a jako východisko úniku ze svých problémů viděl ve spáchání sebevraždy, a tak tu je jistá pravděpodobnost, že se autorka prostřednictvím psaní sama vyrovnává se svým vztahem k němu. Tučková však toto tvrzení razantně popírá: „*To vůbec není pravda! Já mám muže ráda, ale ženské postavy se mi obecně píšou líp. Možná jim spíš rozumím. Jenže někdo být záporným hrdinou musí, v obou mých knihách si to tak prostě vynutily mužské postavy.*“²⁵⁷ Na základě zvoleného tématu románů bylo od počátku zřejmé, kdo bude zápornými postavami. V případě Gerty Schnirch autorka poukazuje na fakt, že válka byla především záležitostí mužů a jejich soupeření o moc a ženy patřily k těm zasaženým. Jejich manželé a synové odešli bojovat na frontu, ony samy často nahrazovaly jejich místo v továrnách, navíc na jejich bedrech ležela starost o obživu a chod domácnosti. Tučková se distancuje od zevšeobecňujícího tvrzení recenzentů, že své postavy striktně odděluje podle pohlaví na dobré a zlé. „*Obecně mé texty ovšem zas tak černobílé nejsou. U Gerty se objevují i ženy udavačky a muži ochotní pomoci. U bohyní jsou to třeba zase černé bohyně, které za kladné považovat nemůžete.*“²⁵⁸

6.4 Přijetí veřejností a kritické ohlasy

Jak uvádí autorka v rozhovoru pro páteční magazín Lidových novin, *Žitkovské bohyně* byly přijaty podstatně lépe než její první román. Po vydání *Vyhnání Gerty Schnirch* byly reakce rozporuplné. Objevovaly se názory, které obviňovaly Tučkovou z toho, že knihu psala účelově. Byla odsuzována za to, že knihu vytvořila záměrně „pro Sudeťáky“ nebo že na sebe chtěla rozporuplným tématem nevhodně upozornit.²⁵⁹ „*Samozřejmě mi po vydání Gerty přicházely reakce, že se nemohu dovolit psát o něčem, co se stalo ještě před mým narozením. Že tomu nemůžu rozumět. Zároveň mi ale přicházely dopisy od lidí, často od svědků té doby, že je to napsáno tak poctivě, že tomu věří.*“²⁶⁰ I přes zmíněné negativní reakce vydání románu přispělo nemalou mírou k dnešní popularitě Kateřiny Tučkové. Literární kritici ocenili zejména její odvahu zpracovat

²⁵⁷ HLOUŠKOVÁ, Lenka. *Spisovatelka Kateřina Tučková: Zlomily to bohyně* [online]. Novinky [cit.30.4.2021]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/spisovatelka-katerina-tuckova-zlomily-to-bohyne-287816>

²⁵⁸ Tamtéž [online]. Novinky [cit.30.4.2021]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/spisovatelka-katerina-tuckova-zlomily-to-bohyne-287816>

²⁵⁹ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012, č. 31, s. 11.

²⁶⁰ JANUŠOVÁ, Taťána. Moje postavy si nenechají diktovat. *Literární noviny*, 2012, roč. 23, č. 4, s. 4

do dnešní doby stále velmi citlivé téma česko-německých vztahů a brněnského odsunu. Charakteristiku románu, jeho postavení v rámci současné české prózy a důvod, proč by se o něj měli čtenáři zajímat, shrnul v měsíčníku *Host* ve své recenzi Pavel Janoušek: „*Pro interprety, kteří literární hodnoty vidí především v tvarových výbojích, může být próza Kateřiny Tučkové nezajímavá. Pokud však vnímáme sociální rozměr literárních děl, jde svým způsobem o zlomovou práci, které suverénním způsobem naplňuje jednu z možných a důležitých funkcí literatury. Je prostředkem sebereflexe dané komunity, v tomto případě českého národa.*“²⁶¹ Janoušek dále apeluje na důležitost uvědomit si vlastní prohřešky, neboť pokud si je komunita neuvědomí, hrozí, že se historie bude v budoucnu opakovat.²⁶²

Bohyně se setkaly, jak již bylo zmíněno, s pozitivnějšími ohlasy. Autorce každý den přicházely e-maily od čtenářů, které kniha oslovila a kteří se autorce svěřovali, že s podobnými alternativními formami léčby mají vlastní zkušenosti.²⁶³ Pochvalně se ke knize vyjádřila například Marta Ljubková, která před lety ostře zkritizovala autorčinu prvotinu i nakladatelství Větrné mlýny, které knihu vydalo. „*Sklon Kateřiny Tučkové k psaní ve stylu červené knihovny - bez ohledu na závažnost látky - tentokrát výrazně ustoupil do pozadí ve prospěch strhujícího příběhu, takže mu lze odpustit i leckterá klišé. Máme co do činění s přístupem, který se blíží skutečně spíš detektivní či antropologické nebo historické práci. (...) S radostným překvapením nad literárním zráním Kateřiny Tučkové musím konstatovat, že se jí "převtělení" do autorky zprávy o neznámém světě v tomto případě - navzdory drobnostem - zdařilo.*“²⁶⁴

Vydání románu o venkovských léčitelkách mělo silný dopad na krajinu, kde se příběh odehrával. Po publikování na Žitkovou začaly jezdit doslova davy čtenářů okouzlených magickým tématem, a tak román o bohyních vzal obyvatelům Žitkové jejich klid a narušil poklidnou tamní atmosféru. Po vydání románu se autorka opět vydala na Žitkovou, tentokrát již ne kvůli sběru informací a rozhovorům s pamětníky, ale na autorské čtení. Ze 180 místních obyvatel dorazilo na čtení neuvěřitelných 140. Téměř osudově zní, že lidé na čtení přicházeli rovnou z pohřbu Štefíny, dcery Army Gabrhelové, kterou při bohování umlátíl její klient. Jak vzpomíná autorka, z prvního setkání

²⁶¹ JANOUŠEK, Pavel. Svědectví o Gertě Schnirch: aneb Takoví jsme byli. *Host*, 2009, roč. 25, č. 9, s. 62.

²⁶² Tamtéž, s. 62.

²⁶³ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012, č. 31, s. 11.

²⁶⁴ LJUBKOVÁ, Marta. *Od červené knihovny k oslavě vyprávění*. [online]. Souvislosti [cit. 1.5.2021]. Dostupné z: <http://souvislosti.cz/clanek.php?id=1347>

s místními po vydání knihy měla obavy, protože na světlo veřejnosti vynesla příběhy rodin, u nichž netušila, jak je po přečtení přijmou. Nakonec ji však mile překvapili. Jediné, s čím se místní nemohli smířit, bylo, že se o Žitkové Tučková zmiňuje jako o regionu s nejvyšším alkoholismem a negramotností – „*urputně tvrdili, že se u nich nepije. Jenže kdykoliv jsem tam přijela, měla jsem neustále hladinku, protože mě nikdy ze svých domů nepustili, aniž bych nekoštovala jejich pálenku.*“²⁶⁵ Nesouhlasně se také vyjádřili k homosexualitě, konkrétně k románovému lesbickému vztahu mezi hlavní hrdinkou a vdanou Janigenou. Na vysvětlenou autorce sdělovali, že Kopanice jsou silně katolická oblast, kde se údajně jiné než heterosexuální vztahy nenachází.

²⁶⁵ PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012, č. 31, s. 8.

Závěr

Předkládaná diplomová práce se zaměřila na analýzu a následnou komparaci vybraných prozaických titulů autorky Kateřiny Tučkové: novely *Montespaniáda*²⁶⁶ a románů *Vyhnání Gerty Schnirch*²⁶⁷ a *Žitkovské bohyně*.²⁶⁸ Všechny uváděné tituly byly v prvních kapitolách práce monograficky analyzovány, podrobeny rozboru zejména z hlediska námětu, způsobu zpracování, vykreslení dějové linky a charakteristiky hlavních postav. Vzhledem k tomu, že se autorka v případě obou románů inspirovala dějinnými událostmi nedávné minulosti, byla při rozboru zohledněna také historická stránka a námět byl zasazen do širšího kontextu dějin. Závěrečná část práce předložila zevšeobecňující komparaci románů *Vyhnání Gerty Schnirch* a *Žitkovské bohyně*, jež byla započata již v předchozích kapitolách, v protikladu k *Montespaniádě*, která se od následujících děl, jak je dokázáno, výrazně liší ve všech posuzovaných hlediscích. Výsledná komparace se zaměřila na uchopení historického námětu a jeho zpracování, na osobní angažovanost autorky, na kompoziční výstavbu, charakteristiku ústředních postav a jejich boj proti neúprosnému zásahu dějinných událostí a na následné mediální ohlasy a reakce veřejnosti.

Na základě analýzy a následné komparace jednotlivých titulů došlo k vyvození několika závěrů. Po porovnání novely *Montespaniáda*, jež vypráví o milostných vztazích mladé studentky Karin, s následným historickým románem *Vyhnání Gerty Schnirch* a literárním bestsellerem *Žitkovské bohyně* nelze zpochybnit proměnu autorčina stylu psaní a růst jejího spisovatelského umu, který dokládá řada kritických recenzí. Po vydání novely *Montespaniáda* nikdo nepředpokládal budoucí úspěch autorčiných románů. Zatímco prvnímu titulu kritika téměř nevěnovala zájem, její následující knihy doslova strhly pozornost široké veřejnosti. K románům se vyjadřovali odborní kritici i zaujetí čtenáři. Oba rozebírané románové tituly mají, jak je v předchozích kapitolách dokázáno, mnoho společného. Shodné rysy lze především spatřovat ve značném množství podobných tematických prvků a kompoziční výstavbě díla, romány rovněž pracují s modelem střetu obyčejného člověka s velkými dějinnými událostmi a osudovým proroctvím.

²⁶⁶ TUČKOVÁ, Kateřina. *Montespaniáda*. Brno: Větrné mlýny, 2006.

²⁶⁷ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Host, Brno 2015.

²⁶⁸ TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Host, Brno 2017.

Na základě závěrečné komparace a zhodnocení kvality nemůže být divu, že první vydaná próza Kateřiny Tučkové, *Montespaniáda*, ve stínu jejich následujících titulů zcela zapadla. V současnosti novelu vyhledávají zejména čtenáři autorčiných historických románů, kteří si chtějí od autorky přečíst i jiné práce, avšak bývají často překvapeni nenáročností a jednoduchostí zpracovávaného tématu. Jako téměř nemožná se jevila komparace této novely s historickými romány, zejména pak s *Žitkovskými bohyněmi*, protože kromě stejného autora prózy nespojují téměř žádné podobné, ba dokonce shodné rysy. Kontrastní rozdíly mezi jmenovanými tituly dokazují, jak dlouho a náročnou cestu jejich autorka v rozmezí šesti let, které dělí vydání *Montespaniády* a *Žitkovských bohyní*, vykonala. Z autorky prvoplánové nenáročné milostné novely se Tučková vyprofilovala v sebejistou autorku historických románů a kurátorku umění, která se ve svých románech opírá o faktografické údaje a prameny, které nashromáždila rozsáhlým a pečlivým výzkumem. Ve vydávaných románech i odborných publikacích je zřejmá její vysoká angažovanost a osobní zaujetí pro zpracovávaná témata, díky kterým vkládá do svých projektů a knih kousek sama sebe. Jako brněnská rodačka se zaměřuje především na jevy a události, které jsou s jejím rodným městem spojeny. Je autorkou řady projektů zaměřených na kulturní život tohoto města. Také ve svých prózách se k Brnu opětovně vrací – Gerta Schnich byla v rámci divokého odsunu z Brna vykázána, Dora Idesová pracovala v brněnském etnografickém ústavu, dokonce i mladá studentka Karin z novely *Montespaniáda* v moravské metropoli studovala a bydlela.

Zařadit autorku Kateřinu Tučkovou do jednoho z proudů české současné prózy není jednoduché. Nelze souhlasit se zjednodušeným a zevšeobecňujícím tvrzením, že se jedná převážně o autorku komerční literatury. Autorčinou ambicí je především vyprávět příběh, prostřednictvím kterého nechává na stránkách knih a v myslích čtenářů opětovně ožít osudy obyčejných lidí, jež se odehrávají na pomezí vyhocených dějinných událostí, konfrontovat je s tradičně předkládaným obrazem minulosti a vyvolat diskuze nad mnohdy opomíjenými a zapomenutými tématy. V cestě za plněním stanovených cílů však nekráčí cestou pevně vytyčené komerce, neusiluje o literární experimenty, nýbrž volí způsoby, kterými nenásilně znovu probouzí obrazy minulosti. Vzhledem ke stylu psaní a striktní typizaci postav dle pohlaví, kde na jednu stranu staví silné a odvážné ženy a v opozici k nim slabé nevyrovnané muže se sklony k alkoholismu a násilí, se může jevit, že autorka píše knihy určené převážně ženám. Na druhou stranu ale tyto prvky, jež jsou

typické zejména pro románovou tvorbu pro ženy, dokáže obratně propojovat s postupy historického románu. Do napínavých zápletek se jí zručně daří vkomponovávat ožehavá témata spojená s nedávnou českou minulostí a zločiny, jež byly spáchány na nevinných obětech. Kateřina Tučková v románových popisech také dovedně využívá nastudovaných poznatků z oblasti dějin umění, které vedle českého jazyka a literatury studovala nejprve na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně a následně na Univerzitě Karlově v Praze. Romány se tak stávají propojením všech autorčiných zálib – lásky k literatuře a českému jazyku, k moderní české historii a výtvarnému umění. To vše se zdařile provedenou fabulací vytváří komplexní celek její úspěšné románové tvorby.²⁶⁹

²⁶⁹ DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Naďa SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, s. 37.

Seznam použité literatury

Primární literatura

TUČKOVÁ, Kateřina. *Montespaniáda*. Brno: Větrné mlýny, 2006, 161 s. : il. ; 19 cm. ISBN 80-86907-33-3.

TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2015, 413 s. ; 21 cm. ISBN 978-80-7294-315-9.

TUČKOVÁ, Kateřina. *Žitkovské bohyně*. Brno: Host, 2017, 450 s. ; 21 cm. ISBN 978-80-7294-528-3.

Sekundární literatura:

DVOŘÁK, Tomáš. Brno a německé obyvatelstvo v květnu roku 1945. In: ARBURG, Adrian von Arburg, Tomáš DVOŘÁK, David KOVAŘÍK. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010, s. 89-113. ISBN 978-80-86488-70-7.

DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar, Aleš MERENUS, Iva MIKULOVÁ, Nad'a SATKOVÁ, Dodo GOMBÁR a Kateřina TUČKOVÁ. MĚSTSKÉ DIVADLO BRNO. ČINOHERNÍ SCÉNA. *Kateřina Tučková, Dodo Gombár, Žitkovské bohyně: (krev je krev)*. Brno: Městské divadlo, 2017, 182 stran, 24 nečíslovaných stran obrazových příloh: ilustrace (některé barevné), portréty ; 15 cm. ISBN 978-80-270-2129-1.

DOBŠOVIČOVÁ PINTÍŘOVÁ, Dagmar. MASARYKOVA UNIVERZITA. ÚSTAV EVROPSKÉ ETNOLOGIE. *Žitkovské bohyně: lidová magie na Moravských Kopanicích*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, 137 stran : ilustrace, portréty ; 24 cm. ISBN 978-80-210-8158-1.

FIALOVÁ, Anna. Příběhy transformace. Obrazy revoluce, demokracie a kapitalismu v české polistopadové próze. In: GJURIČOVÁ Adéla, Michal KOPEČEK. *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Praha ; Litomyšl: Paseka, 2008, s. 158–174. ISBN 978-80-7185-876-8.

FIALOVÁ, Alena. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, 817 s. : portréty ; 25 cm. ISBN 978-80-200-2410-7.

HOFER, Josef. *Bohyně na Žitkově: velezajímavé, skutečné případy, jak vychytralé venkovanky "bohyňují", čili, čarují*. Holešov: J. Hofer, 1912. 136 s.

CHURANĚ, Milan. *Postupim a Československo: mýtus a skutečnost*. Praha: Libri, 2001, 157 s. ISBN 80-7277-062-4.

JILÍK, Jiří. *Žitkovské bohyně: po stopách lidové magie v Bílých Karpatech*. Uherské Hradiště: Alcor puzzle, 2005. ISBN 978-80-86923-04-8.

JILÍK, Jiří. *Žitkovské čarování: pravdivý příběh žitkovských bohyní*. Brno: CPress, 2013, 242 s., [15] s. obr. příl. : il. (některé barev.), portréty ; 20 cm. ISBN 978-80-264-0284-8.

POLLACK, Martin. CESTY PAMĚTI (PROJEKT). *Brněnský pochod smrti*. Brno: Větrné mlýny, 2012, 96 s. ; 20 cm. ISBN 978-80-7443-044-2.

ŽAMPACH, Vojtěch. *Vysídlení německého obyvatelstva z Brna ve dnech 30. a 31. května 1945 a nouzový ubytovací tábor v Pohořelicích 1.6.-7.7.1945*. Brno: Šimon Ryšavý, 2014, 109 s. : il., faksim. ; 21 cm. ISBN 978-80-7354-123-1.

Diplomové práce:

HARTMANOVÁ, Pavla. *Kritická reflexe próz Kateřiny Tučkové*. Olomouc 2013. 77 s. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky. Vedoucí práce doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

KUBOVÁ, Hana. *Obraz odsunu a česko-německých vztahů v současné české próze*. Brno 2019. 78 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Vedoucí práce Mgr. Miroslav Chocholatý, Ph.D.

NEVAŘILOVÁ, Marie. *Tematika Sudet v současné české a německé literatuře. Komparace dvou vybraných románů*. Olomouc 2012. 51 s. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky. Vedoucí práce Mgr. Lenka Pořízková.

PETEŘÍKOVÁ, Pavlína. *Kateřina Tučková: Žitkovské bohyně – narativní analýza*. Praha 2017. 69 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. Katedra české literatury. Vedoucí práce prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.

TKÁČOVÁ, Tereza. *Ženské subjekty v románové tvorbě Kateřiny Tučkové*. Brno 2015. 36 s. Závěrečná práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Vedoucí práce Mgr. Miroslav Chocholatý, Ph.D.

Tištěná periodika:

GILK, Erik. Velký příběh odsunuté Němky. *Tvar*, 2009, roč. 20, č. 20, s. 23.

HORÁK, Ondřej. Nekonečný slalom mezi milenci. *Lidové noviny*, 2007, č. 3, s. 19.

JANOUSEK, Pavel. Svědectví o Gertě Schnirch: aneb Takoví jsme byli. *Host*, 2009, roč. 25, č. 9, s. 61-62.

JANUŠOVÁ, Taťána. Moje postavy si nenechají diktovat. *Literární noviny* 2012, roč. 23, č. 4, s. 4-5.

LJUBKOVÁ, Marta. Montespaniáda. *A2*, 2007, č. 4, s. 28.

NOVÁKOVÁ, Lucie. Dobře udělaná komerce. *Protimluv*, 2007, č. 1/2, s. 49–50.

PECHÁČKOVÁ, Marcela. Byla to bohyně! *Pátek Magazín LN*, 2012, č. 31, s. 6-13.

RADVÁKOVÁ, Tereza. Příspěvek k popření kolektivní viny. Román Kateřiny Tučkové se vrací k odsunu. *Právo*, 2009 (příl. Salon), s. 6.

STANZEL, Vladimír. Lekce tvůrčího psaní. *Host*, 2007, č. 5, s. 67-68.

STANĚK, Vojtěch. Dějiny vs. román - 1:0. Vyhnání Gerty Schnirch Kateřiny Tučkové, *A2*, 2010, č. 5, s. 7.

ŠANDA, Michal. Potřebovala jsem vyzkoušet na vlastní kůži, jaké to je, jít s nákladem a s dítětem k rakouským hranicím. *Dobrá adresa*, 2010, č. 1, s. 22-25.

Elektronické zdroje:

BERNATT-RESZCZYNSKÁ, Markéta, Jan BLAŽEK. *Skončila postupimská konference. O odsunu Němců nerozhodla* [online]. Paměť národa [cit. 15.2.2021]. Dostupné z: [https://www.pametnaroda.](https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/skoncila-postupimska-konference-o-odsunu-nemcu-nerozhodla)

BOHUN, Pavel. *Kopanice nebyly rejdištěm čarodějnic, gestapa a estébáků, říká Lýdie Gabrhelová.* [online]. Slovácký deník [cit. 2.4.2021]. Dostupné z: https://slovakky.denik.cz/zpravy_region/kopanice-nebyly-rejdistem-carodejnic-gestapa-a-estebaku-rika-lydie-gabrhelova-20.html

[cz/cs/magazin/stalo-se/skoncila-postupimska-konference-o-odsunu-nemcu-nerozhodla](https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/skoncila-postupimska-konference-o-odsunu-nemcu-nerozhodla)

FIALOVÁ, Alena. *Česká próza po roce 2000* [online]. Czechlit [citováno 29.1.2021]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/ceska-proza-po-roce-2000/>

Formální a obsahová analýza textu [online]. Moravská zemská knihovna [cit.3.1.2021]. Dostupné z: https://www.mzk.cz/sites/mzk.cz/files/04_formalni_a_obsahova_analyza_textu_05.pdf

HAVLÍKOVÁ, Magdalena. *Šla jsem pochod smrti jako moje hrdinka, říká spisovatelka Tučková* [online]. iDNES [citováno 29.12.2020]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/katerina-tuckova-rozhovor.A130806_224224_spolecnost_haa

HLOUŠKOVÁ, Lenka. *Spisovatelka Kateřina Tučková: Zlomily to bohyně* [online]. Novinky [cit.4.3.2021]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/spisovatelka-katerina-tuckova-zlomily-to-bohyne-287816>

Kateřina Tučková [online].[cit. 20.12.2020] Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz>

KOTRLA, Pavel. *Za zbytky magie do Kopanic* [online]. Radioservis [cit. 1.5.2021]. Dostupné z: http://www.radioservis-as.cz/archiv12/18_12/18_porid.htm

LJUBKOVÁ, Marta. *Od červené knihovny k oslavě vyprávění.* [online]. Souvislosti [cit. 1.5.2021]. Dostupné z: <http://souvislosti.cz/clanek.php?id=1347>

MAREK, Jaromír. *Politování nad odsunem Němců z Brna* [online]. Český rozhlas [cit.13.2.2021]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/politovani-nad-odsunem-nemcu-z-brna-8039818>

NEZBEDA, Ondřej. *Kateřina Tučková oživila zapomenutý příběh léčitelek z Bílých Karpat* [online]. Respekt [cit. 30.4.2021]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2012/14/bohyne-z-hor>

Presidentův projev v zasedací síni Národního výboru. *Rovnost: list sociálních demokratů českých* [online]. Brno: J. Opletal, 13.05.1945, číslo 6, s. 1. [cit. 15.2.2021]. Dostupné z: <https://dnnt.mzk.cz/uuid/uuid:7ca8a574-9edc-4b37-b1de-7d85feb7df83>

SPÁČILOVÁ, Mirka a Klára KUBÍČKOVÁ. *Vítězné Žitkovské bohyně už plánují film a minisérii* [online]. iDNES [cit.26.2.2021]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/film-televize/katerina-tuckova-a-zitkovske-bohyne-se-dostanou-do-filmu.A121108_110026_filmvideo_jaz

ŠIDÁK, Pavel. *Mírné pohyby české literatury od roku 2000 do současnosti* [online]. Střeďočekská vědecká knihovna v Kladně [cit. 29.1.2021]. Dostupné z: <https://www.svkkk.cz/en/ctenar/clanek/994>

TUČKOVÁ, Kateřina. *K odchodu z festivalu Meeting Brno a neoprávněnému uvedení hry Vitka* [online].[cit.11.12.2020]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/wp-content/uploads/2019/05/k-odchodu-z-festivalu-meeting-brno-a-neopravnenemu-uvvedeni-hry-vitka.pdf>

VARYŠ, Václav. *Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch* [online]. Český rozhlas 3 Vltava [cit. 25.2.2021]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/katerina-tuckova-vyhnani-gerty-schnirch-recenze-5165610?pos=40&mode=10>

VYKOUPILOVÁ, Jarka. *Lejstry a dokumenty se probírám ráda, moje komfortní zóna je v archivech, přiznává Kateřina Tučková* [online]. Český rozhlas [cit. 29.1.2021]. Dostupné z: <https://brno.rozhlas.cz/lejstry-a-dokumenty-se-probiram-rada-moje-komfortni-zona-je-v-archivech-priznava-8297805>

ZLAMALOVÁ, Erika. *Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch* [online]. Literární [cit. 16.2.2021]. Dostupné z: https://www.literarni.cz/rubriky/recenze/proza/katerina-tuckova-vyhnani-gerty-schnirch_7890.html#.YC1Vsu7PxPY

Žitková – oficiální stránky [online].[cit. 1.4.2021]. Dostupné z: <https://www.zitkova.cz>

Zdroje obrázkových příloh

Příloha A: HATAŠOVÁ, Lenka. *Portrét Kateřiny Tučkové* [online]. Kateřina Tučková [cit. 10.5.2021]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/ke-stazeni/>

Příloha B: Nakladatelství Větrné mlýny [online] Větrné mlýny [cit. 10.5.2021]. Dostupné z: <https://www.vetrnemlyny.cz/montespaniada/p464>

Příloha C: Nakladatelství Host [online]. Host Brno [cit. 10.5.2021]. Dostupné z: <https://www.hostbrno.cz/vyhnaní-gerty-schnirch/?variant=3691>

Příloha D: Nakladatelství Host [online]. Host Brno [cit. 10.5.2021]. Dostupné z: <https://www.hostbrno.cz/zitkovske-bohyne/?variant=3854>

Seznam obrázkových příloh

Příloha A: Portrét Kateřiny Tučkové [fotografie]

Příloha B: Přebal novely Montespaniáda [obrázek]

Příloha C: Přebal románu Vyhnání Gerty Schnirch [obrázek]

Příloha D: Přebal románu Žitkovské bohyně [obrázek]

Přílohy

Příloha A: Portrét Kateřiny Tučkové [fotografie]

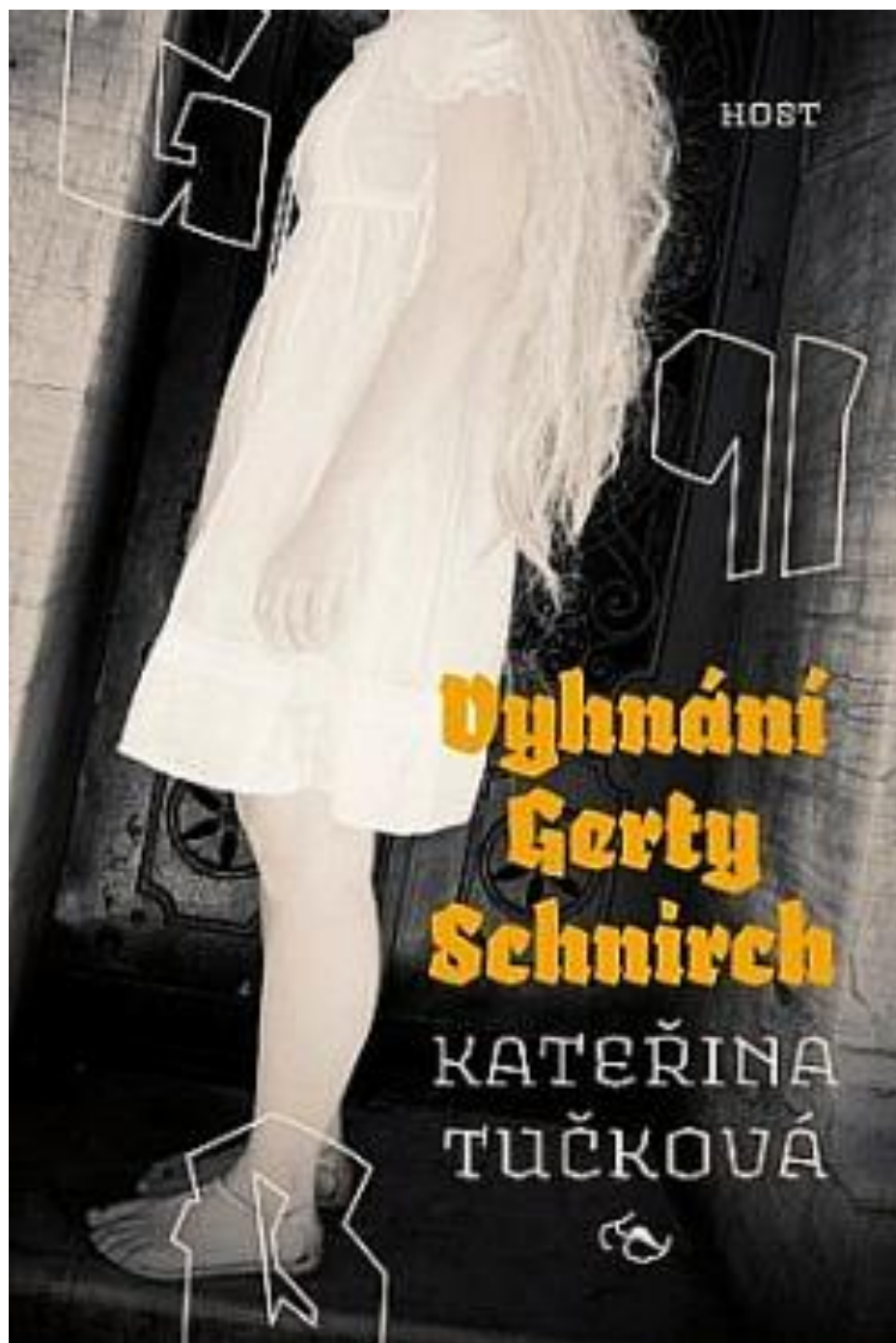

© Foto: Lenka Hatašová, 2018

Příloha B: Přebal novely Montespániáda [obrázek]

Příloha C: Přebal románu Vyhnání Gerty Schnirch [obrázek]

Příloha D: Přebal románu Žitkovské bohyně [obrázek]

kateřina
tučková

žitkovské
bohyně

